T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ: TRAKYA KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

ALBANA BALLA

1238206141

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Meltem Okur DİNÇSOY

EDİRNE 2025

Tezin Konusu: Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Etkileri: Trakya Kalkınma Ajansı Örneği

Tezi Hazırlayan: Albana BALLA

ÖZET

Planlı ekonomik bir kalkınma düşüncesine geçiş ile Türkiye kalkınma planları tasarlamaya ve uygulamaya koymaya başlamıştır. 1963 yılından itibaren 11 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya konulmuş; günümüzde ise 2024-2028 yıllarını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı uygulanmaya devam edilmiştir. Her ne kadar 2000'li yıllara kadar çeşitli programlar dâhilinde vakıf ve idareler kalkınma planlarının uygulayıcıları olmuş olsa da bu durum Kalkınma Ajanslarının kurulmaya başlanması ile yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve yerel kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla belirlenen bölgedeki kamu ve sivil toplum aktörlerine mali ve teknik destek verme amacıyla kurulmuş olan 26 adet kalkınma ajansı mevcuttur. Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)' da bu ajanslar içerisinde 2009 yılında TR21 bölgesinde Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinde faaliyet göstermek amacıyla kurulmuş ve 16 yıldır faaliyetlerini bu amaçla sürdürmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada Dünya'da ve Türkiye'de bulunan bölgesel kalkınma ajanslarının genel bir değerlendirilmesi yapılarak Trakya Kalkınma Ajansı özelinde kalkınma ajanslarının ekonomiye katkılarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda birinci bölümde bölge ve bölgesel kalkınma teorilerinin kavramsal çerçeveleri, ikinci bölümde Dünya'da ve Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları, üçüncü bölümde kalkınma ajansı örnekleri ve dördüncü bölümde ise Trakya Kalkınma Ajansı detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trakya Kalkınma Ajansı, Kalkınma, Bölgesel Kalkınma

Thesis Title: The Effects of Regional Development Agencies on the Turkish Economy: The Case of Trakya Development Agency

Prepared by: Albana BALLA

ABSTRACT

With the shift toward planned economic development, Turkey began preparing and implementing development plans. Since 1963, eleven Five-Year Development Plans have been carried out, and currently, the Twelfth Development Plan (2024–2028) is underway. Until the early 2000s, various public institutions and foundations were responsible for implementing these plans. However, the establishment of Development Agencies marked the beginning of a new phase. Today, there are 26 development agencies in Turkey, established to provide financial and technical support to public and civil actors in designated regions, aiming to enhance cooperation among public institutions, NGOs, and the private sector, and to promote the efficient use of local resources.

The Trakya Development Agency (TRAKYAKA), founded in 2009 to serve the TR21 region (Edirne, Kırklareli, and Tekirdağ), has been operating for 16 years with this mission. This study aims to provide a comprehensive evaluation of regional development agencies globally and in Turkey and to analyze the contributions of development agencies to the economy, with a specific focus on the Trakya Development Agency. The study is structured into four sections: the first outlines conceptual frameworks of regional and regional development theories; the second explores regional development policies in the world and Turkey; the third presents examples of development agencies; and the fourth offers a detailed examination of the Trakya Development Agency.

Keywords: Trakya Development Agency, development, regional development

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye'de bölgesel kalkınma politikalarının gelişim sürecini ve bu politikaların uygulanmasında kalkınma ajanslarının rolünü, Trakya Kalkınma Ajansı örneği üzerinden incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın her aşamasında, bilimsel doğruluk ve objektiflik ilkeleri gözetilerek, konuya ilişkin literatür taraması, resmi istatistikler, mevzuat incelemeleri ve saha verileri titizlikle değerlendirilmiştir.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak çalışmamın şekillenmesine katkı sunan tez danışmanım Doç. Dr. Meltem Okur DİNÇSOY'a değerli rehberliği, yönlendirmeleri ve sabrı için en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, araştırma sürecinde görüş ve önerileriyle katkıda bulunan akademisyenlere, kamu kurumları temsilcilerine ve saha çalışmaları sırasında desteğini esirgemeyen Trakya Kalkınma Ajansı çalışanlarına teşekkür ederim.

Bu süreçte her zaman yanımda olan ve manevi destekleriyle beni motive eden aileme, dostlarıma, Gentjan Ulaj'a ve emeği geçen tüm paydaşlara şükranlarımı sunarım.

Bu tez çalışmasının, kalkınma ajanslarının Türkiye ekonomisine etkilerini anlamak isteyen araştırmacılar, uygulayıcılar ve karar vericiler için faydalı bir kaynak olmasını temenni ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
TABLOLAR LİSTESİ viii
ŞEKİLLER LİSTESİ ix
KISALTMALAR x
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 3
1. BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMANIN TEORİLERİ 3
1.1. Bölge Kavramı ve Bölgelerin Sınıflandırılması 3
1.1.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Çeşitleri 4
1.1.2. Ekonomik Gelişme Düzeyine Göre Bölge Çeşitleri 10
2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI 34
2.1. Bölgesel Kalkınma Politikaları 34
2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Teorik Gelişimi 37
2.2.1. 1980'li Yıllara Kadarki Gelişim 37
2.2.2. 1980 Sonrası Dönem 39
2.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri 41
2.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları 42
2.5. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları 44
2.6. Dünyada Bölgesel Kalkınma Politikaları 46
2.6.1. 1950'lere kadar Olan Dönem 46
2.6.2. 1950-1970 Yılları Arası 47
2.6.3. 1970 – 1990 Yılları Arası 48
2.6.4. 1990'lardan Günümüze Kadar 50
2.7. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları 51
2.7.1. 1950'ye Kadar Olan Dönem 52
2.7.2. 1950 – 1960 Yılları Arası 53

3. KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSI ÖRNEKLERİ 62
3.1. Dünya'da Bölgesel Kalkınma Ajansları 62
3.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı 63
3.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri 66
3.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri 68
3.2. Türkiye'de Kalkınma Ajansları 71
3.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve GAP Bölge Kalkınma Planı 72
3.2.2. Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV) ve Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) 73
3.2.3. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOGAKA) 74
3.2.4. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) 74
3.2.5. Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA) 74
3.2.6. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) 75
3.2.7. Zafer Kalkınma Ajansı 75
3.2.8. Bursa – Eskişehir – Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) 76
3.2.9. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) 76
3.2.10. Ankara Kalkınma Ajansı 77
3.2.11. Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA) 77
3.2.12. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) 78
3.2.13. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) 78
3.2.14. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA) 78
3.2.15. Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA) 79
3.2.16. İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) 79
3.2.17. Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN) 80
3.2.18. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA) 80
3.2.19. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) 80
3.2.20. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) 81
3.2.21. Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) 81
3.2.22. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) 81

3.2.23. İpek Yolu Kalkınma Ajansı (İKA) 82
3.2.24. Karacadağ Kalkınma Ajansı 82
3.2.25. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) 82
3.2.26. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) 83
3.2.27. Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA) 83
3.2.28. Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA) 84
4. TRAKYA KALKINMA AJANSI 85
4.1. Genel Bilgiler 85
4.2. Teşkilat Yapısı 93
4.3. Sunulan Hizmetler 94
4.3.1. Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi 95
4.3.2. Program Yönetimi ve Proje Geliştirme Birimi 95
4.3.3. İzleme ve Değerlendirme Birimi 98
4.3.4. Kurumsal Yönetim Birimi 101
4.3.5. Yatırım Destek Ofisleri 105
4.3.6. Tamamlanan ve Tasarlanan Programlar 106
4.4. Faaliyetlere İlişkin Bilgi ve Değerlendirmeler 108
4.4.1. Turizm Sonuç Odaklı Programı 108
4.4.2. Coğrafi İşaret Çalışmaları 109
4.4.3. Sağlık Turizmi Çalışmaları 110
4.4.4. Tohumculuk Sektörünün Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı 110
4.5. Planlama Programlama ve Koordinasyon Faaliyetleri 111
4.5.1. Makine Sektörü Analizi 111
4.6. SOP 1: Katma Değerli İhracat Sonuç Odaklı Programları: 112
4.7. SOP 2: Katma Değerli İhracat Sonuç Odaklı Programları: 113
4.8. SOP 3: Tarım ve Kırsal Kalkınma Sonuç Odaklı Programları: 114
5. METODOLOJİ 116
5.1. Yöntem 116
5.2. Araştırma Modeli 116
5.3. Veri Toplama Teknikleri 116

5.4. Veri Analizi Yöntemi 117
5.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 117
5.6. Etik İlkeler 117
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 118

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: TR21 Trakya-Türkiye Kişi Başına Gelir Karşılaştırması 88

Tablo 2: Yıllara Göre İş Gücüne Katılma Oranı (%) 89

Tablo 3: Yıllara Göre İşsizlik Oranı (%) 90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye'de Kalkınma Ajansları Haritası.....72

Şekil 2: Organizasyon Şeması.....94

KISALTMALAR

Kısaltma	Anlamı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AHİKA	Ahiler Kalkınma Ajansı
BAKA	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
BAKKA	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı
BEBKA	Bursa – Eskişehir – Bilecik Kalkınma Ajansıdır
BYS	Bölgesel Yenilik Sistemi
ÇKA	Çukurova Kalkınma Ajansı
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DİKA	Dicle Kalkınma Ajansı
DOGAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EBKA	Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı
EGEV	Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı
EURADA	Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'nce
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi

GEKA	Güney Ege Kalkınma Ajansı
GMKA	Güney Marmara Kalkınma Ajansı
İDB	İzleme ve Değerlendirme Birimi
İKA	İpek Yolu Kalkınma Ajansı
İSTKA	İstanbul Kalkınma Ajansı
İZKAN	İzmir Kalkınma Ajansı
KAYS	Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi
KKA	Karacadağ Kalkınma Ajansı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KUDAKA	Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KUZKA	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı
MARKA	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MEVKA	Mevlana Kalkınma Ajansı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OKA	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
ORAN	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PPKB	Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi
PYPGB	Program Yönetim ve Proje Geliştirme Birimi
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı

SOP	Sonuç Odaklı Programlar
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRAKYAKA	Trakya Kalkınma Ajansı
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
ÜSİ	Üniversite Sanayi İşbirliği
YÜciTA	Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı

GİRİŞ

Bölgesel kalkınma konusu 1950'li yıllardan beri Türkiye için önemli bir noktada olmuş ve bu amaçla beşer yıllık kalkınma planları uygulanmıştır. Bu planlar ile beraber pek çok bölge 'kalkınmada öncelikli yöre' olarak ifade edilmiştir. Bu bölgelere yönelik olarak uygulanan politikalar ise bölgesel kalkınmanın temelini oluşturmaktadır.

Trakya Kalkınma Ajansı (Trakyaka), 25 Temmuz 2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olan Bakanlar Kurulu'nun 2009/15236 sayılı kararı ile TR21 bölgesini içerisine alan Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerinde faaliyet göstermek amacıyla kurulmuştur. Trakya Kalkınma Ajansı sosyal, kültürel ve ekonomik değerlerin bir bütün olarak ele alındığı Trakya Bölgesi'ni hem diğer bölgeler ile rekabet edebilecek seviyeye getirmek hem de uluslararası alanda tanınırlık sağlamak amacı taşımaktadır.

Çalışma yapılırken bahse konu geçen bu projelerle alakalı oluşturulan; nihai raporlar, proje raporları ve proje sonrası değerlendirme raporları incelenmekle kalmamış bunlarla birlikte ilgili mevzuat ve internet ortamında yer alan çeşitli kaynaklar da çalışmanın kapsamına eklenmiştir.

Bu çalışmanın öncelikle Kalkınma Ajansları ile proje yürütecek belediyelere ve bunlardan ayrı olarak diğer paydaşlara da süreçler hakkında yol göstererek faydalı bir tecrübe paylaşımı olacağı değerlendirilmektedir.

Bu çalışmamızda Dünya'da ve Türkiye'de bulunan kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya doğal olarak da Türkiye ekonomisine etkileri araştırılarak, Trakya Kalkınma Ajansının incelenmesi hedeflenmiştir. Dört bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümü; bölge kavramı ile bölgesel kalkınma kavramlarının araştırılarak çeşitleri inceleniştir.

İkinci bölümünde ise; Trakya Kalkınma Ajansının da hedeflerinden biri olan bölgesel kalkınmanın kalkınma ajansları ile ne şekilde etki edildiği, Dünya'da ve Türkiye'de bölgesel kalkınma politikalarının ne gibi süreçlerden geçtiği araştırılmıştır. Üçünü bölümde ise dünyada kalkınma ajanslarının kuruluş süreçleri ile Türkiye'deki kalkınma ajanslarının neler olduğu ve hangi bölgelerde faaliyet yürüttüğü incelenmiştir. Dördüncü bölümde çalışmamızın temel noktası olan Trakya Kalkınma Ajansı detaylı bir şekilde ele alınmış ve Kalkınma Ajansının faaliyetlerini yürüttüğü Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli'nin ekonomik ve sosyal yapıları araştırılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme başlığından sonra ise; Trakya Kalkınma Ajansının yaptığı çalışmaların öncelikle bölge ekonomisine katkıları araştırılarak yapılan faaliyetlerin Türkiye ekonomisine katkıları ve yapılması planlanan faaliyetlerin ise ne gibi katkılar sağlayabileceği incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÖLGE KAVRAMI VE BÖLGESEL KALKINMANIN TEORİLERİ

1.1.Bölge Kavramı ve Bölgelerin Sınıflandırılması

Bölge kavramının bilimsel kökeni araştırıldığında, ilk olarak çevre anlamında kullanılmış olan Latince 'regio' kelimesinden geldiği görülmektedir. Farklı kültürlerin farklı coğrafyalar ile etkileşimi neticesinde ise ekonomik, siyasi ve coğrafi olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bölge kelimesinin tanımı yapıldığında ilk olarak coğrafi tanımı ortaya çıkmakta ve mekânsal bir yer olarak ifade edildiği bilinmektedir. Toplumun içerisinde bulunduğu demografik özelliklerinin bir bütünü olarak bölge kavramı ortaya çıkmış ve ülke içerisindeki bir mekân olarak söylenegelmiştir. Bölge olarak ifade edilecek olan her türlü alanın ne şekilde belirleneceği ise belirli kriterlere göre belirlenmeye başlamıştır. Bu kriterler toplumsal, fiziksel veya iktisadi olarak ifade edilebilmektedir (Sert, 2012: 121).

Bölge kavramı ile ilgili yapılan pek çok araştırmada ise Avrupa Birliği (AB)'nin belirlemiş olduğu belirli ölçütlerin kullanıldığı görülmektedir. Yerel ve ulusal düzeyde belirlenmiş olan ve orta sınıf olarak ifade edilen, coğrafi, çevre ile alakalı, belirli bir etnik yapıya sahip olan yapılar olarak belirtilmektedir. Ekonomik olarak diğer yerlerden ayrılmış ve idari yönden birbirine benzeyen ve bir bütünün parçası olarak ifade edilen her türlü geniş alan bölge olarak ifade edilmiştir (Mengi, 1998: 43). Küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak son dönemlere kadar belli ölçüde yerel bir kavram olarak bahsedilen bölge kavramı zamanla önemli bir hale gelmiş ve uluslararası bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır (Fawn, 2009: 5).

Bölge kavramının üretim ve üretim kanalları ile açıklanmasına yardımcı olmak amacıyla belirli çalışmalar yapan diğer bir kurum ise Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'dir. Hem üretim kanallarındaki var olan değişim hem de bu kanalların modernize edilmesi bölge kavramındaki değişimi göz önüne getirmiş ve geleneksel anlayışla birlikte ele alınarak bölge tanımı yapılmıştır. DPT'ye göre bölge; coğrafi olarak belirli konularda birbiri ile beraber olan yerel birimlerin belli bir mekânsal bütünlük oluşturması olarak ifade edilmiştir. Konunun özünde ise ulus devletin sınırları içerisinde ve sınırları devletçe biçilmiş birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme olgusu ile beraber bölge kavramı da uluslararası ilişkilere konu olmaya başlamış ve mekânsal sürekliliği bulunmayan yerel birimlerin bir araya gelmesi ile oluşan bir ilişki ağı olarak ifade edilmiştir (DPT, 2000: 7).

Bölge kavramı her iki tanımda da belirli ana özelliklere sahiptir. Ekonomik ve sosyal yapının birbirine benzer olması ve belirli bir coğrafi alan içerisinde bulunması bölgenin ana özelliklerindendir. Ayrıca ortak bir geçmişe sahip olunarak, benzer etnik ve kültürel değerlere sahip olmakta bölge kavramının özellikleri arasındadır (Hasanoğlu & Aliyev, 2015: 82). Bölge tanımı yapılabilmesi için kültürel, yönetsel, coğrafi etnik, kentsel kıstaslar kullanılmalıdır. Konu bölge olarak ele alındığında ise bölgelerin iki ana bölüme ayrıldığı bilinmektedir (Apan, 2004: 39).

1.1.1. Ekonomik Yapı Açısından Bölge Çeşitleri

Bölge kavramının ekonomik yapı açısından ayrımı, bölge hatlarının belirlenmiş olan bir zaman dilimindeki durumunu gösterirken, ekonomik çerçevenin belirli bir olgu gözetilerek değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. İktisadi yapı özelliklerine göre belirlenmiş olan bölge çeşitleri ise üç ana gruba ayrılmaktadır. Bu tanıma göre bölgeler; planlı bölge, homojen ve polarize bölge olarak ayrılmıştır.

- **Homojen Bölge:** Diğer bir ifade ile Türdeş bölge iktisadi yapı olarak ayrılmış bölgelerin ilkini ifade etmektedir. Türdeş bölge olarak da ifade edilebilen bu bölge

çeşidine göre özellik olarak birbirlerine yakın olan birimlerin oluşturduğu ve belli bir sürekliliği olan mekânlar türdeş bölge olarak ifade edilir. Birbirleri ile aynı olması gereken bu özellikler, iktisadi faaliyetin ne şekilde olduğu ve coğrafi konumunun, gelir düzeyinin ve üretilen mallar ile hizmetlerin türlerinin de türdeş olmasını ifade etmektedir. Nüfusunun sosyo iktisadi özelliklerinin bir sonucu olarak Homojen bölgeler oluşturulmaktadır (Davis, 2001: 3).

Türdeş bölge olarak da ifade edilen homojen bölgenin oluşturmuş olduğu birimlerin temel nitelikleri birbirlerine çok benzeyen toplumsal ve ekonomik açıdan çok büyük bir farka sahip olmayan benzer alanlar olarak ifade edilmektedir. İktisadi, sosyokültürel, jeopolitik, siyasi ve bunların tertipli yani kombinasyonu şeklinde tek tip karakteristik nitelikler gösterebilmektedir. Söz konusu ülke bölgelerini, bölgelerindeki farklılıkları en aza indirmesine yardımcı olacak homojen bölgelere ayırabilmektedir (William, 2010: 7).

Homojen diğer bir ismi ile türdeş bölgelerin ayrılmasında, bölge içinde yer alan kişilerin kişi başına düşen gelir seviyesinin ne olduğu da önemli bir etmen olarak kabul edilmektedir (Richardson, 1969: 224). Bu belirlenmiş olan faktörün yanı sıra işsizlik oranı, nüfusun ne kadarının şehirlerde ya da köylerde yaşadığı, zirai planlama gerekli olup olmadığı da kıstaslar arasında yer alır. Zirai yapının bu bölgelerin belirlenmesindeki rolü belirlenmiş olan bölgelerin hayata geçirilmesi düşünülmüş olan politika seçimlerini doğrudan etkilediğinden önemli bir yere sahiptir. Bir bölgenin tanımlanması yapılırken, toprak yapısında var olan benzerlik, bitki örtüsünün var olan iskân şekli ve yağış rejiminin benzerliği gibi pek çok kıstas önemli rol oynamaktadır (Tekeli, 1972: 49).

Homojenlik gösteren bölge tanımı yapılarken, siyasi, coğrafi, sosyal ve ekonomik unsurların bir araya gelecek şekilde; tek tip bir karakteristik özellik gösterebilmesi gerekmektedir. Bu nedenle ülkeler kendi içindeki bölgelerini veya bölge içinde yer alan farklılıkları en düşük olacak şekilde ayırma eğilimindedir (Savrul, 2012: 9).

Bölge içinde yer alan sınırlar belirlenirken, birbirleri ile benzer özelliklere sahip olan bölgeler homojen olabilmek adına sınıflandırılmaktadır. Homojen bölgelerin bu sınıflandırmaya uyabilmesi ise bazı konularda sosyo-ekonomik gerekçelerle bazı durumlarda ise demografik gerekçelerle gerçekleşmektedir. Her ne kadar bu ayrımların yapılmasındaki kıstaslar genel olarak belirlenmiş olsa da eğitim düzeyi, kişi başına düşen gelir ve gelişmişlik düzeyi de genellikle ön plana alınarak bölgeler belirlenebilmektedir (Kızıltan, 1994: 133).

- **Polarize (Kutuplaşmış) Bölge:** Polarize bölge olarak ifade edilen bölge sisteminin ise Homojen bölgeden ayrılan belli başlı özellikleri mevcuttur. Öncelikle diğer bölgeler ile irtibatta olan ve diğer bölgelere hâkim olma potansiyeli yüksek ve odak noktası büyük olan bölge türünü ifade etmektedir. Diğer bir adı Kutuplaşmış bölge olan polarize bölge, fonksiyonel bölgelerin özel bir şeklidir (Hoover & Giarratani, 1984: 245-246).

Ekonomik gelişmişlik, belirlenmiş olan ülkenin her bölgesinde aynı zamanda başlamamaktadır. Ayrıca her bölgede farklı zamanlarda başlayabilen gelişmişlik düzeyi aynı hızda da devam etmemektedir. Ekonomik gelişmenin çok taraflı olarak belirli bölgelerde yoğun belli bölgelerde ise daha az yoğun şekilde gözlemlenmesi bölgeler arasında belirli alanların daha avantajlı konuma gelmesine bazı alanların ise diğerlerine göre dezavantajlı bir şekilde gelişmesine neden olmaktadır (Aktürk, 1997: 14).

Bu nedenle kutuplaşmış (polarize) bölgeler, genellikle tamamlayıcı bir yapıdadır. Genellikle etkin bir heterojen merkez olarak tanımlanmışlardır. Belirlenmiş olan bir bölgenin diğer bölgeler ile olan ilişkisinin seviyesi de bölgeye yönelik politikalar belirlenirken göz önüne alınmaktadır. İl merkezlerinin bölgeler içindeki önemi ve küçük yerleşim yerlerinin bu merkezlerin egemenliği altında olması da bu nedenle olasıdır. Tam tersi bir durumun mevcut olması durumda ise belli merkezlerin diğer yerleri etki altına alması da bu yerlerin cazibe merkezi olduğunu göstermektedir (Gorb, 1984: 92-93).

Polarize bölge, ülke içerisindeki kentlerin sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma ilişkisi ile varlığının belirlenmesinde ve tanımının yapılabilmesinde önemli bir ölçüttür. Bölge kavramı içerisinde polarize bölge kavramı ayrıca ele alındığında, belirli hedef noktalarının olduğu ve belirlenmiş konuların diğer bölgelere göre daha üstün bir şekilde yapılabildiği bölgeler olarak nitelendirilmektedir. Bölgeler arasında var olan ilişkilerin yoğunlukları da göz önüne alındığında dinamik bir bölge tanımlaması yapılabilmesi için polarize yani kutuplaşmış bölge kavramı ortaya çıkartılmıştır (Dinler, 2012: 77).

Kutuplaşmış bölge olarak kabul edilen bir bölgenin merkezi ile bölge içerisinde var olan ve özellikle seçilebilecek herhangi bir nokta arasındaki ekonomik faaliyetlerin devamlılık derecesi, söz konusu merkez ile bölge dışarısından belirlenmiş olan bir nokta arasındaki ekonomik faaliyet derecesinden her zaman yüksek olmak zorundadır. Bu durum polarize bölgenin belirli kesimler arasındaki etkili ekonomik faaliyetlerinin belirlenmiş olan iç bağlantısının yüksekliği ile alakalıdır. Polarize bölge diğer bölgelere göre bu nedenlerden dolayı daha bağımsız olmaktadır (İTO, 1966: 8).

Ülke içerisinde yer alan bölgeler karşılıklı olarak birbirleri ile ilişki içindedir. Polarize bölgelerin bu bölgelerden farkı ise diğer bölgelere nazaran pek çok konuda yoğunlaşması ve coğrafi etkenler ile ekonomik gelişmenin sonucu olarak büyük şehirleri kendine odak noktası haline getirmesidir. Bölgesel gelişme konusu dikkate alındığında bölgelerin kendileri ile ilgili etkileşimlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Merkezlerin ise bölgelerle etkileşimi ekonomik yönden daha gelişmiş oldukları için daha farklı ifade edilebilmektedir (Ildırar, 2004: 11).

Polarize bölgeler ekonomik olarak yüksek seviyede bulunan tek bir merkez ve bu merkez etrafında kümelenmiş küçük yerleşkelerden meydana gelmektedir. Küçük yerleşim yerlerinin odak noktası merkezde bulunan ve kendilerinden daha büyük olan yerleşim yerleri olmaktadır. Örneğin, küçük yerleşim yerinde sağlık hizmetleri, eğitim düzeyi ve işgücü oranı büyük yerleşim yerleri ile kıyaslandığında çok daha kısıtlıdır. Bu nedenle de büyük yerleşim yerleri küçük yerleşim yerlerine göre polarize

bölgelerde daha ön plana çıkar ve daha tercih edilen yer haline gelir. Bölge merkezleri ile cazibe merkezi haline gelmiş bölgelerin kendi içinde bir hiyerarşide olması da polarize bölgeler açısından son derece önemlidir (Dinler, 2008: 79-80).

- **Plan veya Planlama Amaçlı Bölge:** Planlı ya da Planlama amaçlı olarak ifade edilen bölgeler diğer bölgelerden farklı olarak belli bir planın hayata geçirilmesi ile meydana gelen bölgeler olarak ifade edilmektedirler. Planlı bölge olarak belirlenmiş olan bu bölgeler, diğer bölgelerden farklı olarak şehir alanından biraz daha büyük ve genellikle içinde belli başlı özellik barındıran birkaç beldenin bir araya gelmesi ile meydana getirilmektedirler. Yönetim kapsamı olarak ülkenin yönetsel birim kapsamı ile iç içe geçen fakat etki bakımından kendi sınırlarını aşabilecek bir potansiyele sahip olan bölgeler olarak da ifade edilmektedir (Gündüz, 2006: 11).

Bu bölgeler belirlenirken temel hedef olarak iktisadi kalkınma planları düşünülmüştür. Genel olarak ekonomik kalkınma planlarının uygulanmasını kolaylaştırma ve belirlenmiş olan ekonomik kararlar arasında belirli bir uyum sağlama hedefi belirlenmiştir. Bölgelerin sınırları ise homojen bölge veya polarize bölge den farklı olarak merkezi otorite tarafından belirlenmektedir (Keleş, 2002: 342).

Planlanmış bölge yani plan bölge, bölgesel bir politika uygulamak ile görevlendirilmiş olan yönetimlerin kendi yetki alanları içerisinde bulunan belirli alanlar bütünü olarak açıkladığı bölgelerdir (Işık, Baysal ve Ceylan, 2010: 5-6). Diğer bir ifade ile plan bölgeleri kalkınma yelerlerinin uygulama alanı bulduğu bölümler olarak bahsedilebilmektedir. Kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak ve uygulamalarını kolaylaştırmak amacıyla bu yerler tespit edilmiştir. İki tip plan bölge uygulaması mevcuttur. Bu tipler; Birinci Tip Plan Bölge ve İkinci Tip Plan Bölge olarak ifade edilir.

- **Birinci Tip Plan Bölge:**

Birinci tip plan bölge olarak ifade edilen bölge tipinde yer alacak olan plan bölgelerin tespit edilmesi ülke içinde var olan planlama yönetimine göre şekillenmekte ve belli oranda farklılık göstermektedir. Belirlenmiş olan bu bölgelerin saptanması için ülke genelinde var olan tüm yerleşme birimlerinin belli bir sistem içerisinde incelenmesi gerekir. Bu incelemeler neticesinde birinci tip plan bölge olabileceği düşünülen yerler ülkelerin sahip oldukları teknik kapasite imkânlara uyan ölçülere uygun bir şekilde olmak üzere belirlenmektedir. Aynı zamanda merkezi karar alma birimleri tarafından bu bölgelere ulaşımın kolaylaştırılarak bölgelerin daha aktif bir şekilde çalışmasına olanak sağlanması hedeflenmektedir. Örnek vermek gerekirse, kolluk birimlerinin belirli bir bölgeye erişebildiği, kamu kurum ve kuruluşlarının aktif bir şekilde çalıştığı bölgelerin birinci tip plan bölge olarak belirlenmesi daha olası görülmektedir.

Söz konusu plan bölgeler tüm ülkeyi kapsayacak şekilde bir yapıdaysa birinci tip plan bölge olarak ifade edilmektedir. Bölgesel kalkınma planının sektör bazlı olarak hazırlanması yerine iktisadi öngörülere dayanarak hazırlanması, tüm ekonomik faaliyetlerin alansal dağılımlarının ise belirli şekillerde kontrol altına alınması, gelişmekte olan bölgelere ise adaletli bir şekilde kaynak dağıtılması sonucunu ortaya çıkartacaktır (Dinler, 2005: 85).

- **İkinci Tip Plan Bölge**

İkinci tip plan bölge ise, birinci tip plan bölgeden farklı olarak ulusal kalkınma planı dâhilinde var olan belirli uygulamalara geçilmeden hemen önce veya belirlenmiş olan planlamalara rağmen belirli bir şekilde bir sonuç alınamayan sorunlar ile başa çıkabilmek niyetiyle başlatılmış olan bölgesel planlamaların tümünü ifade etmektedir. İkinci tip plan bölge belirlenirken ülke içinde var olan sınırların bölgelere ayrılmaması gerekmektedir. Sorunların ne olduğu doğru bir şekilde tespit edilerek, mevcut bölgeler plan bölge statüsüne alınarak ilgili sorunların çözülerek sonuca ulaşılması amaçlanmıştır (Dinler, 2005: 85).

Söz konusu uygulamalar ile belirlenmiş olan sorunların belli oranda çözülmesi hedeflenmektedir. Belirlenen bu bölgesel sorunlar ise geri kalmışlık, kaynak istihdamı ve işsizlik gibi belli örnekler ile ifade edilebilmektedir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak gerçekleştirilen her türlü katkı bölgeye olan ilgilinin daha da artmasına ve sürdürülebilir bir kalkınmanın var olmasına olanak sağlayabilmektedir.

1.1.2. Ekonomik Gelişme Düzeyine Göre Bölge Çeşitleri

Bölge kavramı ve bölgeler hakkında yapılan bilimsel araştırmalar arttıkça, bölgesel ekonomi alanı coğrafya, siyaset, şehir planlaması ve toplum bilimi alanında da kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Geniş kapsamlı bir akademik disiplin olarak ilgilenilmeye başlanılan bölge kavramı iktisadi olarak da literatürde yerini almıştır (Savrul, 2012: 12). Bölgeler kendi aralarında gelişim potansiyeli bakımından; az gelişmiş bölge, gelişme halinde olan bölge ve gelişmiş bölge olacak şekilde üç ana kategoriye ayrılmıştır. Dinamik bir yaklaşım ile birlikte ekonomik gelişme seviyelerine göre sınıflandırma yapılmaya özen gösterilmiştir. Bunun ise en önemli nedeni, bölgelerin belirli bir gelişme takvimi içinde yer aldığı ve bu takvim içerisinde incelenmesi gerekliliğidir. Bu sebepler göz önüne alındığında ise gelişmişlik seviyelerine bakılarak bölgeler dört farklı ayrıma da tabi tutulabilmektedir (Kaya, 2009: 6).

Günümüzde yapılan pek çok araştırma da bölgelerin gelişme seviyesi olgusunun pek çok farklı şekilde ifade edildiği görülmektedir. Ekonomik gelişmişlik seviyesi bağlamında kontrol edildiğinde karşımıza çıkan kavramların genellikle toplumun hangi faktörlerden dolayı geri planda kaldığının araştırılması da bu konuda önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kavramlar kişi başına düşen milli gelir, ülke içinde var olan okuryazar oranı, sağlık sektörünün ülke geneline yayılmış olması gibi pek çok durumla ilişkilidir. Çalışmamızda da bu kavramlarla birlikte bölge çeşitlerini dört ana bölüme ayırarak inceleyeceğiz. Bu durumda bölge çeşitleri: Az Gelişmiş Bölge, Gelişme Sürecindeki Az Gelişmiş Bölge, Potansiyel

Açıdan Az Gelişmiş Bölge ve Gelişmiş Bölge olarak dörde ayrılacaktır (Savrul, 2012: 12).

1.1.2.1. Az Gelişmiş Bölge

Diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında, söz konusu bölgenin gelişmişlik olarak geri kalması veya potansiyelini tam olarak yansıtamaması durumunun ortaya çıkma halidir. Az gelişmiş bölgeler, özellikle tarım sektörünün yoğun olarak yapıldığı ve kendini idame ettirme gücüne sahip fakat nüfus artış hızı ülkenin nüfus artış hızından daha fazla olduğu bölge statüsündedir (Erkan, 1999: 121).

Belirlenmiş olan ülkenin sınırları içerisinde az gelişmiş bölgelerin var olması, bölgeler arasında ortaya çıkan dengesizlikler ile ilgilidir. Az gelişmiş bölgelerin en belirgin özelikleri sürekli göç vermeleridir. Bu nedenlerden dolayı da istediği emeği kendi bölgesinde yeteri kadar bulamaz. Bu durum ise tasarrufların düşük olmasına neden olur. İnsanların daha iyi şartlarda yaşamak ve çalışmak istemelerinin doğal bir sonucu olarak az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yoğun göçlerin olduğu bir gerçektir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin genel özellikleri göz önüne alındığında tasarrufların düşük olması neticesinde yatırımların eksik olması durumu bölgeden diğer bölgelere göçü tetiklemekte bu durum ise yerel ekonominin zayıflaması ile pazarın bu bölgeden diğer bölgelere kayması ise sonuçlanmaktadır (Tütengil, 2011: 2).

Az gelişmiş bölge ifadesi çoğu zaman geri kalmış bölge olarak da ifade edilebilmektedir. Söz konusu bölgeler ile ilgili yapılan araştırmalar gelir düzeyinin ve gelir artma hızının diğer bölgelere göre dezavantajlı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda sosyo ekonomik olarak dengesiz olması da bu bölgelerin genel özelliğidir. Bu sorunların yanı sıra işsizlik ve eksik istihdam da az gelişmiş bölgelerde sıklıkla gözlemlenebilmektedir. Satın alma gücünün düşmesi ve sosyal hizmetlerin yeterince olmaması durumu bölgelerin devam eden sorunları olarak kabul edilir. Genellikle

tarım faaliyetlerinin yoğun olduğu bölgeler olduğundan da üretim faktör verimliliği çok düşüktür (Erkal, 1990: 21).

Konu gelişme hızı olduğunda ve bu veri incelendiğinde gelişme hızı ülke ortalama değerinin üzerinde yer alır fakat genel gelir düzeyinde ise ülke ortalamasından düşük olursa az gelişmiş bölge tanımlaması rahatlıkla yapılabilmektedir (Gündüz, 2006: 12). Her ne kadar az gelişmiş bölge olarak tanımlanmış olsalar da gelişme potansiyeli olduğundan bu bölgelerde de gerekli incelemeler yapılmaktadır. Az gelişmiş olmanın bazı dezavantajları ise bölgenin içinde mevcut bulunan potansiyelin uzunca bir süre verimli kullanılamaması ve bölgeye yatırım çekilememiş olmasıdır. Kaynaklar verimli bir şekilde kullanılmadığı için az gelişmiş olarak tanımlanmıştır (Kaya, 2009: 12). Yeni fırsatların yaratılması ve yatırımların kamu ya da özel fark etmeksizin yapılması bölgenin geleceği için oldukça kritiktir.

1.1.2.2. Gelişme Sürecindeki Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölgelerden farklı olarak gelişme sürecinde olan az gelişmiş bölgeler gelir düzeyi olarak ülke ekonomisinden yine düşüktür. Fakat gelişme hızı ülke genelinden çok daha iyi durumdadır. Bu nedenlerden dolayı söz konusu bölgelerin diğer bölgelere göre daha fazla gelişeceği ve gelişmiş bölge durumuna geçebileceği öngörülür. Bu durum Gelişme sürecinde olan az gelişmiş bölgeleri temsil etmektedir (Savrul, 2012:14).

Genellikle tarım sektörünün yoğun olarak yaşandığı fakat bu durumun belli oranda artı çıktı sağlanarak üretiminin arttırıldığı bölgeler olarak ifade edilir. Tarım çıktılarının zamanla fabrikasyon sistemleri kurularak tarım yoğun çalışmadan sanayi yoğun çalışmaya geçilen bölgeler olarak da bahsedilebilmektedir. Fakat bu bölgeler her ne kadar gelişme yolunda olsalar da belli sorunlarını çözememiş olması ve bölgeye aktarılan kaynakların yetersizliği, sermaye girişinin az fakat sermaye çıkışının fazla

olması da bölgenin az gelişmiş statüsüne düşmesine neden olabilmektedir (Kaya, 2008: 9).

1.1.2.3. Potansiyel Açıdan Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölgelerden farklı olarak potansiyel olarak az gelişmiş bölgelerde bölge sınıflandırması içerisinde yer alabilirler. Daha önceden gelişme potansiyeli göstermiş fakat zaman içinde potansiyeline ulaşamamış bölgeler bu kategoride yer alabilmektedir. Bölge içindeki kişi başına düşen gelirin milli gelirden daha fazla olduğu fakat gelişme hızının yavaş kaldığı durumlarda ortaya çıkan bir bölge türüdür. Potansiyeli olan fakat bu potansiyelin gelişme yolunda mı yoksa az gelişmişlik yolunda mı devam edeceğini yapılan yatırımların belirleyeceği bir durum olarak da ifade edilmektedir (Erkal, 1990: 122).

1.1.2.4. Gelişmiş Bölge

Gelişmiş bölge ülke içerisindeki sosyal ve ekonomik faktörlerin diğer bölgelere göre daha ileri düzeyde olmasını ifade etmektedir. Söz konusu faktörler kimi zaman bölge içerisinde yer alan eğitim oranının yüksek olmasından kimi zaman ise sağlık hizmetleri gibi sosyal hizmet seviyelerinin fazla olmasından kaynaklanabilmektedir. Gelişmiş bölgelerde gelir seviyesi yüksek olmakla beraber gelir artış hızı da bu oldukça yüksektir. Gelişmiş bölgelerde var olan karakteristik özellikler genellikle, üretim faktörlerine yakınlık ve tam istihdam düzeyinde çalışma olarak ifade edilir. Ayrıca bölgenin kendine yetecek kadar altyapı sisteminin olması, genel olarak çevre ve şehircilik bilinci ile hareket eden bireylerden oluşması ve sağlık sektörü ile eğitim sektörünün diğer bölgelere nazaran çok daha kaliteli olmasıdır (Kulaksız, 2008:16).

Gelişmiş bölgelerin bu özellikleri bir bütün olarak ele alınmasına rağmen konu genel olarak ele alındığında söz konusu bölgelerin alt yapı hizmetleri özellikle

de ulaşım ve iletişim gibi temel hizmetlerin halkın hemen hemen hepsinin ihtiyacını karşılamaya yetecek düzeyde olduğu bilinmektedir. Kamunun da bu duruma etkisi fazladır. Kamu destekleri ile gerçekleştirilen özel yatırımlar sayesinde bu bölgelerde var olan alt yapı hizmetlerinin iyi olması ayrıca diğer bölgelerden de bu bölgelere işgücü istihdamının olmasına neden olmaktadır. Diğer bölgelere kıyasla yaşayan nüfus daha bilinçli ve eğitimli olduğundan bölgedeki doğum oranları düşük ve sosyal aktivitelerin sayısı ise oldukça fazladır (Savrul, 212: 12-13).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre istihdam oranlarının yetersiz olması bazı bölgelerin gelişmiş bölgelere göç vermelerine neden olmaktadır. Bu göçün temel noktası ise bölgedeki sosyal güvencenin tam anlamı ile sağlanamamış olmasıdır (Deviren ve Yıldız, 2014: 6). Gelişmiş bölge, belirlenmiş olan ülkenin gelir seviyesinden çoğu zaman daha iyi olduğu gibi gelir artma hızı bakımından da ortalamanın üzerinde olmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde elektrik, su, yol gibi temel alt yapı sorunları çözülmüş ve yatırım bakımından da diğer bölgelere oranla daha önce görülmektedir (Erkal, 1990: 21).

- **Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma Kavramları**

Kalkınma genel olarak ekonomi ile ilgili bir kavram olarak ortaya çıkmış olsa da kapsadığı anlam bütünlüğü bakımından içerisinde pek çok alanı barındırabilmektedir (Aksel, 2014: 4). Kalkınma düşüncesi ve kalkınma kavramını farklı şekillerde açıklamak çoğu zaman mümkündür. Söz konusu kavram özellikle son yıllarda pek çok bilim insanı tarafından incelenmiş olmasına rağmen, bu incelemeler neticesinde bile tam bir birliktelik sağlanmamıştır. Fakat kalkınma ile ilgili araştırma yapan pek çok bilim insanının ortak görüşü kalkınma kavramının incelenmesinin oldukça zor olduğu ve genel geçer ifadeler ile bu kavramın tam olarak ifade edilemeyeceğidir (Turhan, 2020: 150).

Kalkınma konusu kavram olarak incelendiğinde ise konu ile ilgili birden çok tanımlama yapmak mümkündür. En temel anlamı ile kalkınma kavramı, ülke

ekonomisinin istenilen seviyeye ulaşabilmesi adına ekonominin kökten bir şekilde düzenlenip geliştirilmesi olarak ifade edilebilmektedir (Buyruk, 2016: 114). Daha geniş bir tanımlama yapmak istenirse de kalkınma, belirli bir ulusun, ekonomik ve siyasi olarak istenilen düzeye erişebilmesi sosyal olarak ise belirlenmiş her türden değişimi ve gelişimi gösterebilmesi olarak ifade edilir (Çölkesen, 2009: 3).

Yine başka bir tanımlamada ise kalkınma kavramı, bir ulusun tamamının eş zamanlı ve bir bütün olarak ele alan sosyal, ekonomik, beşeri, siyasal, yapısal boyutları olan, makro düzeydeki gelişimi ifade etmektedir (Öztürk, 2018: 65-66). Bir bilim alanı olarak Bölgesel Kalkınmanın kabul edilmesinde G. Myrdal'ın (1957) "Ekonomik Teori ve Azgelişmiş Bölgeler" ile A. Hirschman'ın (1958) "Ekonomik Gelişme Stratejisi" yayınlarının büyük katkıları sonucunda genel olarak 1958 yılında bölgesel kalkınmanın bilim dalı olduğunun kabul edildiği tarih olmuştur (Malecki 1991:25).

Birkaç tane faklı tanımı olmasına rağmen bölgesel kalkınma kavramının en temel tanımı, Belirlenmiş olan bir ülkenin tamamında yer alan belirli bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya üzerindeki benzer bölgeler ile karşılıklı etkileşimi sonucu oluşan bölge vizyonunun dikkate alınması sonucu katılımcılık ve sürdürülebilirliğin belli bir temelde ilerlediği, insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla da bölge refahının yükseldiği çalışmaların bütünü olarak ifade edilmektedir (Taşcı vd., 2011: 9).

Bölgesel kalkınma kavramı ve bu kavramın getirmiş olduğu etkileri teorik olarak açıklayabilecek tek bir görüş bulmak zordur. Yapılan araştırmalarda bugüne kadar söz konusu kavramı açıklamaya yönelik birden fazla teori ve model olmuştur. Bölgesel kalkınma sürecinin özel sektör ile mi yoksa kamu planlaması ile mi gerçekleştirilmesi gerekliliği halen devam eden bir tartışma konusudur (Özgür ve Erdal, 2003: 326). Bölgesel kalkınma, konusuna bu açıdan baktığımızda bir ülkenin tamamında bulunan belirli bölgelerin, çevre bölgeler ile etkileşiminden kaynaklanan bölgesel vizyonunu da göz önünde bulundurarak, temel anlamda bir sürdürülebilirlik ve katılımcılık bulunan ve ortaya çıkmış olan kaynakların geliştirilmesi ile toplumsal

ve iktisadi potansiyelin harekete geçirilmesi yoluyla bölgesel refahın yükseltilmesini amaçlayan bir çalışma olarak ifade edilmektedir (Ildırar, 2004: 15 16).

- **Amaç ve Aşama**

Bölgesel kalkınma düşüncesinin temel amacı, kalkınmayı sağlayacak olan her türlü kaynağın kullanılmasını ifade eder. Bu kaynaklar doğal kaynaklar olabileceği gibi teknoloji gibi üretim esasına dayalı kaynaklar da olabilmektedir. Ekonomik faaliyetler ve nüfusun, coğrafi bölgeler arasında belirli ölçüde bir denge sağlanarak dağıtılmasının sağlanması gerekmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda uygulanmış olan politikalar, geri kalmış bölgelerin iktisadi ve sosyal açıdan kalkınmasını sağlamaya yöneliktir. Bölgeler arasında var olan dengesizlikleri olabildiğince azaltarak kalkınmanın öncelikle hedeflenen bölgede daha sonra ise tüm ülkede gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilmiş olan yatırımların ülkenin geri kalmış bölgelerinin iktisadi anlamda kalkınmasına yardımcı olduğu takdirde ülke kalkınmasına da yardımcı olunmuş olacaktır. Bu durum ise hem bölgenin hem de ülkenin kalkınmasına olanak sağlar (Bayraktutan, 1994: 188).

Bölgesel kalkınma politikalarında uzun vadede sosyal faydası yüksek olan devlet yatırımlarının yapılması gereklidir. Sosyal fayda ilkesinin gerçekleştirilmesinde, yatırımlar yapılmadan bölgesel kalkınması söz konusu olamaz. Ekonomik gelişmişlik; herhangi bir ülkenin tüm bölgeleri de aynı zamanda ve eşit seviye ve hızda gerçekleşemediği için bazı bölgeler ekonomik faaliyetlerin merkezi konumuna gelmektedir. Ekonomik gelişmelerin çevre bölgeleri de etkilemesi bu bölgelerin gelişmesi için bir pozitif enerji oluşturmakta ve dinamik unsurlar içermektedir. Bir ülkedeki bölgeler arasındaki demografik ve ekonomik yapıdaki düzensizlik, bir bölgede ekonomik gelişme yakalanmışsa o bölgeye olan göçle sonuçlanmaktadır. Böylece göç edilen bölgelerde yatırım faaliyetleri artmakta ve o bölgenin gelişmesine olumlu katkılar sağlanmaktadır.

Kalkınma düşüncesi insanlık için son derece önemlidir. Özellikle de toplumların yaşam standartlarının daha iyi ve daha konforlu hale gelebilmesi için

olması gereken bir olgudur. Todaro ve Smith (2015) yaptıkları araştırmada toplumların ve toplumu oluşturan bireylerin kalkınma üzerine inşa ettikleri üç temel konudan bahsetmiştir. Bunlar aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

- İlk olarak bir bireyin hayatını idame ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel yaşam formlarına erişme çabası gün geçtikçe artmaktadır. Temel nokta bu çabanın artması neticesinde ekonomik işlevlerini yerine getirebilecek olan bireylerin barına, sağlık ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlara ulaşmasındaki zorlukların giderilmesidir.

- İkinci olarak temel konuların belli oranda halledilmesi ve belirli bir ortalamaya kavuştuktan sonra, kişinin kendini daha saygın ve toplum içerisinde daha değerli hissedecek şekilde ekonomik yer almasını sağlayacak olan ekonomi stratejileri geliştirilmesidir.

- Son olarak ise bireyin toplum içinde karar verici bir konumda tercih iradesine sahip olması ve farklı alternatifleri değerlendirme yeteneğinin geliştirilmesine zemin hazırlanmasıdır. Bir ülke içinde var olan bölgesel gelişmişlik farklarının oluşturduğu bu dengesiz durum bazı noktalarda şehirlerin aşırı büyümesine ya da aşırı derecede iktisadi olarak geri kalmasına neden olabilmektedir. Yerel kaynakların yeterince verimli kullanılamaması ve sektörler arasında genel bir dağılımın olmaması gibi pek çok iktisadi neden sosyo ekonomik sorunlara yol açabilmektedir. Bu ve benzeri sorunlara çözüm olabilmek adına bölgelerin kalkınma düzeylerinin tespit edilerek gelişmişlik düzeylerinin birbirlerine yaklaşmaları için çalışmalar yapılmalıdır. Bölgenin kalkınma derecesi ile ‘genellikle bir yandan ülkenin toplumsal kesimi tarafından oluşturulan diğer yandan ise ekonomik bölgelere ayrılan kesimi tarafından meydana getirilen yaşam standardı’ tanımlanmakta ve temel olarak bölgesel / yerel yaşamın analizi ifade edilmektedir.

Kalkınmanın derecesini ölçmede kullanılan başlıca göstergeleri önem sırasına göre şu şekilde sıralamak mümkündür (Klaassen, 1967: 25):

- Gelir düzeyi,
- Sanayileşme derecesi,

- (Kişi başına) tarım ve ormancılıkta çalışanların toplam nüfusa oranı,
- Yerel idarelerin (belediyelerin) mali durumu,
- Nüfusun yoğunluğu,
- Elektrik şebekesinin düzeyi,
- Trafik yoğunluğu,
- Doğum oranının toplam bölge nüfusuna oranı,
- Ortaöğretimin aynı yaş gruplarına oranı,
- Hizmet sektöründe çalışanların toplam ekonomik aktif nüfusa oranı,
- Kaçak kentleşme yerleşim alanlarında (gecekondu) yaşayanların toplam nüfusa oranı,
- Su kanallarıyla donatılan ikametgahların toplam ikametgahlara oranı,
- Karayolu yoğunluğu,
- Ekilebilir çiftlik alanlarının aritmetik ortalaması,
- Göç dengesi,
- Kamu kütüphanelerinden ödünç alma oranı,
- Bebek ve çocuk ölüm oranı.

Kalkınma sorunu özellikle gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülke düzeyine ulaşabilmesi ya da yakınlaşmasının sağlanması kadar aynı zamanda bir ülkenin uluslararası alanda bölgesel farklılığının da giderilmesi olarak algılanmaktadır.

Bu nedenlerden dolayı kalkınma kavramı temel olarak bölge bazında ele alınabildiği gibi geniş anlamda yerel bazda da ele alınması gerekmektedir. Kalkınma kavramının niteliksel olarak toplumsal yapının genellikle olumlu bir şekilde değişimini öngörmesi veya ekonomik olarak belirli bir büyümeyi ifade eden rakamsal bir gelişme göstermesini ortaya koymakta ve mümkünse bu iki gelişimin aynı anda aynı bölgede gerçekleşmesine imkân sağlanmasını ifade etmektedir (Arslan, 2005: 276).

Kalkınma düşüncesi nitelik ve nicelik yönüyle incelendiğinde, belirlenmiş olan bir ülkede iktisadi açıdan büyüme oranı, gelir dağılımı, sektörel yapı, demografik yapı, refahın adil paylaşımı ve sağlık ile eğitim hizmetlerin sunumu gibi pek çok durum ile ilişkilidir. Bu faktörlerin zaman içinde daha iyiye gitmesi için ortaya konan çabaların tümü kalkınma düşüncesi içinde yer alır (Sevinç, 2011: 40).

Özellikle de 2. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ekonomik gelişmeler, iktisat biliminin alt disiplini olarak Kalkınma İktisadı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Kalkınma kavramının sadece ekonomik yönleri ile incelenen bu yaklaşım, 2. Dünya Savaşı sonrasında harap olmuş Avrupa ülkelerinin kendilerine gelebilmeleri adına yapmaları gereken hamlelerin neler olduğunu araştırmaya yönelik disiplinleri içermektedir. Hem ülkelerin hem de bölgelerin ekonomik olarak farklı sosyal, kültürel ve siyasi bir yapıya bürünmesi ve bu farklılıkların temel iktisadi düşünceler ile açıklanamaması kalkınma iktisadını doğal olarak da kalkınmayı ön plana çıkarmıştır. Ülkelerin tüm bölgelerinin tek ve düzenli bir şekilde kalkınmalarının olanaksız olması ve aynı ülkenin içerisinde yer alan bölgelerin de iktisadi olarak dengeli olmaması bölgesel nitelikli bir kalkınma anlayışının var olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Özellikle 2. Dünya Savaşına kadar kalkınmanın tüm ülkeyi kapsaması gerekir görüşünün yavaş yavaş terk edilmeye başlaması ile birlikte bölgesel kalkınma düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu dönüşümün temel dayanağı ise savaş sonrası ülkelerin tüm ülkeyi kalkındıracak kadar kaynağa sahip olmamasıdır. Bu nedenlerden dolayı geleneksel merkeziyetçi anlayış bırakılmış ve belli bölgeleri kalkındırma hedefine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Böylece kalkınma olgusu ile büyüme olgusunu beraber düşünen yaklaşımlardan dolayı meydana gelen sorunlar, kalkınma anlayışı ile beraber ortadan kalkmış ve kalkınma konusu bölgesel anlamda daha geniş ve kapsayıcı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır (Deviren vd., 2014: 37-38).

Kalkınma anlayışındaki gelişimi ve değişimin yaşandığı süreç itibarıyla 1970'li yıllar öncesinde merkezi idare tarafından yönlendirilen ve yönetilen geleneksel bölgesel kalkınma politikaları şeklinde uygulanmıştır. Geleneksel nitelikli bölgesel kalkınma politikaları; altyapı yatırımları, finansal teşvikler, devlet kontrolündeki sanayi tesisleri ve imalat sanayisini kullanmakla yetinmiş ve bu da bazı ekonomik

sorunlara neden olmuştur (Akiş, 2011: 242-244). 1980'ler sonrasında ise bölgesel kalkınma politikaları, doğrudan devlet yardımları yanında nitelikli iş gücü, yaşa kalitesi, yatırım düzeyi gibi bölgenin niteliğini artıran özelliklere ve içsel gelişmeye daha fazla önem veren bir yapıya dönüşmüştür (Deviren vd., 2014: 40).

Modern iktisat düşüncesinin temel alındığı kalkınma modellerinde bölgelerin ele alınabilecek bütün dinamikleri ve kullanılan aktörleri içsel büyümenin belli bir seviyeye gelmesine ve o seviyelerde kalmasına yönelik olmaktadır. Bahsedilen türdeki her bir politika, firmaların az gelişmiş veya gelişmemiş bölgelerdeki var olan yatırımlarını yönetmek yerine, o bölgelerde var olan hazır kaynakların harekete geçirilerek bölgelerin kendi öz kaynakları ile kalkındırılmalarını sağlamalarını hedef almaktadır (Taylor, 2002: 18).

Bahsettiğimiz bu yeni bölgesel kalkınma anlayışı ile birlikte ekonomik, politik, sosyal ve coğrafya ile ilgili konular bölgesel farklılıklarla beraber ele alınmaya başlanmış ve bölgesel dengesizliklerin zamanla azaltılarak bölgesel rekabetin daha ön plana çıkmasına olanak sağlamıştır. Bölgesel anlamda gerçekleştirilmiş olan bu kalkınma çabaları zamanla ulusal anlamda da kalkınmanın itici gücü olmuş ve ulusal kalkınma sağlanabilmesi için bölgesel kalkınmalara destek verilmesi gerektiği görüşünü ön plana çıkarmıştır. Bölgesel kalkınmaların zamanla gerçekleşmesinin doğal bir sonucu olarak da ulusal kalkınmanın gerçekleşmesi ortaya çıkmış olacaktır.

- **Bölgesel Kalkınma Teorileri**

Bölgesel kalkınma teorisi birkaç farklı entelektüel gelenekten ortaya çıkan bir teoridir. Neoklasiklerin ticaret teorisi ve büyüme teorisi, bölgesel ekonomilerin zaman içinde daha benzer veya farklılaşmasını anlamak için kavramsal bir zemin hazırlamaktadır. Modern bölgesel büyüme teorisinin mekânsal boyutu birkaç kaynağa kadar takip edilebilir. Kuruluş yeri teorisyenleri, bölgesel büyüme ve düşüşte ulaşım maliyetlerinin rolünü anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Marshall (1890-1961) ile başlayan dış ölçek ekonomileri literatürü, daha yeni neoklasik teorisyenler ve esnek uzmanlık geleneğinde yeniden keşfedilmiştir (Dawkins, 2003: 133). Bölgesel kalkınma; sermaye stoku, işgücü arzı ve teknolojik ilerlemeye bağlı olarak

gerçekleşmektedir. Neo-klasik yaklaşıma göre sermaye stokundaki artış, güncel yaklaşımlarla birlikte iş bölümünde uzmanlaşmayı sağlayacak ve bu durum emeğin verimliliğini artırarak bölgesel kalkınmayı sağlayacaktır. Teknolojik gelişmeler ise bu teoriye göre bir üretim faktörü değil, yalnız emek ve sermayenin verimliliğini yükselten, dışsal olarak oluşan bağımsız bir faktörü işaret etmektedir (Stimson vd. 2006: 5).

- **Geleneksel Bölgesel Kalkınma Teorileri**

Özellikle 2. Dünya Savaşı ve daha sonraki süreçte gelişen ve dünya ekonomisinde söz sahibi olmaya başlayan gelişmiş ülkeler ve 1980'lerin başlarından itibaren ve günümüze kadar geçen sürede yeni yeni gelişen bazı Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile bazı Asya ülkelerinde, bölgesel ve yerel aktörler ile politikaların iktisadi kalkınmadaki rolünün beklenenden çok daha önemli olduğunu ifade eden çalışmalar olmuştur. Ülke içinde var olan işletmelerin rekabet güçlerinin artması ve bu durumun doğal bir sonucu olarak bölgesel ekonomik performans belirlenirken geleneksel teoriden daha fazla yararlanılmaya başlanılması da yine bu dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bölgesel iktisadi kalkınmalara ve bu ekonomi politikalara yönelik ilginin artması neticesinde ise konu daha detaylı bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. Özellikle de 1980'lerden sonra kapitalizmin daha ön plana çıkması da bu duruma neden olarak gösterilebilmektedir. Bunlar arasında yerel ortamların kurumsal rekabet edebilirlik açısından artan önemi; geleneksel başarı bölgelerini etkileyen krizlerle birlikte ekonomik coğrafyadaki değişimler ve yeni başarı bölgelerinin ortaya çıkması ekonominin artan uluslararasılaşması ve uluslarüstü siyasi ve ekonomik düzenlemelerin artan önemi sonucunda ulusal politikaların sıklıkla azalan önemi arasında gösterilebilir (Keune, 2001: 1).

1980'li yıllarda başlayan ve 1990'lı yılların başlangıcına kadar devam eden gelişmelerle birlikte geleneksel yaklaşımlar tekrar gündeme gelmiş ve yeni bölgesel kalkınma yaklaşımların ortaya çıkmasına da yardımcı olmuştur.

Bu yaklaşımlar şu şekildedir:

- Esnek uzmanlaşma- üretim (Piero ve Sabel, 1984),
- Endüstriyel bölgeler (Brusco, 1984; Becattini, 1990)
- Yerleşim yeri belirleyicileri (Storper, 1995)
- Çevreci/yenilikçi çevre (GREMI Araştırma Grubu) ve
- Teknolojik değişim/öğrenme.

Söz konusu yaklaşımlar sadece yerel ekonominin verimliliği ve verimliliği etkileyen faktörleri değil, yenilik süreçlerini ve yeniliğe rol oynayan unsurları da araştırmaktadır. Bu yaklaşımlar ile birlikte büyüme teorilerinin ana unsurlarının bölge fonksiyonlarının ayrıntılı bir şekilde incelendiği de görülmektedir (Çetin, 2004: 36).

- **Neo-Klasik Büyüme Teorisi**

Neo-Klasik görüşlü bölgesel modellemeler büyümeyi kaynakların yeniden paylaşımının bir sonucu olarak görmektedirler. Bu teoride kaynakların bölge içi ve bölgeler arası yeniden dağılım modelleri kategorize edilmektedir. Teoride kaynakların dağılımında dengenin sağlanması üzerine yoğunlaşmakta ve faktör-fiyat/verimlilik oranı bütün bölgelerde eşitlendiği zaman ekonominin dengede olabileceği savunulmaktadır. Neo-Klasik büyüme teorisinde; üretim faktörlerinin, fiyatların düşük olduğu bölgeden yüksek olduğu bölgeye doğru geçeceği azalacak olan marjinal verimlilik varsayımına göre de bu durumun ekonomiyi dengeye getireceği öngörülmektedir. Böylece bölgelerdeki faktörlerin fiyatları ile faktörlerin marjinal fiziki verimliliklerinin eşitlenmesi gerçekleşecektir (Şahin, 2021: 14).

Neo-Klasik büyüme teorisine göre devletler piyasaya müdahale etmemelidir. Bu durum en istenmeyen durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası bir düzen

olan bu teoriye göre devlet, piyasanın şartlarına göre kendini konumlandırmalı ve piyasaya müdahale de bulunmamalıdır. Piyasanın yapısı gereği piyasayı kendi iç dinamikleri ile baş başa bırakmalıdır. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde uluslararası piyasaya entegrasyon sağlanması gelişmiş ülkelere göre daha zor olduğundan bu entegrasyon sağlandığı anda serbest ekonomi ile kalkınma hamlesi yapılmalıdır (Dolun ve Atik, 2006: 10-11).

Her ne kadar klasik teoriden daha yeni bir kavram olarak karşımıza çıkmış olsa da Neo-Klasik teorinin de zamanla eksik taraflarının olduğu olgusu karşımıza çıkmıştır. Özellikle Uluslararası piyasada gelişmiş ülkeler ile rekabet etme şansı pek olmayan bölgeler zamanla daha kötü bir duruma yönelecek ve bu durumda hiçbir zaman gelişemeyecektir (Deviren ve Yıldız, 2014: 14).

Bu teoriye göre devlet müdahaleleri, kalkınmanın gerçekleşmesinde bir engel olarak görülmekte, devletin kalkınma için ekonomide aktif olmaktan vazgeçmesi ve piyasayı kendi iç dinamiklerinin işleyişine bırakması gerekmektedir. Kalkınma açısından özellikle devlet ve bürokrasinin özel sektörün gelişmesini zorlaştırdığı savunulmaktadır. Teorinin bir diğer özelliği de, küreselleşme olgusuna pozitif yaklaşımıdır. Gelişmekte olan ülkeler dünya ekonomisine entegre olabildiği sürece dışa açık serbest ekonomik sistem ile kalkınma hamlesini, daha kolay bir süreçte gerçekleştirebilecektir. Devletin müdahalesinin en az seviyeye indirildiği bir ortamda rasyonel davranış sergileyen iktisadi birimlerin kararları, piyasayı etkin hale getirecektir (Şahin, 2021: 14).

A.B.D.'li iktisatçı Robert M. Solow'un (1956) geliştirmiş olduğu Neo-Klasik Büyüme Modeli'ne göre kişi başına düşen gelirin kısa vadede artış göstermesi, sermaye birikimi ve teknolojik gelişmelere bağlıdır. Sermayenin getirisinin ise azalan bir yapıda olması yani diğer bir ifade ile sermaye miktarının artması sonucu üretime yönelik katkısının zamanla azalması uzun vadede büyümenin gerçekleşebilmesi için sadece teknolojik gelişmeler ile beraber olacağı anlamına gelmektedir. Söz konusu modelde teknolojik gelişmeler genellikle dış kaynaklı kabul edilmiş ve uzun dönemde

kişi başına düşen gelirin artışını açılamaya yönelik bir çaba içerisine girmemiştir. Fakat teorinin diğer bir eksik noktası ise teknolojik her türlü gelişmenin dışsal bir faktör olduğu ve her bölgede de aynı teknolojik büyüme hızına sahip olduğu düşüncesi vardır. Bölgeler arasında var olmadığı düşünülen bu teknolojik büyüme hızı farkı ise gerçek hayatta çok belirgin bir şekilde mevcuttur. Yine model, uzun dönemde tüm bölgelerde kişi başına gelir düzeylerinin eşitlenmesini öngörmektedir, bu durumunda oluşabilmesi için pek çok verinin eşit olduğu kabul edilmektedir (TÜSİAD, 2008: 19-20).

Neo-klasik görüşün diğer bir zayıf yönü ise, küresel rekabet için hazır olmayan yerel ekonomilerin başarısızlığının bariz olarak ortada olmasıdır. Bu görüşe göre mekandan bağımsız olan, üretim ve dağıtım konularında küresel piyasalardan uzaklaşan yerel bölgeler, marjinal bir kimlik edinmektedir. Temelde içsel büyüme modellerinin, bazı neo-klasik varsayımlara karşı çıktığı anlaşılmaktadır (Şahin, 2021: 14).

- **Keynesyen Teori**

1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Buhranı ile beraber ortaya çıkan kriz sonrasında kalkınma konusu pek çok iktisatçı tarafından araştırılmıştır. Özellikle de 1950'li yıllar ve daha sonraki dönemde Kalkınma İktisadına gösterilen bu ilgi ile beraber ülkeler genel bir kalkınma planı yapmak yerine bölgesel politikalara ve bölge kavramına daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır. Keynesyen görüş işte tam bu noktada ortaya çıkarak Klasik görüş ve Neo-Klasik görüşün aksine kalkınma düşüncesine yeni bir bakış açısı ortaya koymaya çalışmıştır. Bu düşünce tarzını savunan kalkınma iktisatçıları, devletin rolü üzerine araştırma yapmış ve devletin rolünün belli oranda aktif olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu durum devletin aktif olarak sadece genel ekonominin kalkınma tarafı ile değil aynı zamanda bölgelerin de ekonomik kalkınması açısından önemli olduğu düşüncesini ortaya atmışlardır.

Kalkınma iktisatçılarına göre bölge kavramı, genel olarak kent kadar küçük veya ülke ya da kıta kadar büyük bir mekan parçasını tanımlamaktadır. Ancak bu kavram, çoğunlukla bir ülkenin alt mekansal birimlerini ifade etmemektedir. 1950 ve 1960'lı yıllarda bölgesel kalkınma anlayışına dayalı bölge kavramı ile bir ülkenin alt parçalarının kastedildiği görülmektedir. Bu dönemde, Keynesyen refah devleti teorisine bağlı olarak ulus-devletin anlayışı doğrultusunda gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınma politikalarının dengeli bir biçimde sürdürülmesi amaçlanmıştır (Çakmak ve Erden, 2004: 79).

1929 Ekonomik Krizi sonrası Keynesyen görüşe dayanan birçok büyüme modeli geliştirilmiştir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri R.F.Harrod (1939) ve E.D.Domar'ın (1946) büyüme modelidir. Harrod ve Domar tarafından ayrı ayrı geliştirilen modellere rağmen Harrod- Domar Modeli olarak bilinen bu modelin belirleyici değişkenlerinin, tasarruflar ve yatırımlar olduğu belirtilmiştir (Berber, 2011: 103-104). Harrod-Domar Modeli; üretimin sermayeye ve sermaye birikiminin de gelire bağlı olması şeklinde iki önemli varsayıma dayanmaktadır (Taban, 2010: 23-24). Bu modelde milli gelirin belirlenmesinde; ekonomik büyüme, yatırım miktarına ve yatırım miktarlarının da tasarruf seviyesine bağlı görülmüştür. Bu modele göre ekonomiler, gelirden tasarruf yapılıp yatırıma dönüştürüldüğü ölçüde büyüyeceklerdir. Bu durumda yatırımdan sağlanacak ek gelirler kritik bir öneme sahip olacaktır (Dolun ve Atik, 2006: 8).

Keynes yaptığı araştırmalarda bölgesel sorunlara belli oranda değinmiş olmasına rağmen özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde araştırmacılar tarafından Keynesyen model tekrar ön plana çıkmıştır (Chisholm, 2015: 64-65). Keynesyen teoriye göre kalkınma, bölgelerin ihracat güçleri ile doğrudan ilişkilidir. Bir bölgenin ihracat gücünün artması kazancının artmasına bu durum ise bölgenin kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Keynes'e göre bölgesel kalkınmanın temeli ihracattır (Ecarat, 2005: 93). Devlet, özellikle de para politikası araçları ve maliye politikaları ile ihracat ve ithalatı kontrol altına tutarak, döviz kuru politikaları bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilmektedir (Tiftikçigil, 2010: 9-11).

Milli kalkınma hamlelerinin zamanla ülke içinde farklı gelişmelere neden olması ve farklı gelişmişlik düzeyi oluşturması Keynesyen Bölgesel Kalkınma Teorisine göre kamu yöneticilerini farklı arayışlar içerisinde yönlendirmiştir. Bu amaçla 1960'lı yılların başından itibaren belirli politikalar üretilmeye başlanmıştır. Bu politikaların temel dayanağı gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması üzerine olmuştur. Merkezi hükümetlerin öncü politikalar geliştirmesi ve bu farklılıkların giderilmesine yönelik çalışmalar yapması da bölgelerin gelişmesine yönelik çabalar olarak kabul edilmiştir. Keynesyen düşünce yapısının ürünü olarak kabul edilen bu teoriler sermaye yatırımları çekmek ve büyük altyapı yatırımları gerçekleştirmek için kurgulanmıştır. Devletler bu politikalar ile belli firmalara vergi istisnaları, teşvikler ve büyük hibeler yapabilmektedir. Özellikle 1970'li yıllardan sonra uluslararası alanda sermayenin yer değiştirmeye başlaması ile birlikte Keynesyen bölge politikaları bu uygulamaları yapmak mecburiyetinde kalmıştır (Atak, 2011: 9).

1980 ve sonrasında ise dünya genelinde yaşanan sermaye hareketliliği Keynesyen politikaların etkinliğinin yok olmasına neden olmuştur. Bu nedenle de keynesyen düşünce yapısına sahip bölgesel kalkınma girişimleri de zamanla dönüşüme uğramış ve pek çoğu uygulanmama noktasına gelmiştir. Küreselleşme olgusunun bu anlamda ulus-devlet anlayışını belli oranda azaltması ile yönetim konusundaki düşünceler zamanla yönetişim anlayışı noktasına dönüşmüştür. 1980'lerden sonra bireysel düşüncenin ön plana çıkması da bölgesel kalkınma düşüncesinin teorik çerçevelerinde dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur (Deviren ve Yıldız, 2014:12).

Yapısal Bölgesel Kalkınma Teorileri

Dengeli Kalkınma Teorileri

- **Büyük İtiş Teorisi:** Büyük itiş teorisini ortaya çıkartan Polonyalı iktisatçı Paul Rosenstein Rodan (1943) Doğu Avrupa ülkelerini araştırarak, ülkelerin neden farklı şekillerde endüstrileşme yaşadığını araştırmış ve bu durumun nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Rodan'a göre bir ülkenin dışa bağımlı olması bölgeler içinde var

olan özel sektörün kendiliğinden oluşamamasına neden olmaktadır. Özel sektörün yeterince büyümemesi ise çoğunluğu dışardan finanse edilen yatırımların zamanla azalmasına ve daha verimli yerlere kaymasına neden olduğunu belirtmektedir. Yapmış olduğu araştırmalarda Rodan az gelişmiş bölgelerde yer alan sorunların sanayileşme ile belli oranda çözülebileceğini belirtmiştir (Şenol ve Kemeç, 2018: 114). Söz konusu gelişme sağlanması durumda ise kaynakların sınırlı olmasından dolayı diğer bölgelerin gelişiminin olumsuz etkilenebileceğini söylemiştir. Rodan bu çalışmada tarıma dayalı bir ekonomisi olan az gelişmiş bölgenin nüfusun zamanla azalacağını öngörmektedir. Bunun nedeni ise nüfusun önemli bir bölümünün sanayi kollarında çalışmak amacıyla diğer bölgelere göç edeceğini söyleyerek bu durumda da her kesimdeki üretimin diğeri için talep oluşturabileceğini ve piyasa büyüyeceğini söylemektedir (Kazgan, 2002: 271).

- **Kısır Döngü Teorisi**: Nurkse (1952)'ye göre 'bir bölgenin ekonomisinin az gelişmiş olmasını, bölgenin düşük gelir, düşük yatırım, düşük tasarruf ve tekrar düşük gelir'le açıklamıştır. Başka bir deyişle 'bir ülke yoksul olduğu için yoksuldur' (Nurkse, 1952: 571). Rodan yapmış olduğu çalışmasında az gelişmiş bölgelerin yoksulluk sorunundan kaynaklanan talepte azalmanın tek bir sanayi koluna yatırım yapılarak aşılamayacağını birden fazla sanayi kolunun desteklenmesi gerektiğini, böylelikle artacak olan sanayi kolları ve üretim gücü ile talep seviyesinde de artış olacağını belirtmektedir (Kazgan, 2002: 265). Yatırımların çeşitli alanlarda yapılması, yerel piyasalarda arz artırırken beraberinde yerel piyasanın kısıtlanmasını ortadan kaldırmakta, dengeli kalkınma yerel piyasaya işlevsellik sağlamaktadır. Nurkse kısır döngü teorisinde; "dengeli kalkınma ve verimlilik artışının gelişmekte olan ülkeleri kalkındırırken, yerel piyasaya yapılan yatırımlarla birlikte insanları da yatırım yapmaya teşvik ettiğini" belirtmektedir. Böylece yerel piyasalarla küresel piyasaların birbirini etkileyerek yoksulluk kısır döngüsünün kırılabileceği öngörülmektedir. Bu teoriye göre; 'bir ülkenin kısır döngüyü tek başına sona erdirmesinin mümkün olmadığı' savunulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise küresel borçlanma ve hibelerle kısır döngü son bulabilmektedir (https://www.globalsavunma.com.tr) (Mızrak, 2017:48).

Dengesiz Kalkınma Teorileri

- **Albert Otto Hirschman Dengesiz Kalkınma Teorisi**: İsmini aldığı Hirschman tarafından ortaya koyulmuş olan bu teoriye göre dengeli kalkınmanın belli oranda sağlanabilmesi için belirli bir büyüklüğün üzerinde sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sermaye yapısı ise azgelişmiş ülkeler tarafından yeterince sağlanmamaktadır. Azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için dengeli kalkınma bütün sektörlere aynı zamanda yatırım yapılması durumunda geçerli olabilmektedir. Bu durum ise kaynakların kıt olmasından dolayı mümkün değildir. Yatırımların aynı zamanda tüm sektörlere yapılması yerine, gelişmesi olası olan ve ileriye dönük bağlantıları bulunan sektörlere yapılması gerektiği görüşü ön plana çıkmıştır. Bu durumda seçilmiş olan sektör yapılan yatırım ile gelişerek üretimini belli oranda arttıracak ve ileriye yönelik var olan bağlantıları sayesinde ise sektörün ürettiği ürünlerin maliyetleri zamanla düşecektir. Aynı zamanda bu sektörlerin geriye dönük bağlantıları sayesinde seçilen sektörün kullandığı hammadde, ara ürün, iş gücü sağlayan sektörler de yatırım için seçilen sektörün gelişmesine bağlı olarak gelişim gösterecektir. Böylece gelişme ilk başta dengesiz bir biçimde başlayacaktır (Öztürk, 2007: 88).

- **Paul Streeten Dengesiz Kalkınma Teorisi** Dengesiz kalkınma üzerine çalışmalar yapan Paul Streeten, Hirschman'dan daha da ileriye gitmiştir. Streeten, dengesizliğin kalkınmayı engellemeyip, gelişimi teşvik ettiğini, dengeli kalkınma üzerinde ısrarcı olunması halinde dengenin piyasa durgunluğunu önlemeyip, darboğaz sorununa yol açacağını belirtmektedir. Streeten'e göre, tamamlayıcı veya yenilikçi özellik taşıyan sektörlerin desteklenmesi kalkınmayı hızlandıracağını savunmuştur (Çatalbaş, 2007; Solmaz, 2008; Erbay ve Özden, 2013).

• Yerleşim Teorileri

Bölgesel kalkınma düşüncesinin var olan unsurları ticari ürünler, göç, mali hareketler, bölgesel teşvik uygulamaları gibi pek çok unsur ile mekânsal etkileşimler

arasında bağlantı bulunmaktadır. Bu durum neticesinde bölgesel kalkınma sorununu belli oranda anlamlandırmak için yerleşim yerleri teorilerinin araştırılarak incelenmesi gerekmektedir (Behrens ve Thisse, 2007: 460; Nijkamp ve Abreu, 2009: 3).

Özellikle de 1960'lı yılların başından itibaren bölgesel analizlerin ilgi odağı haline gelmesi ve klasik yaklaşımlarda var olan ürün ve süreç yeniliklerinin belirli oranda gerçekleştirilmesinde yerleşim yeri teorilerinin faktörleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu faktörlerin önemine özellikle vurgu yapılmış ve genel olarak yenilik süreçlerinde var olan alansal hiyerarşi içerisinde incelenmeye çalışılmıştır (Todling, 1991: 215).

Neo-Klasik Yerleşim Teorisi

Neo-Klasik gelenekte yerleşik yeri teorisinin ilki Alfred Weber öncülüğünde temelleri atılan daha sonra Tord Plander ve Edgar Hoover tarafından geliştirilen maliyetleri asgari düzeyde tutma veya maliyetleri minimize etme yaklaşımıdır. Yaklaşıma göre yatırımcılar, talep faktörünü sabit tutarak şirket için en az maliyet oluşturacak konumu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda arz ana odak noktasıdır (Yavan, 2006: 93-94; Barlın, 2010: 22-23).

Neo-Klasik yaklaşım içerisinde yer alan diğer bir yaklaşım ise maksimum karı maksimize etme ya da pazar alanı yaklaşımıdır. Christaller ve Lösch tarafından yapılmış olan çalışmalara dayanarak Harold Hotelling tarafından ortaya çıkartılmıştır. Daha önceki yaklaşımda bahsedilmiş olan maliyetlerin belli oranda asgari düzeyde tutulmasını savunan yaklaşımın aksine bu yaklaşımda arz sabit bir şekilde ele alınarak talep temel dayanak noktası olarak ele alınmıştır. Karı maksimum yapma düşüncesine göre aynı üretimi yapan tüm şirketlerde üretim maliyetleri sabit kabul edilmektedir. Diğer bir ifade ile arz tüm bölgelerde belli oranda sabit kabul edilmiş fakat talep mekânlar arasında farklılık göstermesi normal kabul edilmiştir (Yavan, 2006: 93-94; Barlın, 2010: 22-23).

Üçüncü ve son neo-klasik yerleşim teorisi ise maliyetleri asgari düzeyde tutma ve karı maksimize etme yaklaşımlarını birleştirerek genel, tek bir yerleşim teorisi geliştirilmeye çalışılmıştır. Melvin Greenhut, Walter Isard ve David M. Smith bu teorinin öncülerindendir (Yavan, 2006: 93-94; Barlın, 2010: 22-23).

Davranışsal Yerleşim Teorisi

Davranışsal yerleşim teorisinin kökeni, Simon'un 1955 yılında, Cyert ve March'ın 1963 yılında yapmış olduğu çalışmalar olan davranışsal firma teorisi oluşturmaktadır. Neo-klasik yerleşim teorisini yetersiz bulan birçok ekonomik coğrafyacı, 1960'lı yılların sonlarına doğru, yeni ve daha gerçekçi bir teori ortaya çıkartmak için çalışmalar yaptılar. Bu dönemlerde davranışsal yerleşim ile ilgili birden çok çalışma yapılmıştır (Pred, 1967; Krumme, 1969; Pred, 1969; Claus ve Claus, 1971; Townroe, 1972; Webber, 1972; Walker, 1975; Carr, 1983).

Davranışsal yerleşim teorisi, belirlenmiş olan şirketlerin karar verme süreçlerine belli oranda odaklanarak, neo-klasik teorinin desteklediği, rasyonel ve mükemmel bilgiye sahipmiş gibi hareket etmektedir. Bu şirketler, tam rekabet, kar maksimizasyonu ve girişimcilerin kendi varsayımlarına engel olarak eksik rekabet ve bilgi eksikliğine sahip şirketler ile yeteri kadar kar elde edemeyen şirketlerin varsayımlarına göre hareket etmektedir. Neo-klasik yerleşim teoriye göre şirketlerin var olan konumları için mevcutta var olanlar ile değil, olması gerekenlerle ilgilenmektedir. Ayrıca teori normatif analizleri kullanmaktadır. Davranışsal yerleşim teorisi ise, neo-klasik yerleşim teorisinin aksine, olması gerekenlerle değil mevcutta var olanlarla ilgilenmekte teori pozitif analizleri kullanmaktadır (Hayter, 1997:80).

Pred (1967), yapmış olduğu çalışmasında, her yerleşim kararı, kararı verecek olan kişinin bilgi ve yeteneğini kullanmasında gelen farklılaşmalar altında meydana gelmektedir. Bu karar; yerel bilginin mevcudiyeti ve sahip olunan bilgiyi kullanma yeteneği olmak üzere iki kritere dayanmaktadır. Pred (1967)'e göre; 'bilgi yetersizliği

ve eksik yeteneğe sahip olan şirketlerin daha kötü, yüksek yetenek ve fazla bilgiye sahip olan şirketlerin ise daha iyi bir konum seçimi yapacağını' belirtmektedir.

Yapısalcı Yerleşim Teorisi

Yapısalcı yerleşim teorisi 1970'li yıllardan itibaren gelişme göstermeye başlamış ve radikal felsefenin ekonomik gelişmeler içerisinde kendine yer bulması ile birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Yapısalcı yerleşim teorisi, diğer yerleşim teorilerine karşıt olarak yeni ve daha özgün bir yerleşim teorisi olarak ortaya çıkmıştır. Yapısalcı yerleşim teorisi, diğer teorilerin yetersiz ve varsayımlarının gerçek dışı olduğu görüşünü savunmuştur. Teori, lokasyon seçimi yaparken Marksist analiz ve politik ekonomi yöntemini kullanmaktadır. Bu yaklaşımda ana odak noktası olarak tüm ekonomik sistemi almaktadır (Massey, 1973; Storper, 1981; Boddy, 1987).

İnovasyon ve Girişimcilik Temelli Kalkınma Teorisi

Bölgesel kalkınma teorilerin büyük bir çoğunluğu bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için farklı dinamikleri veya faktörleri öne çıkartmaktadır. Günümüzde bölgesel kalkınmışlık farklılıklarını doğal kaynaklara, toprağa, coğrafi konuma veya iklime dayandırmak çok eksik bir değerlendirme olarak görülmektedir. Şimdiki zamanda doğal kaynaklar, iklim gibi özellikler bakımından yetersiz olan birçok ülke (Japonya, İsviçre, Hollanda gibi) kalkınma bakımından dünya sıralamalarında zirveyi oynamaktadırlar. Dolayısıyla bölgesel kalkınma için yeni faktörler belirlenmesi gerekmektedir (Tiftikçigil, 2010: 23).

2001 yılında OECD tarafından yapılan ve yayınlanmış olan bir çalışmada ise bilgi temelli ekonomideki iktisadi büyümenin dört adet temel mikroekonomik unsurlara dayandığı ortaya atılmıştır. Bu unsurlar ise İnovasyon girişimcilik, beşeri sermaye ile bilgi ve iletişim teknolojileridir.

- **Bölgesel Kalkınma Politika Araçları**

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılarak dengeli bir yapının oluşturulması, bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması ve sürdürülebilir dengeli bir gelişimin sağlanması bakımından farklı politikalar ve araçlar kullanılmaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında ülkelerin nüfusu şehir merkezlerinde toplanmaya başlamıştır. Bu nedenle bu dönem sonrasında ülkelerin bölgelerinde az ya da çok bölgesel gelişmişlik farklılıkları oluşmaya başlamıştır. Fakat her ülkenin geri kalmış olan bölgesinde problemler farklılıklar göstermiştir. Bu nedenle her ülkenin bölgelerindeki farklılık arz eden sorunlarını çözebilmek veya en azından azaltabilmek için bölge kalkınma politikaları da bölge yapısına uygun farklı şekillerde oluşturulmalıdır (Dinler, 1994: 282-284). Bölgesel gelişim politikalarında farklılıklar bulunmasına rağmen tüm ülkeler için ortak olarak kullanılabilecek bölgesel kalkınma politika araçları bulunmaktadır.

Bu araçları dört başlık altında toplanacak olursa (Dinler, 1994: 282-284):

- Ekonomik faaliyetlerin mali ve vergisel avantajlar gibi teşvik yoluyla belirli yönlere yönelmesini sağlamak,

- Bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi için devlet yatırımlarının yapılması,

- Yönetimsel örgütlerin bölgesel kalkınma sorunlarını ele alabilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması,

-Metropoliten bölgelerin gelişim süreçlerinin sınırlandırılması.

Geleneksel Araçlar

Ülkemizde bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde temel araç olarak kullanılan bölgesel gelişme planlarının beraberinde 'yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöre politikaları, organize sanayi bölgeleri ile kırsal kalkınma projeleri' gibi araçlardan da yararlanılmaya çalışılmıştır (Takım, 2010:269). Bölgesel kalkınma geleneksel araçlarından olan OSB'ler ilk kez Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'de ortaya çıkmıştır. Yeni ortaya çıkan OSB'de tekstil imalathaneleri yerleşim bölgesi olarak kabul edilmiştir. ABD'de 1885 yılında yayınlanan rapora göre Endüstri Bölgelerinin oluşturulması sanayi gelişimi ve bölgesel kalkınma için önemli bir araç olacağını ortaya koymuşlardır. 1896 yılında İngiltere'nin Manchester şehri yakınında kurulan Trafford Park bilinçli olarak kurula ilk OSB uygulamasıdır (Sakal, 2010: 160-161).

II. Dünya Savaşı sonrasında OSB'ler devletlerin yatırım uygulaması olarak görülmeye başlanmış ve gelişmekte olan ülkelerde küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ)'lerin gelişmesine hizmet etmesi amacıyla düzenlenmiştir. Türkiye'de ise ilk OSB'lerin kuruluşu 1960'lı yılların başına dayanmakta olup ilk OSB 1962 yılında Bursa iline kurulmuştur (Sakal, 2010: 160-161).

Yeni Bölgeselcilik Araçları

Bölgesel Yenilik Stratejisi'nin amacı; 'bölgeler arasındaki teknoloji farkının giderilmesi için Bölgesel Yenilik Sistemi'nin (BYS) kurulmasıdır' (Landabaso ve Reid, 1999: 22). 1990'lardan itibaren Yeni Bölgeselcilik anlayışının temel amaçlarından olan bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve bölgeler arası rekabet gücünün arttırılması gibi politikaların oluşturulmaya çalışılmasıyla stratejik araçlardan önemli ölçüde yararlanılmaya başlanmıştır (Bulmuş ve Polat, 2020: 296). Kullanılan başlıca araçlar; 'yerel ağların kurulması, üniversite-sanayi iş birliğinin (ÜSİ) sağlanması, nitelikli işgücü temini ve finansal kaynaklara erişimin kolaylaştırılmasıdır' (Dulupçu, 2004: 53-57).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Çalışmamızın bu bölümünde bölgesel kalkınma politikalarından bahsederek, nasıl ortaya çıktıkları, nedenleri, ilkeleri ve amaçları açıklanarak, Dünya'da ve Türkiye'de uygulanmakta olan bölgesel kalkınma politikaları incelenecektir.

2.1.Bölgesel Kalkınma Politikaları

Ekonomik kaynaklar gerek ülke içerisinde gerekse ülkeler arasında dağılım farklılığı gösterebilmektedir. Bu durum ise ülkelerin kalkınma hamlelerinin hem kendi aralarında hem de ülke içinde farklı boyutlarda olmasına neden olmaktadır. Kalkınma düşüncesinin temelinde sosyoekonomik kaynaklar yer aldığından ülkeler arasında farklar olabileceği gibi ülke içinde de bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha gelişmiş olması olasıdır. Söz konusu durum dengeli bir kalkınmadan çok sosyo-ekonomik kaynakların dağılıma bağlı olarak dengesiz bir dağılım ortaya çıkarabilmektedir. Zaman kalkınma için son derece önemli bir kavram olduğu için kalkınma düşüncesi genellikle dinamik bir yapıda seyretmektedir. Bu gelişim süreci zaman içinde aynı ülkenin farklı bölgelerinde farklı bir yapıya sahip olabilmektedir. İşte bu farklılıklar zaman içerisinde pek çok sorunu da beraberinde getirmekte ve oluşan sorunlara yönelik çözüm önerilerinde ise bölgesel kalkınma politikalarına başvurulmasına olanak sağlamaktadır (Demiral ve Tutar, 2007: 66).

Ülke içerisindeki bölgeler arasında meydan çıkan gelişmişlik farkları birçok sebepten dolayı olabilmektedir. Aynı zaman dilimi içerisinde sosyal, kültürel ya da iktisadi olarak birbirinden farklı gelişmişlik düzeylerine sahip pek çok bölge yer alabilmektedir. Bu gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar ekonomik, sosyal, siyasi,

kültürel ve hatta coğrafi olarak belli bir fırsat eşitsizliğine neden olabilmektedir. Bu durum yalnızca geri kalmış ülkelerde değil, gelişmekte olan ve gelişmiş pek çok ülkede de kendini gösterebilmekte ve bu ülkelerde de önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bölgesel dengesizlikler ile ülke içerisinde var olan bölgesel farklılıklar yaşam kalitesi anlamında önemli eşitsizliklere neden olabilmektedir. Her ülke kendi gelişmişlik düzeyini arttırmak için belirli bir çabanın içerisinde iken kendi ülkesi içerisinde yer alan gelişememiş bölgelerinde gelişmesi için belirli politikalar yürütmektedir. Çünkü gelişme ve kalkınma ülkenin bütünü için geçerli olduğunda mal ve hizmet sektöründe rekabetçilik artmakta bu rekabet ortamı ise kalitenin ve yenilikçiliğin artmasına neden olmaktadır (Gamble, 2000: 17).

Bahsedilen bölgesel farklılıklar ile oluşmuş olan gelir eşitsizlikleri üretim, tüketim ve bölüşümdeki farklılıklarla beraber kaynakların yetersiz olması ve dağılımında meydana gelmiş olan adaletsizlik sonucu iç ve dış pazarın bu durumdan yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır. Yatırımların sürdürülebilir olmaması ve sermayenin de dengeli dağılmaması da bölgesel dengesizliklere neden olabilmektedir. Söz konusu sorunların ortaya çıkması ile bu sorunlara neden olan bölgesel farklılıklara müdahale edecek bir politika geliştirmek ve bu problemlerin devamlılığının önüne geçmek adına bölgesel kalkınma politikaları ortaya çıkmış ve uygulanmaya başlanmıştır (Can ve Ersin, 2007: 29).

Bölgesel kalkınma politikalarının oluşum sebepleri ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte; doğal ve coğrafi nedenler, sosyal, siyasi ve ekonomik nedenler ile tarihsel nedenler olarak üç sınıfta incelenebilir.

- **Doğal ve Coğrafi Nedenler:** Bölgelerin kalkınma politikalarını etkileyen önemli etkenlerden ilki coğrafi ve doğal nedenlerdir. Bölgenin içinde bulunduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile gelişmiş bölgelere yakınlığı doğal nedenlere örnek gösterilebilmektedir. Bu koşulların ne denli önemli olduğu bölgenin sanayiye mi yoksa tarıma mı yöneleceğine dair pek çok etmeni içerisinde barındırmaktadır. Sanayi tesislerine yakınlık ya da sanayi ürünü üretimine uygunluk gibi faktörler gibi yer altı

zenginlikleri ve bölgenin iklimi gibi pek çok faktör de bu duruma etmen olarak gösterilebilmektedir (Gündüz, 2006: 101). Bu farklılıkları birbirine yaklaştırmak ve olumlu yönde etkilemek için de bölgesel kalkınma politikaları geliştirilmektedir.

- **Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Nedenler:** Doğal ve coğrafi nedenlerden sonra bölgesel kalkınmaya etki eden en önemli nedenlerin başında ekonomik ve sosyal nedenler gelmektedir. İşgücünün sanayiye yönelik mi olacağı yoksa tarım sektöründe mi değerlendirileceği gibi pek çok etmen bölgesel kalkınmanın gelişimi için önemlidir. Bu durum sadece çalışanlar için değil bu iş gücüne katılacak olan bireylerin eğitimi ve yaşam şartlarının belirlenmesi gibi pek çok konuda kendini göstermektedir. Bu durumun yanı sıra yapılacak olan tasarrufların yatırıma dönüşme hızı ve düzeyi tasarruf oranının yeterli olup olmaması, göç ve işçi hakları gibi pek çok konu da etkin olabilmektedir. Bölgesel kalkınma politikalarının belirlenmesinde yer alan diğer bir etmen ise siyasi oluşumlardır. Bölgelerin siyasi tercihleri ve ülke ekonomisinde kapladıkları alan bölgesel kalkınma politikaları belirlenirken siyasi erk tarafından dikkate alınmakta ve yatırımlar bu durumlara göre de değerlendirilebilmektedir (Önen, 2007: 19-20). Söz konusu hususların yeterli olup olamaması da bölgelerin genel gelişmişlik düzeylerini etkilemekte ve doğal olarak diğer bölgeler ile belirlenmiş bölge arasında farklar ortaya çıkabilmektedir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan bir bölgenin gelişmiş bir bölgeye göre daha fazla kalkınma politikası üretmesi gerekirken siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı yeterince politika üretemediği gözlenebilmektedir.

- **Tarihsel Nedenler:** Bahsedilmiş olan diğer nedenlerden ayrı olarak tarihsel nedenler bölgeler arasında var olan farklılıkları belirlemede önemli bir nokta olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ülkenin yönetim yapısının ve bazı bölgelerin tarihten gelen geçmiş yapısının varlığını devam ettirmesi çoğu zaman bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bölgenin geçmişinden gelen ekonomik ve sosyal kurallar ile politikalar hem bölgesel kalkınmayı hem de bölgesel kalkınma için belirlenecek olan politikaları etkilemektedir. Bu anlamda belli hususlara dayanmış olan tarihi noktalar ülkenin ekonomik, siyasi ve kültürel yapısını etkilediği gibi bölgesel anlamda da etki ettiği

görülmektedir. Söz konusu etki ile birlikte oluşmuş olan durum bölgesel dengesizliklerin oluşumuna neden olmakta ve dengesizliklerin giderilmesi için de politikalar üretilmesine olanak sağlamaktadır (Gündüz, 2006: 103).

2.2.Bölgesel Kalkınma Politikasının Teorik Gelişimi

Bölgesel kalkınma politikalarının teorik olarak gelişimi 1980'li yıllara kadar detaylı bir şekilde incelenmemekteydi. 1980 yılı sonrası ve öncesi olarak net bir ayrım yapmak bu anlamda iktisat teorilerinin köklü bir şekilde değiştiğinin bir göstergesi olarak dikkate alınmasını sağlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı da çalışmamızda bölgesel kalkınma politikasının teorik gelişimi 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak 2 ana gruba ayrılmaktadır. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrası süregelen soğuk savaş dönemi ile 1980'li yıllardan sonra soğuk savaşın bitimi ile ortaya çıkmış olan tek kutuplu dünya düzeninin ayrılmış olması da bu açıdan son derece önemlidir. 1980'li yıllar kalkınma politikaları açısından yeni dönüşümlerin yaşandığı yıllar olarak kabul edilmektedir.

2.2.1. 1980'li Yıllara Kadarki Gelişim

1929 yılında meydana gelen büyük buhran ile kapitalizmin kendi ekonomik dengesini sağlayacağı ve olumsuz olarak görülen durumların sona ereceği görüşü vardı. Fakat durum beklenildiği gibi olmadı ve devletler piyasalara müdahale etmek durumunda kaldı. Devletin müdahalesi olmadan tam olarak istenilen bir dengenin sağlanamayacağı düşüncesine sahip olan Keynesyen ile birlikte Keynesyen Ekonomik Model ortaya çıktı. Keynesyen model ile birlikte bölgesel kalkınma politikalarında da belli dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Devletin ekonomide ön planda tutulduğu bu düşünce modelinde bölgesel kalkınma politikaları da devletin müdahale araçlarından biri haline gelmiştir. Özellikle savaş ve doğal afet gibi nedenlerle ortaya çıkmış olan yıkımın onarılması için devletlerin etkin rol alması gerekliliği düşüncesi giderek artmış ve ülke içinde yer alan bölgesel farklılıkların giderilmesi gerektiği düşüncesi ön

plana çıkmıştır. Söz konusu dönem ile birlikte kaynak dağılımında belli oranda etkinlik sağlamak ve bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermek için devletlerin ekonomiye aktif müdahalesi, devletin yatırım yapması ve gelirin yeniden dağılımını sağlayacak araçlar kullanması sık sık dile getirilmiştir. Devletlerin bu tarz bölgelere teşvik temelli araçlar ile kaynak dağılımı yapması gerekliliği vurgulanmıştır. Daha az gelişmiş olan bölgeden daha az vergi alarak daha çok hizmet götürmesi gerekliliği ağırlık kazanmıştır (Özgür ve Erdal, 2003: 339).

Keynesyen politikalarla birlikte devletler, diğer bölgelere göre daha geri kalmış olan bölgelerde fabrikalar açmış ve iş olanaklarını arttırmıştır. Bu durum zamanla geri kalmış bölgelerdeki halkaların gelirlerinin artmasına ve bölgenin gelişmesine katkı sağlamıştır. Fakat kaynakların sınırsız olmaması ve diğer bölgelere de yapılması gereken yatırımların sadece bu bölgelere yapılması zamanla kaynakların verimli ve etkin kullanılıp kullanılmadığının tartışılmasına neden olmuştur. Devletlerin yapmış olduğu yatırımlarda karlılık gözetmemesi ve yaptığı yatırımların çoğundan karşılık alamaması merkezi bütçelerde belli oranda zararlar meydana getirmiştir (Elmas, 2004: 119-120).

1950'li yıllar ve daha sonrasındaki yer alan süreçte özellikle de 1970'li yıllara kadar korumacı ve müdahaleci bir politik yaklaşıma sahip olan Keynesyen Yaklaşım genellikle ön plandaydı. Bölgelerin gelişmişlik düzeyine de bakılarak ülkeler politikalarını bu müdahaleci yapı üzerine kurgularlardı. Bu durum sonucunda ise pozitif bir büyüme gerçekleştirmek ve geri kalmış bölgenin refah seviyesini arttırmak öncelikli hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel otoritenin bölge ekonomisine katkılarını görmezden gelerek daha çok merkezi kurumların ve merkezi yapının isteklerini karşılamaya yönelik bir çaba geliştirilen bu dönemde yerel motifler dikkate alınmaz ve merkez her zaman ön planda tutulurdu. Tüm bu oluşum süreci ise bölgesel farklılıkların çok fazla dikkate alınmadan bölgeler arasında var olan gelişmişlik farkını azaltmaya yönelik politikalar üretilmesine yol açmıştır. Ulus devlet yapılarının öne çıktığı ve yerel aktörlerin dikkate alınmadığı yaklaşımlar uygulanmış fakat bu durum ilerleyen süreçte pek de hedefine ulaşamamıştır (Tiftikçigil, 2008: 327).

Özellikle 1980'li yıllara kadar olan dönemde Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeline dayalı olarak gerçekleştirilmiş olan bölgesel kalkınma politikalarının pek çoğu bölgesel gelirin arttırılması amacıyla ihracatın arttırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak ihracat temelli bu yaklaşım gelir ve istihdamın artması için ihracat talebinin artması gerektiği düşüncesini temel almıştır. İhracatın arttırılması ile yerel gelirin aynı hızda arttırılması gerektiği savunulmuştur. Geri kalmış bölgelerde özellikle bazı alanlara odaklanılması gelişmiş merkezi şehirlerin yaratılma düşüncesine neden olmuştur. Süreç sonunda ise bu şehirlerden de diğer şehirlere ihracatlar yapılmasına ve bu şehirlerin daha da gelişmesine olanak sağlayacağı düşüncesi ön plana çıkmıştır (Ildırar, 2004: 72).

1980'li yılların sonuna kadar etkin bir düşünce yapısında olan bu model, soğuk savaşın sona ermesi ve Neo Klasik Büyüme Modelinin piyasada yavaş yavaş kendine yer bulmaya başlamıştır. Keynesyen model etkinliğini yitirmiş ve mal ve hizmet piyasalarının tamamına devletin doğrudan müdahalesinin olması yerine piyasanın serbest bırakılması fakat gerektiği yerde de müdahale edilmesi fikri ön plana çıkmıştır. Piyasalarda tam rekabetin olması halinde, gelir ve büyüme farkları zamanla ortadan kalkacağı ve bölgesel farklılıkların ve eşitsizliklerin fiyat mekanizması aracılığıyla düzeleceği görüşü bu modele hakim olmuştur. Bu görüşte zaman içerisinde bölgelerin birbirleriyle rekabet edeceği ve gelişmişlik düzeyi farklılıklarının da kendiliğinden ortadan kalkacağı vurgulanmıştır (Özgür ve Erdal, 2003: 339).

2.2.2. 1980 Sonrası Dönem

1970'li yılların sonlarına doğru dünya İkinci Dünya Savaşının etkilerini yavaş yavaş bitirmiş ve iktisadi anlamda yeni bir döneme geçmeye başlamıştır. Bu dönemde hem ekonomi alanında hem de yönetimsel anlamda yeni dönüşümler ve değişimler gerçekleşmeye başlamıştır. Devletlerin mal ve hizmet piyasalarına müdahaleleri var olan sorunları çözmemeye başlamıştır. Bu çözümsüzlük ise tüm dünyada yeni arayışların ortaya çıkmasına ve ulus devlet anlayışlarının yavaş yavaş sonlanarak Avrupa Birliği gibi toplulukların ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Küreselleşme ve soğuk savaşın bitmesi ile uluslararası kurumlar ön plana çıkmış ve dünyaya serbest piyasa ekonomisi hâkim olmaya başlamıştır. Bilgi Toplumu, yenilikçilik ve girişimcilik gibi pek çok kavram, ortaya atılarak piyasaların kendi rekabet koşullarını oluşturması hedef alınmıştır. Özellikle de rekabetin arttırılması ve rekabeti engelleyen şartların ortadan kaldırılması için devletlerin müdahale etmesi devletin her alanda müdahalesinden çok bu durumlarda müdahale etmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaçla IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi pek çok uluslararası örgütte bu dönemlerde daha aktif olmaya başlamıştır (Tiftikçigil, 2008: 323-324).

Tüm dünyaya hâkim olan bu yeni görüş ile beraber yerel ekonomilerinde kuralları değişmeye başlamış ve bu rekabet ortamında ayakta kalmak isteyen bölgeler daha fazla dünyaya açılmaya başlamış ve gelirlerini arttırmıştır. Fakat söz konusu Neo-Liberal yapının Keynes'in öne sürdüğü Keynesyen yapı ile tek ortak noktası merkezi tutum olarak ifade edilmektedir. Diğer bir benzerlik ise merkezi yapı tarafından belirlenmiş olan kuralların yerel yapılarca uygulanması için çaba gösterilmesi ile diğer yerel ortakların politika belirleme sürecinde yer almaması olarak da ifade edilebilmektedir. Keynesyen sistemden farklı olarak ise pazarın tekrar ele alınması ile belli alt yapı ve ulaşım sistemlerinin devlet tarafından desteklemesi görüşünün hâkim olmasıdır (Elmas, 2004: 119-120).

Rekabetin artması ve merkez yönetimin belirlediği kanunların yerel bölgelere dikte edilmeye başlanması ile keynesyen görüşün modern ekonomi dünyasında işlememeye başlamasına neden olmuştur. Yeni bir yönetim anlayışının ortaya çıkması ve yeni katılımcılık düşüncesinin temellendirilmesi ekonomik olarak geçiş sürecini hızlandırmıştır. Söz konusu anlayış sayesinde birçok yeni aktör koordine bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Bu noktadan itibaren hizmet sunulan kişilerde önemli bir konuma gelmiştir. Merkezi yönetim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, vatandaş, uluslararası kuruluşlar ve diğer devletler kalkınma politikalarının oluşumu sürecinde önemli bir şekilde rol almaya başlamışlardır. Bu noktada devlet de koordinasyonu sağlama hususunda önemli bir aktör haline gelmiştir (Bakır ve Öngen, 2013: 93-94).

1980 sonrası dönemin yeni aktörlerinin bu modellere etki etmesi ve yeni yönetişim olarak ifade edilen kavramın bölgesel politikaların belirlenmesinde etkin olması ile öğrenme, girişimcilik ve bilgi gibi pek çok faktör ekili birer belirleyici olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Gelişmekte olan veya az gelişmiş olan bölgelerin dünya ekonomisi içerisinde gelişmiş olan bölgeler ile rekabet edebilmeleri ve gelirlerini arttırabilmeleri için söz konusu belirleyicileri dikkate alarak yeni bir düzen ortaya koymak zorunda kalmışlardır. Bu zorunluluk neticesinde bölgeler potansiyellerini keşfederek kendi zayıf yanları ile güçlü konumlarını belirlemek durumunda kalmışlardır. Sadece merkezi karar vericilerin ya da sadece özel sektörün tek başına kalkınma hızını arttırarak bölgesel kalkınmayı arttırmasının olanağının olmadığı yaşanan bu süreçler sonunda çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Kalkınma olgusu ile bölgelerin gelişmişlik düzeyinin azaltılmasının nasıl olacağı; devlet, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarca iş birliği içinde çalışılarak gerçekleştirileceği düşüncesi hâkim olmuştur (Yılmaz, 2011: 32-33).

2.3.Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri

Bölgesel kalkınma politikalarının zamanla ekonomik bir olgu haline gelmesi ile belirli ilkelerle yerine getirilmesi gerektiği görüşü ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu politika ilkeleri genel anlamı ile üç ana prensipten meydana gelmiştir. Bu ilkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- **Halkın Katılımı İlkesi:** İlkeye göre bölgesel kalkınma politikalarının oluşumu için gerekli tüm adımlar halkın katılımı ile yapılmak zorundadır. Söz konusu ile alınan kararların başarılı olmasının, kararların alınma aşamasında belirlenmiş olan tüm paydaşların etkin olması ile mümkün olacağını öngörmektedir. Doğal olarak bu ilke ile oluşacak kararların benimsenmesinin ve uygulamaya konulmasının daha kolay olacağı görüşü ön plana çıkmıştır. Kararların henüz alınma aşamasında belli bir irade ortaya koymuş olan halk doğal olarak da kararları kolay bir şekilde benimseyecektir. Bu durum neticesinde karar verici konumunda bulunan merkezi yönetimden çok kararların kendi üzerinde uygulandığı kesim olan halk olacaktır. Böylece bölgesel

politikaların hedeflerinden biri olan kalkınma hızını arttırmak düşüncesi de daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmiş olacaktır (Ildırar, 2004: 17-19).

- **Sosyal Karlılık İlkesi:** Sosyal karlılık ilkesine göre piyasa ekonomisine hâkim olan firmaların karının maksimuma ulaşması yerine toplumsal karın daha fazla ön plana çıktığı ilkedir. Toplumsal gelişmişlik konusunda geri kalmış olan bölgelerin söz konusu durumdan kendini kurtarabilmek adına eldeki kaynakların toplumsal faydayı maksimize edecek yatırımlara yönlendirilmeli ve kullanmış olan bu kaynaklar ile en yüksek sosyal fayda gerçekleştirilmelidir. Fayda maliyet analizi yapılırken, toplumsal sorunların da çözümüne yönelik olarak yapılan harcamalar ile bu harcamalar sonrası oluşan sosyal faydanın karşılaştırılması yapılır. Harcanan kaynaklar ile bahsedilen sorunlar çözülmüş ise sosyal karlılıktan söz edilebilmektedir. Bu durumda da sosyal kârlılık ilkesi devletin belirli alanları müdahalesini ön kabul olarak görmektedir (Dinler, 2012: 271-272).

- **Kalkınma Kutbu İlkesi:** F. Perroux tarafından geliştirilmiş bir ilke olan kalkınma kutbu ilkesine göre kalkınma hızındaki artışın belirlenmiş bölge içinde en uygun koşullara sahip olan yerlerden başlayarak kalkınma sağlayacağını ifade etmektedir. Bu bölgelerden başlayan kalkınma zamanla ülke geneline yayılan bir kalkınma gerçekleşecektir. Bu ilkeye göre tüm ülkenin aynı anda ve aynı oranda kalkınması zordur. Bunun en önemli nedeni ise her bölgenin farklı koşullara ve özelliklere sahip olmasıdır. Bu nedenle bölge içinde gelişime en uygun olan yerler diğer bölgelere göre daha hızlı bir şekilde kalkınmakta ve bu durum bölgenin kalkınması gerçekleştikten sonra diğer bölgeleri de kalkındırmaktadır (Dinler, 2012: 272).

2.4.Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Ülke içinde var kalkınmanın belli bir düzende dağılmasının sağlanması için farklı bölgelerde meydana gelmiş olan dengesizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Bir

ülkede var olan kalkınma hızının tüm bölgeler de aynı olması pek olası değildir. Bu farklılıkların giderilerek bölgelere ait yapısal sorunların ortadan kaldırılması ülkeler için en önemli gündem maddelerinden biridir. Ülkelerin avantajlı bölgelerinin daha hızlı geliştiğinin görülmesi de bu avantajlı bölgelerin sayısının arttırılmasına yönelik politikaların daha etkin kullanılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır, bölgesel kalkınma politikalarının ana amaçları da budur. Bu amaca ulaşabilmek için yapılan belli başlı eylemler ise bölgesel dengesizliklerin azaltılması, bölgelerin kendi içindeki potansiyellerinin tam olarak değerlendirilmesi ve bölgelerin geliştirilmesidir. Bu gerekliliklerin yapılamaması durumunda ise bölgesel dengesizliklerin devam etmesi ve istenilen hedefe varılamaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Dinler, 2012: 274-275).

Özellikle günümüzde rekabetin giderek artması ve uluslararası piyasada mal ve hizmetlerin önceki dönemlere göre çok daha rahat hareket edebilmesi ülkelerin kendi içindeki geri kalmış bölgelerini kalkındırmak amacıyla kendi sosyoekonomik koşullarına uygun politikalar üretmelerini zorunlu kılmıştır. Bölgesel politikalar sayesinde ise ülke içerisinde var olan gelişmişliğin düzenli dağılımını sağlamaya çalışmak pek çok ülkenin temel sorunlarından biri olmuştur. Ülkeler bahsedilen durumlar sayesinde gelir grupları arasındaki dengeyi belli oranda sağlayarak ülke kaynaklarının en uygun bir şekilde ülke geneline dağılmasını sağlayacak çabayı sarf etmeye başlamışlardır. Söz konusu çaba için devlet genellikle temel aktör olmakta ve kendi imkânlarını bu amaca yönelik kullanmaktadır. Özel sektör ise yatırım yapma aşamasına geldiğinde bu hedefleri de göz önüne alarak söz konusu teşvik araçlarını kullanmaktadır. Özel sektörün kalkınmanın ahenkli dağılımına hizmet edebilmesi için de devlet tarafından, görece az gelişmiş olan bölgelerde vergi indirimi, ücretsiz arsa tahsisi, ucuz enerji temini gibi çeşitli uygulamaların hayata geçirildiği görülmektedir (Gündüz, 2006: 38).

Bölgeler arasında kaynakların dengeli dağılımını sağlayarak, gelir ve refah dengesizliklerini azaltmak bölgesel kalkınma politikalarının ilk hedefi ve amacı olarak görülmektedir. Yaşam kalitesi yüksek ve birbirine yakın merkezler oluşturarak,

bölgesel kalkınma politikalarının dengelenmesi ve eşitlenmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Sağlık, eğitim ve sosyal imkânların yanı sıra ekonomik imkânlarında bölgeler arasında birbirine bezer düzeyde olması hedefi de özellikle gerekmektedir. Bu eşitlik gerçekleşmeden az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göçü engellemek olanaksızdır. Bu nedenle Bölgesel kalkınma politikalarının en önemli hedefi kaynakların ülkenin tüm bölgelerine dengeli ve eşit bir şekilde yayılımının sağlanmasıdır (Dinler, 2012: 274-275).

Bölgesel kalkınma politikalarının amaçları arasında yer alan ve büyüme hızının arttırılmasına yönelik tedbir alınması düşüncesi büyüme hızının yavaşlaması ihtimalinin ortaya çıkması ile bölgesel geri kalmışlıkların kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda belirli politikalar belirlenirken geri kalmış bölgelere gelir seviyesini arttırmaya yönelik yatırımlar yapma ve bölgede iş gücünü belli oranda büyümeye uygun hale getirme hedefi belirlenmiştir (Erkan, 1987: 4). Özellikle de gelişmekte olan veya geri kalmış olan bölgelerin gelişmiş bölgeler ile arasında var olan farkların giderilmesi için üretim imkânlarının arttırılması ve belirli teşviklerin kullanılması amaçlanmaktadır. Büyüme hızında var olan hedeflere ulaşabilmek adına kullanılmayan kaynakların da belirlendiği bir yönetim anlayışı ile ekonomik yönden etkin bir kalkınma politikasının uygulanması da hedeflenmektedir (Ildırar, 2004: 20-21).

2.5.Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Bölgesel kalkınma politikası araçları hemen hemen her ülkede farklı bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Gelişmiş bir ülkede var olan politika aracı ile başka bir gelişmiş ülkedeki politika araçları bile farklı olabilirken, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ise bu fark oldukça belirgindir. Bu anlamda bölgesel kalkınma politika araçları incelenirken tüm ülkeler için uygulanabilecek genel araçları incelemek konunun anlaşılabilmesi için yararlı olabilmektedir (DPT, 2008: 24-25). Genel olarak üç ana gruba ayrılan bu araçlar örgütsel, iktisadi ve kültürel kalkınma politika araçları olarak ifade edilir.

- **Örgütsel Araçlar**: Bölgesel kalkınma politika araçlarından ilki olan örgütsel araçlar bölgesel politikaların uygulanmasını sağlamak için reformize edilmesini ifade etmektedir. Bölgesel kalkınma sürecinin ne şekilde olacağını ve bu tasarlama aşamasından sonra meydana gelen uygulanma sürecine yönelik olarak belirlenen eksikliklerin giderilmesi olarak da bahsedilmektedir. Belirlenmiş olan bu süreçleri uygulayabilmek adına çeşitli ülkelerde farklı örgütsel araçlar kullanılmakta ve bölgelerin güçlü olduğu yanlar ile zayıflıkları tespit edilebilmektedir (Poroy, 2004: 3).

- **İktisadi Araçlar:** Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek adına kullanılan araçlardan diğeri ise iktisadi araçlardır. Merkezi yönetim kademesinin de destekleri ile organize sanayi bölgeleri kurmak ve kurulan bu organize sanayi bölgelerini gelişmekte olan bölgelere entegre etmek için küçük sanayi siteleri inşa etmek önemli bir atılım olarak kabul edilmektedir. Bölgesel teşvik ve yardım uygulamaları ile de az gelişmiş bölgelerde yer alan sanayi kuruluşlarının etkinliğini arttırmaya yönelik hamleler yapmak da iktisadi araç olarak kabul edilir. Yeni fikirler ortaya çıkartarak yeni sermaye hareketleri sağlamak ve müşterek bölgesel kalkınma uygulamalarını yürürlüğe koymak iktisadi araçların önemli birer belirleyicisidir (Akpınar vd., 2001: 10).

- **Kültürel Araçlar:** İktisadi ve örgütsel araçlar gibi bölgesel kalkınmaya etki eden diğer bir aktör ise kültürel araçlardır. Bölgelerin kültürel nitelikli gelişme araçları olarak ifade edilen bu olgular bölge içinde turizmin gelişimine katkı sağlamak adına eğlence parkları kurmak ve konferans, sergi gibi etkinlikler düzenlemek için çalışmalar yapmaktadır. Bölgenin gelişmişlik düzeyine göre kültürel faaliyetler gerçekleştirerek kalkınmanın sosyokültürel boyutu üzerine çalışmalar yapmasına olanak sağlamayı amaçlamaktadır (DPT, 2008: 29-32).

2.6.Dünyada Bölgesel Kalkınma Politikaları

Dünya üzerinde uygulanmakta olan bölgesel kalkınma politikalarına genel olarak baktığımızda tezimizin önceki bölümlerinde değindiğimiz bölgesel kalkınma politikalarının teorik gelişimi ile paralel bir yapıda seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu durum neticesinde dünya üzerinde uygulanmış olan kalkınma politikalarının neler olduğu ve hangi dönemlerde uygulandığının incelenmesi konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Dünyada bölgesel kalkınma politikaları en genel itibariyle dört ana döneme ayrılmaktadır.

2.6.1. 1950'lere kadar Olan Dönem

1950'li yıllara kadar olan dönemde İkinci Dünya Savaşının da etkisi ile üniter devlet yapısı ve ulus devlet düşüncesi oldukça ön plandaydı. Bu durum ise bölge kavramının bu yapılara tehdit olarak algılanmasını sağlamakta ve pekiyi karşılanmaktaydı. Ulusal kimlikleri ön planda olan pek çok devlet yaptığı planlamalar ile ülke içinde var olan farklı gelişmişlik düzeyindeki bölgeler arasındaki farklılıkları azaltabilmek adına belirli merkezi planlar uygulamaya başlamışlardır. Bu plan ve araçlar bölgesel bir nitelik taşımadığından dolayı bölgesel kalkınma politikaları kapsamında değerlendirme olanağı bulunamamıştır.

1950'lere kadar geçen süreyi genel olarak krizler ve ekonomik sorunlar dönemi olarak ifade etmek yanlış olmamaktadır. Her bir kriz veya ekonomik sorun ise ülke içerisindeki bölgeler arasında var olan gelişmişlik düzeylerini daha da derinleştirmiştir. Konu bu açıdan ele alındığında ise ulus devlet anlayışı ve müdahalecilik yaklaşımı ile çözüme kavuşmayı bekleyen pek çok sorun ülke sınırları içinde var olan diğer sorunlar ile çözülmek istenmiş ve ona göre değerlendirilmiştir. Ülke sınırları içindeki sorunların bir bütün olarak değerlendirilmesi ise bölgelere yönelik yerel çözümlerin etkilerinin görmezden gelinerek devletin bulmuş olduğu tek çözüm ve resmi görüş yoluyla çözülmeye çalışılmıştır (Tiftikçigil, 2008: 326).

Bölgesel dengesizliklerin arttığı ve daha önceki dönemlerde yaşanmamış bir sürecin başladığı dönem İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdir. Savaş ve savaş sonrası oluşan yıkım ile karşı karşıya kalan Avrupa; bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak ve yıkım sonrası normalleşme sürecine geçmek adına pek çok bölgesel kalkınma planı uygulamaya koymaya başlamıştır. Belirlenmiş olan bu programlar ve uygulamalar neticesinde bölgesel politikaların genel olarak ilkeleri amaçları ve araçları belirlenmeye başlanmıştır. Bu çalışmalar neticesinde devletlerin var olan kaynak dağıtımlarına müdahalesi ve bölgesel dengesizliklerin azalması için etkin bir şekilde çalışma yapmaları gerektiği de ön plana çıkartılmıştır (Özdemir, 1999: 121).

2.6.2. 1950-1970 Yılları Arası

1929 Ekonomik Krizi ve İkinci Dünya Savaşı ile etkilerini göstermeye başlayan ve 1950'li yıllardan itibaren net bir şekilde ortaya çıkan bölgesel dengesizliklerin artışı ile söz konusu soruna yönelik çözüm önerileri de pek çok devlet tarafından araştırılmaya başlanmıştır. 1950'li yıllar ve daha sonraki süreçte milli kalkınma planları tüm dünyada bölgesel sorunların çözümüne yönelik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fakat 1950'li yıllardan itibaren bölge kavramı ve bölgesel politikaların seyri ulus devlet politikaları ile uyumlu olacak şekilde Keynesyen politikaların kontrolünde ve devletin düşünce yapısına paralel olmuştur. Özellikle de müdahaleci devlet yapısının hâkim olması ve ülkelerin gelişmişlik düzeyleri fark etmeksizin hemen hemen hepsinde aynı şekilde uygulanmıştır.

Ulus devletin yapısı gereği tek merkezli bir düşünce yapısına sahip olan bölgesel kalkınma planları da bölgelerin içinde bulunduğu dengesizlikleri görmezden gelmiş ve ulus devlet yapısı neticesinde ortaya atılan müdahaleci yaklaşım birbirinden farklı olsalar dahi ülke içindeki bölgelerin tek bir kalkınma planı çerçevesinde ele alınmasına olanak sağlamıştır.

Her bölgenin kendine has bir coğrafi yapısı ve sosyokültürel niteliklerinin olduğu ve ekonomik kaynakların kalkınma için yeterli olup olmamasının tespit edilmesi kalkınma planları açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda insan kaynaklarının niteliği ve bölgelerdeki iç dinamikler de kalkınma için önemli etmenler olmasına rağmen bu dönemdeki kalkınma politikalarında görmezden gelinmiş ve tüm plan tek merkezli yapılarak ülke geneli üretim kapasitesini arttırmak ve kaynakları etkin kullanmak gibi genel yapıda olmuştur. Keynesyen düşüncenin hakim olduğu bu geçiş döneminde ülkenin genel kalkınmışlık düzeyinin arttırılması ve tasarrufların sermayenin biriktirilmesi için kullanılması ülke geneline yayılmak istenmiş ve gelir seviyesini artırmak önemli hedefler haline gelmiştir. Bu hedeflere varmaya çalışırken geri kalmış olan bölgelerde de gelişme düzeyinin, devletin müdahaleci yaklaşımı ile artırılması gerektiği vurgulanmıştır (Eceral, 2005: 90-92)

Piyasa konusunda hakim durumda bulunan devlet ve devlet ile aynı piyasa da işlerini büyütmeyi hedefleyen pek çok firma ekonomiye belli oranda yön vermeye başlamışlardır. Karma ekonomik sistem olarak ifade edilen bu durum bölgesel politikaları üretilmesi için çok önemli bir gelişme olarak ifade edilmiştir. Fakat genel olarak devlet eli ile yapılan büyük yatırımlar ve istihdam olanakları gelişmiş bölgelerde yapılmaya başlanmış bu durum ise bölgeler arası dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Karar verici konumda bulunan merkezi otorite ise daha önemli bir duruma gelmiş ve küçük ve orta ölçekli işletmeler daha pasif duruma getirilmiştir. Bu dönemde; Perroux (1950), Hirschman (1958), Rostow (1960) ve Mrydal gibi araştırmacıların bölgesel kalkınma ve dengesiz gelişme konusunda analizler yaptıkları görülmektedir (Tiftikçigil, 2009: 717-718).

2.6.3. 1970 – 1990 Yılları Arası

1970'li yıllara kadar ortaya çıkan krizler daha çok dar bölgeleri etkilerken, ilk defa bu dönemde uluslararası krizlerin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. İlk olarak petrol krizi tüm dünyayı etkisi altına almış ve ülkeleri bu konuda bazı önlemler almaya mecbur bırakmıştır. Bu süre içinde ekonomik değişimler yaşanmış ve kitlesel

olarak yapılan üretimlerden vazgeçilmiş ve esnek üretim modelleri uygulanmaya konulmuştur. Özellikle 1970'li yıllardan sonra Keynesyen politikaların uygulanabilir olmadığı fark edilmiş ve neoliberal politikalara doğru bir yönelme olmuştur. Dünya Bankası ve IMF gibi pek çok uluslararası kuruluşta bu dönemlerde küresel ekonomi içindeki etkinliklerini arttırmış ve merkezi planlamaların yerine bu kuruluşlarında görüşleri alınarak stratejik planlama dönemine girilmiştir. Kabulü küreselleşen bu görüş ile bölgesel politikalardan ziyade uluslararası kalkınma politikaları ön plana çıkmıştır. Dolayısı ile bölgeler arası dengesizlikleri gidermekten ziyade küresel bütünleşmeyi hedef edinen politikalar etkinliğini artırmıştır (Tiftikçigil, 2007: 326-327).

1980'li yıllardan sonra bölgesel kalkınma politikalarının etkileri de önceki yıllara kıyasla çok daha iyi hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle de ekonomide kamunun etkinliğinin azalması ve devletin çoğu alandan çekilmesi özel sektör yatırımlarının önünü açmış ve daha rekabetçi bir ortam oluşmasına olanak sağlamıştır. Genel olarak dünyada arz yanlı politikalar uygulanmaya başlanmış ve neoliberal politikaların ortaya koyduğu etki ile küçük ve yerel üretime dayalı sistemler ön plana çıkmaya başlamıştır. Büyük ve kitlesel bir şekilde gerçekleşen standardize olmuş modeller etkisini yitirmiş onun yerinde farklı üretim tarzları belirlemiş görece daha küçük ekonomiler ön plana çıkmıştır.

1990'lı yılların en önemli ekonomik araçlarından biri ise özelleştirme ve emek piyasasına yapılan müdahalelerdir. Devlet büyük yatırımlar yaptığı pek çok sektörde hantallaşmış ve bu sektörlerin zamanla özel firmalara devredilmesi gerekliliğini savunmaya başlamıştır. Bu durum neticesinde firma merkezli ve teşvik temelli devlet destekleri ortaya çıkarak yerel ve bölgesel üretimlerin potansiyellerinin arttırılarak küçük ve orta büyüklükteki üretim modeline geçiş için planlamalar yapılmaya başlanmıştır (Müftüoğlu, 2005: 361-362).

2.6.4. 1990'lardan Günümüze Kadar

1990'lı yılların başında başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte hem iletişim hem de ulaşım teknolojisinin gelişmesi ile önceki dönemlere kıyasla mekanların önemleri giderek azalmıştır. Küreselleşmenin de artması ile bölgeler ulusal özelliklerinden kurtulmuş ve daha global bir hal almaya başlamıştır. Bu gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak da zamana ve mekana uyum sağlayabilen esnek yapılar ve hedefler hiç olmadığı kadar ön plana çıkmıştır. Ulaşım teknolojisinin gelişmesi ile sınırların önemi kaybolmuş ve küresel rekabette her bölge kendi potansiyelini değerlendirmek adına gelişmeye yönelik stratejiler ortaya koymaya başlamıştır. Farklılıkların olumsuz bir anlam ifade etmesinden ziyade bir zenginlik olarak görülmeye başlandığı yeni bir döneme girilmiş ve bu duruma yönelik merkezi stratejiler oluşturulmaya başlanmıştır. Dolayısıyla 1990 sonrası dönemde bölgeler farklılıklar daha fazla dikkate alınmaya başlanmış ve sadece ülke içinde değil küresel rekabette de ön plana çıkma çabası içine girmiş ve bu amaca yönelik bölgesel politikalar üretilmeye başlanmıştır (Tiftikçigil, 2009, 719-720).

Genel olarak tüm bölgelerin gelişmesinden ziyade yerel potansiyellerin önem kazandığı bu dönemde stratejik hedefler ile bu hedeflere ulaşabilmek adına oluşturulmuş olan bölgelerin, bölgesel kalkınma politika uygulamaları gittikçe daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Önceki dönemlerden farklı olarak ülke içinde yer alan her bölgenin farklı özelliklere sahip olması ve bu özelliklere yönelik plan ve programların farklı şekilde belirlenmesi de bölgesel politikalarda yönetim kavramının daha çok ön plana çıkmasına yol açmıştır. Bu düşünce yapısında meydana gelen değişiklik ile merkezden hazırlanıp yerele dikte edilen kurallar bütünü genel olarak değişime uğramış ve yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer inisiyatiflerin içerisinde yer aldığı platformların katkıları ile oluşturulan hedef ve faaliyetler bütünü olarak nitelendirilmiştir (Müftüoğlu 2005: 361-362; Kendir, 2006:58-59).

Hem keynesyen hem de neoliberal politikaların etkinliklerini kaybettiği 1990'lı yıllar yavaş yavaş Yeni Bölgeselcilik olarak ifade edilen bir döneme geçişi sağlamıştır. Tüm dünya da büyük bir merak uyandıran bu yeni görüş eski hantal devlet yapısını daha dinamik hale getirmekte ve bölgelerin potansiyellerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Yeni Bölgeselcilik Anlayışı ile bölge temelli, bölgenin potansiyelini önemseyen ve çok Paydaşlı bölgesel politikalar ortaya konulmaya başlanmış ve tasarlanan bu politikaların politikayı oluşturan kişiler tarafından benimsenmesi ise doğal bir hal halini almıştır (Kesgin ve Sungur, 2010: 277-278).

Son yıllarda ise yapılan araştırmalar bölgelere yönelik yapılan yatırımların ne derecede başarılı olduğunu ortaya koyabilmek adına belli performans ölçüleri ortaya koymuş ve bu göstergeler ile başarı düzeyleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Sürdürülebilir olma, katılımcı düşünce yapısı ve yenilikçilik temel argümanlar olurken, rekabet edilebilirlik ve yatırımcı çekebilme gücü gibi pek çok gösterge de bölgesel kalkınma performansları için ölçüt haline gelmiştir. Kendi kaynaklarını ortaya çıkartmak adına belirli öncelikler tanıyan bölgeler ile içsel büyüme ve kalkınma modellerini ortaya koyan bölgeler diğer bölgelere göre daha başarılı olarak ifade edilirken, hedefleri gerçekleştirme düzeyinin ölçülmesi de başarı karnesinin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu anlamda belli bir performans çıktısı yaratabilmenin en dikkat çeken kısmı ise globalleşme düzeyi ve bölgenin var olan altyapı ve sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyi olarak ifade edilmiştir (Kaya, 2007: 58-60).

2.7.Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bölgesel kalkınma politikalarının ön plana çıkması ile dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de belli başlı politikalar eşliğinde bölgesel kalkınma gerçekleştirme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye'deki bölgesel kalkınma politikalarının sınıflandırılmasını incelemekteyiz.

2.7.1. 1950'ye Kadar Olan Dönem

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında gerçekleştirilen savaşlar ve ekonomik olarak devam eden zorlukların ortadan kaldırılması ve gerçekleşen değişime uygun yapılanma yapılması düşüncesi bölgesel kalkınma kavramlarını pek çok kez ortaya çıkarmıştır. İlk olarak 1923 yılında gerçekleştirilmiş olan İzmir İktisat Kongresinde değerlendirilen konu ulusal ekonominin Türk girişimciliğinin arttırılmasına yönelik çabaların ne şekilde gerçekleşmesi gerektiğini tartışmış ve İstanbul çevresinde yoğunlaşan sanayinin Türkiye çapına yayılmasının araştırılması yapılmıştır. Genel olarak savaş ortamının bulunması ve ülke içindeki belirsizlikler nedeniyle bölgesel farklılıklar konusu pek ön plana çıkmasa da İstanbul çevresinde toplanmış olan sanayinin Anadolu coğrafyasına yayılması gerekliliği fikri genel olarak kabul görmüştür. Ankara'nın başkent olarak seçilmesi de hem ikmal hatlarına yakınlık hem de yeni bir kalkınmış bölge yaratma düşüncesinin bir ürünüdür (Şahin, 2012: 62-63).

Yapılmış olan ulaştırma projeleri, özellikle de demir yollarına yönelik atılımlar neticesinde hammadde ve sanayi çıktılarının Anadolu'nun her noktasına ulaşması hedeflenmiş ve bu hedefe yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İkinci Dünya savaşına giden süreçte iç pazarın oluşturulması ve yerli ürünlere talebin artması ile birlikte kendi içine kapalı olan bölgeler diğer bölgeler ile iletişime geçmiş ve ürünlerini satabilecekleri yeni pazarlar yaratma konusunda çalışmalara başlamışlardır. Özellikle de 1927 yılında çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu ile özel sektör gelişmesine uygun ortam ortaya koyabilmek adına devlet belirli bölgeler de kalkınma hamleleri gerçekleştirmiştir. Bölgeler arasında var olan gelişmişlik farkını en aza indirebilmek ve gelişmiş bölgelere daha fazla hammadde ulaştırabilmek adına pek çok yatırım devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan 1929 bunalımının da etkisiyle devletin ekonomiye müdahalesi daha da artmış ve devletçilik ilkesi ekonomideki temel prensip haline dönüşmüştür (Tezel, 2002: 233-235).

1934 yılında başlayan ve 1938 yılına kadar devam eden 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ise 1939 ve 1949 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan 2. Beş Yıllık Sanayi Planları da yine 1950 öncesi planlı kalkınma düşüncesi temelinde gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar 2. Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde bölgesel kalkınmalar gerçekleştirilememiş olsa da ulusal anlamda yapılmış olan kalkınma planları kısmen gerçekleştirilmiştir. İthal malların ikamesinin bulunması ve devlet merkezli gerçekleştirilmiş olan endüstriyel sektörler ile beraber karma bir yapı uygulanmış ve nitelikli işgücünün az olmasına rağmen belli oranda sanayileşme sağlanmıştır. Bölgesel gelişmeler ise ülke genelinde var olan sorunların çokluğu nedeniyle çok fazla gerçekleşmemiştir (Özyurt, 1981: 143-144).

2.7.2. 1950 – 1960 Yılları Arası

1950'li yıllardan itibaren özel girişimin piyasalara hakim olması ile devlet müdahalesinin azaldığı ve ülke içi ve dışında yaşanan gelişmeler neticesinde bölgesel farklılıkların giderilmesi gerekliliği düşüncesinin de arttığı bir döneme geçilmiştir. Özellikle dünya genelinde İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin etkisi ile Bölge Planlama Müdürlüğü kurulmuş ve bölgesel planlamalar yapılmaya başlanmıştır. 1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan müdürlük ile Planlama ve İmar Genel Müdürlüğünün oluşturulması, bölgesel kalkınma politikalarının başlamasına ve koordineli bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamıştır. Fakat ortaya çıkan bu bölgesel planlama çalışmaları kalkınmanın bir aracı gibi kullanılmamış, planlarda sadece bölge ve şehirlerin imar ve fiziki yerleşme boyutları ön planda tutulmuştur (Akpınar ve Özaslan, 2005: 236).

1950 ve 1960'lı yıllar Türkiye ekonomi hayatı açısından oldukça önemli dönemleri içinde barındıran yıllar olarak kabul edilmektedir. Özellikle liberal döneme geçiş olarak kabul edilen bu yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu ekonomik yıpranmanın önüne geçilmek istenmiş ve özel sektörün gelişimi için gerekli yatırımların yapılması teşvik edilmiştir. Bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyinin artması neticesinde köylerden kentlere göçlerin başlaması ve sanayileşmenin belli

başlı yerlerde oluşturulabilmesi nedeniyle var olan dengesizlikler de iyice artmaya başlamıştır. Bu bölgesel farkları giderebilmek adına da bölgesel kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır.

1950'li yıllarda Türkiye'de özel sektöre ait yatırımların %60'tan fazlası Marmara ve Ege Bölgeleri'nde yer aldığı görülmektedir. Bu dengesiz dağılıma rağmen yapılan planlamalar ve alınan kararlar genel olarak ulusal kalkınmanın bölgesel kalkınmadan daha öncelikli olduğu düşüncesi ile yapılmıştır. Bunun en önemli nedeni de yapılan yatırımların halen büyük bir kısmının merkezi otorite tarafından yapılması ve bu yatırımların da şehir merkezi dışında kalan bölümlere yapılmasıdır. Özel sektör yatırımları ise merkezi yatırımlar gibi kırsal alanlara değil sanayinin daha gelişmiş olduğu ve kendine yarar sağlayabileceğini düşündüğü sanayi merkezlerine yapılmıştır. Bu durum ise bölgesel kalkınma politikalarının tam olarak oluşturulamamasına ve ülkenin kalkınmasının önüne engel olmasına neden olmuştur. Ülkenin kalkınması önünde önemli bir engel haline dönüşen bu sorunu çözebilmek için devlet büyük yatırımlardan bazılarını gelişmekte olan bölgelere yapmaya başlamış; ancak özel sektörün yatırımlarını İstanbul ve çevresinde yapmayı tercih etmesi nedeniyle bölgeler arasındaki dengesizlikler giderilememiştir (Dinler, 2010: 181-182).

1960'lı yılların sonlarına doğru ise Türkiye siyasi anlamda bir değişim yaşamış ve bu değişim ile programlı kalkınma politikaları da farklı bir boyut kazanmıştır. Bölgesel kalkınma politikalarının temeli olan altyapı ve enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik uygulanan politikalar değişiklik göstermiş ve demir yolu ağı yerine karayolu ağı kurulmaya başlanmıştır. 1960 yılında gerçekleşen darbe ile merkezi planlama daha fazla önem kazanmış ve Devlet Planlama Teşkilatı Kurulmuştur (İmga, 2003: 232).

1960-1990 Yılları Arası

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile daha önceleri İmar ve İskân Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen kalkınma planları DPT tarafından

gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bölgesel araştırmalar yaparak az gelişmiş bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasında var olan dengesizlikleri gidermek amacıyla Bölgesel Kalkınma Planı yapma ve uygulama yetkisi DPT'ye verilmiştir. DPT tarafından kullanılan bu plan ve araçların hedefe yönelik olarak gerçekleştirdiği pek çok uygulama tartışma yaratsa da genel itibariyle 1960 ve 1970'li yıllar planlı yıllar olarak kabul edilir. 1990 yılına kadar 5 adet kalkınma planı hazırlanmıştır. İşte bu planların temeli DPT'nin kurulması ile ortaya çıkmış ve uygulamaya geçmiştir (Dinler, 2010: 65).

1963 yılında uygulamaya konulan ilk kalkınma planı ile I. Beş Yıllık Kalkınma planı uygulamaya konulmuş ve bölgesel kalkınma programları incelenmiştir. Genel hatları itibariyle aşırı şehirleşme ve nüfusun dengesiz artışının önüne geçmek amacıyla ortaya konulan hedefler, bölgeler arasındaki dengesizliğin önüne geçilerek geri kalmış bölgelere yatırım çekme hedefine yönelmiştir. I. Beş Yıllık Kalkınma Planına göre Türkiye'de yer alan bölgeler 3 ana gruba ayrılmıştır. Metropolitan Bölge, potansiyel gelişme bölgesi ve geri kalmış bölgeler olarak isimlendirilen bu bölgelere yönelik pek çok politika yapılmasının da önü açılmıştır (DPT, 1963: 471-477).

Bu tespitin ardından potansiyel gelişme bölgelerinin avantajlı olduğu kısımlar dikkate alınarak bu bölgelerin gelişimi üzerine yoğunlaşmak gerektiği vurgulanmıştır. Bu sınıflandırmada Doğu ve Güneydoğu Anadolu geri kalmış bölgeler, Antalya ve Çukurova gelişme potansiyeli olan bölge iken, İstanbul ve Zonguldak ise metropolitan bölge olarak ifade edilmiştir. Yine aynı dönemde Marmara, Zonguldak ve Keban'da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından bölgesel planlama çalışmaları başlatılmıştır. Söz konusu plan ile geri kalmış pek çok bölgeye kamu hizmeti götürülmesi ve bu bölgelere pozitif ayrımcılık yapılarak büyüme merkezleri kurulması için çalışmalar yapılması planlanmıştır.

Metropolitan bölgeler ise daha farklı bir kategoride ele alınmış ve zaten hali hazırda diğer bölgelere göre görece gelişmiş olan bu bölgelerdeki merkezlerin

istihdam ve iktisadi çalışma alanlarının daha düzgün hale getirilmesinin planlaması yapılmak istenmiştir (Gündüz, 2006: 188). 1973'le 1977 yılları arasında ise gerçekleştirilen 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na göre bölge kelimesi yöre kelimesi ile değiştirilmiş ve böylece belirlenen alanların kapsamı genişletilmiştir (DPT, 1973: 947-949). Bölgesel dengesizliklerin önüne geçilebilmek için bazı yörelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan geri kalmış olduğu fakat bu geri kalmış bölgelerin sınırlarının da tam olarak tespit edilemediği ortaya çıkmıştır.

1979 yılı 1979'le 1983 yılları arasını kapsayan 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı ortaya konulmuştur. Plana göre 'Bölgesel Gelişme ve Yerelleşme' konusu altına bölgeler arasındaki farkların giderilmesi çalışmasını başlatmıştır. Ayrıca daha önce gerçekleştirilmiş olan planlarında hedefe ulaşamadığını ve geri kalmış bölgelere devlet yatırımlarının yapılmış olmasına rağmen özel sektörün yeterince bu bölgelere yatırım yapmamış olmasını belirtmiştir. Ayrıca geri kalmış bölgelere yönelik planlama kararlarının mekânsal bütünlük içirmesi hususunda gerekli özenin gösterilmesi gerektiği vurgulanmıştır (DPT, 1979: 72-75).

1985 ve 1989 yıllarını kapsayan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile beraber, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine farklı bir önem verilmiştir. Özellikle de bölgelerin ekonomik ve sosyal yapıları nedeniyle, kalkınmaya öncelikli bölge olarak belirlenmiş ve temel hedefin diğer bölgelerle var olan ekonomik adaletsizliğin giderilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu plan ile beraber daha önce uygulamaya konulmuş olan köy projelerine devam edilmiş ve eğitim konusunda pek çok plan uygulanmıştır. Bu bölgelerde uygulanması düşünülen ve itici güç olabilecek pek çok sektör ise yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkartılmış ve mümkün olabildiğince bu sektörlere yönelik çalışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Söz konusu bölgelerde hem büyük projelerin hem de bölge içinde büyük sayılabilecek orta seviyedeki projelerin gerçekleştirilmesi adına çalışmalar yapılmış ve teşvik uygulamaları ile yatırımcıların bu bölgelere yatırım yapması sağlanmıştır. Tüm bu yatırımların hayata geçebilmesi için enerji imkânları ve alt yapının bu yörelerde iyileştirilmesi gerektiğinin tespitini yapmıştır (DPT, 1985: 163-164). Bu durumun yanı sıra söz konusu plan ile birlikte

Güneydoğu Anadolu Projesi geliştirilmiş ve GAP idaresi kurulmuştur. GAP idaresi bölgesel gelişme yapılabilmesi adına yerel merkezlerin kademelenmesini gerçekleştirerek toplamda 16 adet bölgesel gelişme merkezinin kurulmasına da öncülük etmiştir (DPT, 1985: 161-163; Ildırar; 2004: 184).

1990'lardan Günümüze

1990'lı yıllardan itibaren ise kalkınma planları genel bir dönüşüm içerisinde girmiş ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ortaya konulmuştur. Kırsal bölgelerde yer alan istihdam sorunun çözmek adına teknik destek sağlamak ve bölgelerdeki potansiyellerin ortaya çıkartılabilmesi için turizm gibi sektörlere yatırım yapılması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Her bölgenin kendi içinde yer alan üniversitesi ile ortak hareket ederek, organize sanayi bölgelerinde eğitimler verilmesi ve projeler gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu planda Beşinci Kalkınma Planı'nda yer alan 16 bölgeden vazgeçilerek, tekrar köylere yönelik çalışmalar hız kazanmış ve bölge planlaması kavramı yerine bölgesel gelişme kavramı sıklıkla kullanılmıştır (Bayramoğlu, 2005: 73; DPT, 1990: 318).

2000'li yıllara doğru gelinirken 1996 yılında Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ortaya çıkmıştır. Genel itibariyle iki ana başlık altına incelenen Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "Bölgesel Gelişme ve Fiziki Planlama ve Metropollerle İlgili Düzenlemeler" ile "Bölgesel Dengelerin Sağlanması" yer almıştır (Dinler, 2005: 202; DPT, 1996: 185-187).

2001 ve 2005 yılları arasında yapılan ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise bölgesel kalkınma politikalarına yönelik yeni bir döneme girilmesi ile dikkat çekmiştir. Özellikle siyasette meydana gelen değişim sanayi ve kalkınma planlarında da belli oranda değişim yaşanması ile sonuçlanmıştır. Bu dönemde meydana gelen en önemli değişim İstatistiki Bölge Birimleri kurularak, Ön Ulusal Kalkınma Planları yapılması olmuştur. Kalkınma Ajansları kurulması düşüncesi temeli bu dönemde başlamış ve GAP benzeri olarak Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

ile ilgili düzenleme yapılmıştır (Akpınar ve Özaslan, 2005: 237; DPT, 2001: 59-63). Daha sonraki süreçte ise 2006 yılında kırsal kesimde kalkınmayı sağlayabilmek için Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi hazırlanarak yürürlüğe konulmuş olup ülkemizin AB'ye üyelik süreci bölgesel kalkınma politikaları anlamında köklü değişimleri gerekli kılmıştır (DPT, 2007: 18).

2007 yılında ise etkileri halen günümüzde de devam eden Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Avrupa Birliği mali takvimi de dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu takvim göz önüne alınarak program hem 1 yıl gecikmeli hem de 7 yıllık olarak hazırlanmıştır. Temel olarak işsizlik sorunu ile başa çıkabilmek adına ortaya konulmuş, özel sektörün desteğinin arttırılması hedeflerine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Planın etki düzeyinin ve benimsenme niteliğinin arttırılması için, 57 özel ihtisas komisyonu oluşturulmuştur. Söz konusu komisyona kamu, özel sektör ve üniversitelerden toplam 2252 katılımcı katılmıştır. Bu katılımcıların görüşleriyle oluşturulan raporlar ile alanlarında uzman profesyonellerin ve kamu bürokrasisinin istişareleri sonucu bu plan şekillendirilmiştir (DPT, 2006b: 107-110).

Sosyo-ekonomik yapı ve gelir düzeyinde meydana gelen adaletsizliklerin giderilmesi için şehirlerde var olan sosyal ve fiziki altyapının düzenlenmesi planları yapılmış ve düzenlemelere uygun hale getirilmesi yönünde çalışmalar planlanmıştır. Bu planlar ile nüfus yoğunluğunun belli oranda dengelenmesi ve göçün önüne geçilmesi istenilmiştir. Bölgeler arasındaki gelir farklarının kapatılarak başta KOBİ'ler olmak üzere bölgede yer alan işletmelerin diğer bölgeler ile rekabet edebilir hale gelmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz ve Zonguldak, Karabük, Bartın ile Yeşilırmak Havza Gelişme Projesi uygulamaları devam etmiş; ancak projelerin yürütülmesi sürecinde finansman zorlukları ile karşılaşılmıştır (DPT, 2006b: 137-139).

2014 ve 2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı ise genel olarak 2023 hedeflerine yönelik çalışmalar ile ön plana çıkmıştır. Dünya genelinde yaşanan gelişim ve dönüşümler Onuncu Kalkınma Planının temel noktalarından biri haline

gelmiştir. Özellikle de ülkemizin komşularında yaşanan dönüşümler bazı bölgelerin ekonomik olarak etkilenmesi sonucunu doğurmuş doğal olarak da bu durum kalkınma planının bu bölgelere yönelik daha fazla yatırım yapması düşüncesini ortaya koymuştur. Onuncu Kalkınma Planına göre 'Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik' ilk hedef olarak belirlenmiştir. Bu plan, bölgesel kalkınma ile birlikte ekonomik olarak büyümenin hedeflenmesini ve uluslararası alanda hem ekonomik gelişmenin hem de rekabetin ön plana çıkartılmasını hedeflemiştir. Uluslararası kalkınma alanında Türkiye'nin etkinlik sahasını arttırmaya odaklanan Onuncu Kalkınma Planı uluslararası kalkınma iş birliklerine de ayrı bir önem vermiştir (Çağlar ve Acar, 2013: 12). Onuncu Kalkınma Planı uygulamaları gerçekleştirilirken ülke içinde yaşanan gelişmeler neticesinde bazı hedefler yarım kalmış bazı hedeflere ise hiçbir şekilde ulaşılamamıştır.

2019-2023 dönemini kapsayan ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonraki ilk kalkınma planı olan On Birinci Kalkınma Planı ise daha önceki kalkınma planlarının aksine uzun vadeli bir bakış açısı ile ortaya konulmuş ve sadece ülke içinde yer alan bölgelerin kalkınmasından ziyade çevremizdeki olaylara ve bölgelere de yardım etme düşüncesi vizyonu ile belirlenmiştir. Türkiye'nin var olan temel değerleri ile haklın beklentilerini karşılamak için ülke refahının arttırılması On Birinci Kalkınma Planının temel belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır (S.B.B, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), 2025: 10).

Daha önceden uygulanmaya konmuş olan Kalkınma Planlarının aksine çok daha uzun vadeli bir kalkınma planı düşünülmüş ve bu açıdan On Birinci Kalkınma Planı 15 yıllık hazırlanmıştır. Fakat beşer yıllık dilimler halinde uygulanması tasarlanarak ona göre bir dönüşüm ve gelişim stratejisi belirlenmiştir. Plana göre ekonominin yapısı uzun vadede hem istikrarlı olmak hem de sürdürülebilir olmak durumundadır. Bu amaçla da eğitim hamlesi tasarlanarak ortaya konulmuş ve milli teknoloji hamleleri gerçekleştirilerek milli savunmada dışa bağlılığın azaltılması hedeflenmiştir (S.B.B, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), 2025: 10).

Orta ve uzun vadede hem ekonomik hem de sosyal alanda belirlenmiş olan temel yapısal düşünceler ve dönüşümlere yönelik olarak belirli adımların atıldığı On Birinci Kalkınma Planı ile rekabetçi bir üretim meydana getirilmeye ve bölgelerin var olan verimliliklerini arttırmak amacıyla belirli politika ve tedbirlerin uygulanmasına yönelik çalışmalar yapılması teşvik edilmiştir. Planın uygulanma düşüncesi somut bir şekilde tasarlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında kaynak dağılıma yönelik ihtiyaçların ve üretkenliğin arttırılması da plan kapsamındaki beş yıllık hedefleri ortaya koymak adına önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (S.B.B, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), 2025: 11). On Birinci Kalkınma Planı, ile 75 adet özel ihtisas komisyonu (ÖİK) ve çalışma grubu oluşturulmuştur. Ülkemizin kalkınma önceliklerine yönelik görüş alışveriş süreci kapsamında 81 ilde toplam 267 adet toplantı ve çalıştay düzenlenerek yerel düzeyde yaklaşık 12 bin kişinin katkısı alınmıştır. Ayrıca internet üzerinden gerçekleştirilen "vatandaş anketi" yoluyla 19 bin kişiyi aşkın katılımcıdan plan önceliklerine dair fikir ve öneriler alınmıştır (S.B.B, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), 2025: 11).

31.10.2023 tarih ve 1396 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi Kararı ile 2024-2028 yıllarını kapsayan ve günümüzde de geçerliliğini On İkinci Kalkınma Planı onaylanmıştır. Son yıllarda gerek küresel gerekse bölgesel düzeyde yaşanan jeopolitik olaylar ile beraber ortaya çıkan ve özellikle covid-19 salgını, afetler ve enerji krizleri ile ortaya çıkan ekonomik dalgalanmaların önüne geçebilmek amacıyla ortaya konulmuştur. Bu amaçla 2053 vizyonu çerçevesinde uzun vadeli bir kalkınma planı uygulama gerçeği beklentisi ile 'Türkiye Yüzyılı' düşüncesinin yarattığı etki ile ileri teknolojiye dayalı katma değeri yüksek ürünler üreterek savunma sanayinin gelişmesi de hedeflenmiştir. On İkinci Kalkınma planı ile ülkenin sürdürülebilir kalkınma süreci stratejik bir yaklaşım ile ele alınmış ve toplumun tüm kesimleri için uzun vadeli bir perspektif ve hedef birliği sağlamıştır (S.B.B, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), 2025: 13).

İstikrarlı büyüme, güçlü ekonomi düşüncesi ile ortaya çıkan; para, maliye ve gelir politikaları yeniden ele alınmış ve makroekonomik hedeflere ulaşabilmek adına

temel politikalar bu programda belirlenmiştir. Yeşil ve dijital dönüşüm ile beraber rekabetçi üretimin arttırılması hedeflenerek; nitelikli insan, güçlü aile, sağlıklı toplum ekseninde kapsayıcı ve bütünleyici bir büyüme politikası hedeflenmiştir. Söz konusu kalkınma planının hedeflerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi ise Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının koordinasyonunda ve ilgili tüm kamu idareleriyle işbirliği içerisinde Cumhurbaşkanlığı yıllık programları aracılığıyla gerçekleştirilerek, Plan hedeflerine ilişkin gerçekleşmeler yıllık olarak Cumhurbaşkanına raporlanacak şekilde tasarlanmıştır (S.B.B, On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), 2025: 13).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KALKINMA AJANSLARI VE TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSI ÖRNEKLERİ

Çalışmamızın üçüncü bölümünde kalkınma ajanslarının neler olduğundan ve dünyada kalkınma ajanslarının nasıl bir tarihi süreçten geçtiği incelenecektir.

3.1. Dünya'da Bölgesel Kalkınma Ajansları

Dünyada var olan ekonomik dönümümler ile kamu yönetimi anlayışları da belli oranda dönüşüme girmeye başlamıştır. Bu dönüşümler neticesinde özellikle 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan kalkınma ajansları temel olarak kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek iş birliği yapmalarına olanak sağlamıştır. Birden çok farklı tanımı bulunmakla beraber, bölgesel kalkınma ajansları genel olarak 'merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyoekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini kısmen ya da tamamen kamunun finanse ettiği kurumlardır.' şeklinde ifade edilmektedir (Zengin, 2015: 99). Bölgesel ve yerel kamu yönetimleri dışında, kamu tarafından belli oranda finansmanı sağlanan ve iktisadi açıdan kalkınmayı teşvik etmek amacıyla oluşturulan bölgesel yapıya uygun kuruluşlar olarak ifade edilmektedir. En genel tanım ise Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'nce (EURADA) yapılmıştır. EURADA'ya göre kalkınma ajansları sektör bazlı veya genel kalkınma sorunlarını tespit eden ve bu tespit edilen sorunlara yönelik çözümler geliştirmek amacıyla belirli projeler meydana getiren kurum ve kuruluşlar olarak ifade edilmektedir (Uzay, 2010: 6).

Bölgesel kalkınma ajanslarının zamanla değişmesi ve gelişmesi neticesinde de tanımında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Her ne kadar merkezi

yönetim ile bağlantılı olmuş olsa da genellikle merkezi yönetimden bağımsız, sınırları belli bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirmek amacıyla kurulmuş olan ve faaliyetlerini belli oranda kamunun karşıladığı yarı özerk kuruluşlar olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kalkınma ajanslarının belirli koşulları sağlaması gerekmektedir (Uzay, 2010: 7).

Bu koşullar ise şunlardır:

- Özerk yapıda olmalıdır.
- Alınan kararlar bölgeye yönelik olmalıdır.
- Karalar geniş ve kapsayıcı olmalıdır.
- Çoklu politika araçlarına sahip olmalıdır.
- İçinde bulunduğu bölgenin üretim yöntemlerine odaklanmalıdır.
- Diğer bölgeler ile koordine olmalıdır.
- Gerekli mali kaynaklara sahip olmalıdır.
- Güçlü bir teknik personel ağına sahip olmalıdır.

Bölge ile ilgili önemli misyona sahip olan bu ajansların önemi de her geçen gün artmaktadır.

3.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışı

Bölgesel sorunların özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gittikçe ön planda olması bu sorunların çözümüne yönelik belli politikalar geliştirilmesine neden olmuştur. Bu amaçla da birçok ülkede Ekonomik Kalkınma Ajansları kurulmaya

başlanmıştır. İlk başlarda daha yerel ve küçük bir yapıya hizmet eden ekonomik kalkınma ajansları zamanla Bölgesel Kalkınma Ajanslarına dönüşmüştür. Savaşın etkilerinin azaltılması ve yıkılan bölgelerin yeniden kalkınmaya başlatılması amacıyla kurulan bu ajanslar, zamanla bölgeler arasında ortaya çıkan gelir düzeyi farklılıklarını gidermek amacıyla da kurulmaya başlanmıştır. Ayrıca bölgeler arası farklılıkların yüksek bir düzeye ulaşması sonucu bazı bölgelerde ortaya çıkan yeniden yapılanma ihtiyacına istinaden Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikalar oluşturulmaya başlanmıştır (Özer ve Önen, 2017: 242).

Bölgesel gelişme ve bölgesel kalkınma politikaları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sistemli bir şekilde 1950'li yılların sonuna doğru gündeme gelmiştir. Bölgesel kalkınma ajanslarının politikaları temel olarak, bölgesel büyümenin sağlanması, bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi ve bölgesel rekabet edebilirliğin sağlanması olmak üzere üç önemli amaç üzerine kurulmuştur. Bu amaçların benimsenmesi ise ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Nitekim ülkeler gelişmişlik durumlarına göre farklı politikaları benimsemektedirler. Ancak değişen şartlar ve yeni kamu yönetimi anlayışı ile merkezi yönetim ilkesi yerine, yerinden yönetim ilkesinin benimsenmesi, yerelleşme anlayışına önem verilmesi, dinamik, katılımcı ve esnek mekanizmaların ön plana çıkması, şeffaf ve hesap verebilir bir anlayışın benimsenmesiyle birlikte birçok ülkede bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik politikalar benzer şekilde uygulanmaya başlanmıştır (Şimşek, 2013: 9-10).

ABD ve İngiltere gibi Fordist üretim anlayışının belli oranda hakim olduğu ülkelerin kalkınma ajansları konusunda ön planda olmaları doğaldır. Bu nedenle ilk örnekler bu ülkelerde ortaya çıkmıştır. Marshall politikaların ön planda olduğu bu dönemde Marshall düşünce yapısına uygun olarak sanayi bölgeleri meydana getirilmesi ve yerel aktörlerin bölge kalkınmasına yoğun bir şekilde katılım gösterme çabaları kalkınma ajanslarının temelini oluşturmuştur. 1980'li yıllardan itibaren ise İnovasyon, girişimcilik, teknoloji ve strateji gibi kavramların ön plana çıkması ve bölgesel kalkınmadan ziyade bölgeler arasında var olan farklılıkların giderilme çabasının artması kalkınma ajanslarının belli oranda dönüşmesini sağlamıştır.

Amerika ve İngiltere'den farklı olarak Avrupa ülkelerinde var olan kalkınma ajansları farklı zamanlarda farklı şekillerde ve farklı hukuki alt yapı ile ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklara rağmen genel olarak ana amaç bölgesel veya yerel düzeyde var olan gelişmişlik düzeyinin giderilerek kalkınmanın sağlanmasıdır (Şengül ve Yazkan, 2007: 162). 1950'li yıllar ile özellikle Almanya'da başlayan kalkınma ajansı hareketliliği İngiltere, Hollanda ve İtalya'da devam etmiştir. 1980'li yıllar ise Danimarka, İspanya, Yunanistan ve Finlandiya ile devam etmiş 1990'lı yıllara gelindiğinde ise Avrupa Birliği düşüncesinin temellendirilmesi ve desteklemesi ile Çekya, Polonya, Portekiz ve İsveç gibi ülkelerde de yayılmıştır. Bu ajansları ortak bir noktada buluşturmak için 1991 yılında Avrupa Kalkınma Ajansları ile dünyadaki Bölge Kalkınma Ajansları arasında ortak projeleri yürütmek Avrupa Birliği adına danışmanlık hizmeti vermek olarak tanımlanmış ve Avrupa Birliği fonlarının kullanımında Bölge Kalkınma Ajansları temel aktör konumunda olmuştur.

Bölgesel kalkınma Ajanslarının İngiltere'deki gelişimi ise 1965 yılında Adalar Kalkınma Kurulu ve Galler Kalkınma Şirketlerinin beraber çalışmaya başlaması ile oluşmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise özelleştirmeler kapsamına alınmış ve daha da önemli bir hale gelmiştir (Özer ve Önen, 2017: 242-243). Bu nedenle İngiltere bölgesel kalkınma ajansları konusunda öncü ülkeler arasında gösterilmektedir.

Bölgesel düzeyde kalkınma ajanslarının kurulduğu önemli ülkelerden bir diğeri ise Fransa'dır. Birçok bölge yerel yönetimi 'bölge kalkınma ajansı' ya da 'bölge ekonomik kalkınma ajansı' adlarıyla bu tür yapılanmalar oluşturmaktadır. Bu bölgelerden birisi Midi-Pyrenes olup kurulan kalkınma ajansının temel amacı mevcut olan işletmelerin büyümesi ve yeni işletmeler kurulmasıyla bölge düzeyinde ekonomik kalkınmayı sağlamak olarak belirlenmiştir. Paris İle-de-France Kalkınma Ajansı ise 2001 yılında bölge yerel yönetim konseyinin girişimiyle ekonomik kalkınmanın aktörleri olan kamu ve özel kesimin desteğini alarak kuruldu. Ajansın sıkı bir rekabetçi ortamda çalıştığına dikkat çekilmektedir. Avrupa ve dünyada birçok bölgenin yatırımları kendi bölgelerine çekmek için uğraştığı gerçeğinden hareketle ajans, ilk beş

yıllık süreç içinde 15 bin kişilik istihdam taahhüt etmiş ve bu konuda önemli başarılar elde etmiştir. Paris İle-de-France Kalkınma Ajansı gerçekleştirdiği faaliyetlerle de birçok ülkeye örnek teşkil etmektedir (Şengül ve Yazkan, 2007: 163).

Çalışmamızda da görüleceği üzere pek çok ülke bölgesel kalkınma ajanslarını 1950'li yıllardan itibaren kurmuş ve geliştirmeye başlamıştır. Fakat genel olarak literatüre bakıldığında söz konusu ajansların geçmişi 1929 Dünya Ekonomik Krizine kadar gidebilmektedir. Doğal olarak da kalkınma ajanslarının ortaya çıkışları 1950'li yıllar olarak gösterilse de temel alt yapısı ile ilgili çalışmalar 1900'lü yılların başlarına kadar gitmektedir.

3.1.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları ve Görevleri

Bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları ilk ortaya çıktığı yıllarda daha dar bir kapsamda iken 2. Dünya Savaşının etkisi ile 1950'li ve 1960'lı yıllarda genişlemiş ve yerel ve bölgesel şirketlere mali olmayan, toplumsal altyapıya yönelik olarak gerçekleştirilen hizmetler sunmuşlardır. 1980'li yıllardan itibaren ise özellikle Avrupa Birliği'nin katkıları ile birlikte gerçekleştirilen yapısal hizmetler iktisadi kalkınma ajanslarının amaçlarının belirlenmesinde önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir. Konu bu açıdan incelendiğinde kalkınma ajanslarının amaçları ilk olarak bölgelerin iktisadi kalkınması olarak belirlenmiştir. Bu amaçla işletmelerin desteklenmesi, sosyal ve fiziksel olarak yeniliklerin gerçekleştirilmesi, beceri ve bilgi alt yapısının arttırılarak rekabet gücünün arttırılması gibi temel hedefler belirlenmiştir. Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında ise kalkınma ajanslarının amaçlarının zamanla genişlemesi ve artmış olması da gayet normal olmakla beraber günümüzde dahi kalkınma ajanslarının amaçları zamanla genişlemektedir (Uzay, 2010: 10).

Her ne kadar farklı amaçlara yönelik olarak açılmış olsalar da bölgesel kalkınma ajansları belirlenmiş olan bölgenin göstergelerine göre tek bir amaca yönelik olarak da açılabilmektedir. Örnek vermek gerekirse, kişi başına düşen GSYİH'nın ülke

ortalaması altında olduğu bazı bölgelerde kalkılma ajanslarının tek amacı iktisadi kalkınma olmaktadır. Yine diğer örnekte ise ortalama yaşam süresinin standartların altında olması kalkınma ajanslarının tek amacının sosyal yapılanma olmasına olanak sağlamaktadır. Rekabet gücünü arttırma ya da sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirme gibi pek çok amaçta kalkınma ajansları için önemlidir. Aslında kalkınma ajansları hedefleri geniş kapsamlı olmalı ve bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ'lerin gelişmesi, yabancı yatırım gibi olguları da içermelidir. İngiltere'de kalkınma ajanslarına bölgelerin ekonomik performansını, uluslararası rekabet gücünü iyileştirme ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleme temel amacı verilmiştir. Böylece İngiltere'nin ekonomik performansını da yükselteceği öngörülmüştür (Uzay, 2010: 11). Dolayısıyla bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları bölgeden bölgeye değişebilmektedir.

Pek çok farklı amacı olan bölgesel kalkınma ajanslarının temel amacı ise bölgesel kalkınmanın sağlanmasıdır. Bu belirlenen amaç doğrultusunda ise bölgesel kalkınma ajanslarının temel görevleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bölge içinde var olan aktörlerin harekete geçirilmesi ve bölgede yer alan farklı bileşenler arasında belirli oranda denge sağlanması için analizler yapılarak uzun ve orta vadeli kalkınma stratejileri geliştirmek.
- En önemli işlev ise kuruldukları bölgede yatırımcı teşviki yaratarak yatırımcı çekmek.
- Bölgeye yatırım yapmayı planlayan yatırımcılara yönelik olarak danışmanlık ve destek hizmeti vermek de diğer bir hedefidir.
- Bölgenin tanınırlığını arttırmak.
- Gerek merkezi hükümetin bölgeler arasındaki dengesizliklerini gidermek üzere bölgeye tahsis ettiği fon ve diğer ulusal mali yardımların ve gerekse Avrupa Birliği ve Dünya Bankası'ndan sağlanan fonlar gibi ulusal kaynak ve yardımların kullanılmasına ve yönetilmesine aracılık etmek.

- Bölgenin altyapı sorunlarını çözmek.
- Kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlamak
- Yerel sermayenin yetersiz kaldığı durumlarda ise ekonomik canlanmayı sağlamak amacıyla fon oluşturmak (Özer ve Akçakaya, s. 2014: 372-373):

Kalkınma ajanslarının yerine getirdiği bu görevler doğrultusunda belli bir yapılanma gerçekleştirmeleri ve çeşitli statülerde bulunmaları olasıdır. Belirlenmiş olan bu amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilen kısa, orta ve uzun vadeli planların gerek merkezi otorite gerekse yerel yönetimler tarafından belirlenmesi ve belirli bir hazırlık evresi geçirmesi mümkündür (Altınışık ve Peker, 2010: 147).

Konu bu açıdan ele alındığında bölgesel kalkınma ajanslarının yürüttüğü faaliyetlerin sadece yerel veya bölgesel kalkınma ile sınırlı olmadığı düşüncesi ortaya konulmaktadır. Normal şartlarda üretime katılan bölgelerce sübvanse edilen, gelişme zorluğu yaşayan bölgelerin de zamanla kendi kendine yetebilmeleri arzu edilmektedir. Gelişme açısından belli oranda zorluk çeken pek çok bölge veya yörede girişimcilik faaliyetlerinin daha fazla yapılmasını yönlendirecek ve bunun için gerekli desteği sağlayacak kurumsal yapıların ortaya çıkartılması hedeflenmektedir. Ajansların bu anlamda faaliyet göstermesi ve var olan kurumlar ile iş birliği yaparak kurumsal birliktelik meydana getirmesi aktif iş birliği ve koordinasyon için oldukça kritiktir. Bu şekilde hareket eden kalkınma ajansları hem esnek yapıda olmakta hem de bölge şartlarına göre başarılı olarak ifade edilmektedir (Özer ve Akçakaya, 2010: 373).

3.1.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türleri

Bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş şekilleri ve işleyişleri ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Kuruluşun yerel mi yoksa merkezi hükümet tarafından mı gerçekleştirildiği ve hükümet politikalarını yoksa yerel göstergelerimi dikkate alacağı önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bölgesel düzeyde

yönetimin zayıf olduğu ülkelerde bölgesel kalkınma ajansları daha fazla kurulmaktadır. Fakat bu kuruluş merkezden aldığı desteğe göre zayıf ya da güçlü olarak ifade edilebilmektedir. Bu konudaki ilk ayrım olan zayıf ajans güçlü ajans ayrımına göre zayıf ajanslar bölgeye dışardan yardım yapılmasını sağlamak amacını taşırken, güçlü ajanslar bölgeye yatırım yapılmasının yanı sıra bölgesel ekonomik ve iş hayatının gelişmesini de sağlamak amacı taşımaktadırlar. Söz konusu ayrımdan farklı olarak Ajanslar genel olarak yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına ve eylemlerine göre belli bir sınıflandırmaya tabi tutabileceğimiz gibi işlevlerine ve kurucularına göre de ikiye ayrılmaktadır.

İşlevlerine göre kurulan ajanslar; Stratejik Ajanslar, Genel Operasyonel Ajanslar, Sektörel Operasyonel Ajanslar ve Dış Yatırım Çekmek İçin Kurulan Ajanslar olmak üzere dört grupta toplanmaktadır.

- **Stratejik Bölgesel Kalkınma Ajansları**: Kalkınma ajanslarının işlevlerine göre sınıflandırılmasındaki ilk tür Stratejik Kalkınma Ajansları olarak ifade edilir. Söz konusu ajansların öncelikli hedefi belirli bir bilgi bankası oluşturmak ve bölge içerisindeki ulusal ve uluslararası yapıları desteklemektir. KOBİ'lere gerekli desteği sağlayarak bu işletmelerden gerekli veri desteğini almaktır.

- **Genel Operasyonel Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Bu Ajanslar ise genel olarak bölge içinde var olan sektörler arasındaki gelişme projelerini arttırmak ve yeni projeler ortaya koymak adına KOBİ'leri yönlendirmek amacını taşımaktadır.

- **Sektörel Operasyonel Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Bir bölgenin belirli bir faaliyetini ya da bir yerin belirli projelerini desteklemek amacıyla kurulur.

- **Dış Yatırım Çekmek İçin Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Bu ajans türlerinde de temel hedef yabancı ülkeden yatırım çekmektir.

Kurucu unsurun ne olduğuna yönelik olarak da kalkınma ajansları ayrılabilmektedir. Bu kalkınma ajansları ise Merkezi Hükümetler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel ve Bölgesel Yönetimler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Kamu ve Özel İş birliği Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Bu dört gruba kısaca değinmek gerekirse (Uzay, 2010, s. 8):

- **Merkezi Hükümetler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan müdahaleci iklimin etkisi ile merkezi hükümetler bölgesel kalkınmaya önem vermeye başlamış ve bu amaçla kalkınma Ajansları kurmaya başlamıştır. Bu tarz kurulan bölgesel kalkınma ajanslarının mali kaynak konusunda avantajları mevcuttur. Fakat kısa dönemli olarak bir sonuç elde edilmesi için tasarlanan bu yapılar genel olarak sürecin kendisinden ziyade üretim ile ilgilendiklerinden diğer ajanslara göre dezavantajlı da olabilmektedirler.

- **Yerel Yönetimler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Merkezi hükümetler yerine yerel yönetimlerce kurulan bu ajans türleri bölgenin sorunlarına yönelik çalışmalara daha yakındır. Fakat bürokratik engeller ve merkezin gücü olmadığı

- **Yerel ve Bölgesel Yönetimler Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Merkezi ya da yerel yönetim yerine belli bir bölgenin bölgesel yönetimi sayesinde kurulmuş olan bu ajanslar daha hızlı karar alma süreci yaşarken, politik davranışları diğer ajanslara göre daha azdır.

- **Kamu ve Özel İş birliği Tarafından Kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları:** Bu ayrım genellikle merkezi hükümetlerce kurulan kalkınma ajanslarının kamu, yerel yönetimlerce kurulan kalkınma ajanslarının ise özel bakış açısı ile kurulduğu düşüncesine sahiptir. Bu nedenle de bu tarz kalkınma ajansları hem kamu sektörünün bürokratik avantajlarını hem de özel sektörün yerelleşmesini içinde

barındırmakta ve bu iki bakış açısını tek bir çatı altında birleştirme şansına sahip olmaktadır. Özellikle de 1990'lı yıllar ve 2000'lerin başlarından itibaren bu taraz bölgesel kalkınma ajanslarının varlığı artmış ve diğer kalkınma ajansları da kendini bu tarz bir kalkınma ajansı olmaya yönelik politikalar üretmeye başlamıştır. Kamu sektöründe var olan kurumsal yapı ile özel sektörde var olan iş tecrübesinin birleşimi bu tarz kalkınma ajanslarını en ideal yapı haline getirmektedir.

Çalışmamızda da görüleceği üzere bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş amacına yönelik pek çok türü bulunabilmektedir. Fakat gerek merkezi hükümetler tarafından gerekse yerel yönetimler tarafından kurulmuş olan bölgesel kalkınma ajanslarında genel olarak hedef ortaktır. Sürdürülebilir kalkınma sağlanarak bölge içinde bütünleşmenin gerçekleştirilmesi gibi pek çok hedef kalkınma ajanslarının ortak amacıdır.

3.2.Türkiye'de Kalkınma Ajansları

Türkiye'deki Bölgesel kalkınma ajanslarına yönelik olarak yapılan çalışmalar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Fakat dünya üzerindeki kalkınma ajansları ele alındığında, kalkınma politikalarında yer alan bölgeselleşme kavramı Türkiye'de oldukça geç başladığı tespit edilmiştir. 1990'lı yıllar ile kalkınma ajanslarına yönelik olarak yapılan temel girişimler, öncelikle AB hedefine yönelik olmuştur. Uyumlaştırma sürecine yönelik olarak yapılan bu bölgeselleşme çalışmaları yerel bölgelerin kendi kalkınma potansiyellerini belirlemeye yönelik uygulamaların belirlenmesi şeklinde olmuştur. Türkiye'de bu amaçla kurulmuş olan bölgesel kalkınma ajanslarının çalışmasına yönelik ilk çalışmalar araştırıldığında, Batı Akdeniz Ekonomisini Geliştirme Vakfı ve Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı'nın öncülük ettiği görülmektedir. Daha sonraki süreçte ise Samsun Kalkınma ve İş birliği Konseyi ile Mersin Kalkınma Ajansı gibi örnekler ön plana çıkmaktadır.

Şekil 1: Türkiye'de Kalkınma Ajansları Haritası

Kaynak: TIKA, 2025

3.2.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve GAP Bölge Kalkınma Planı

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) olarak ifade edilen ve Adıyaman, Batman, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak, Siirt ve Kilis illerini bölgesel olarak kalkındırmak amacıyla kurulmuştur. GAP kapsamındaki illerin alan ve nüfus büyüklüğü, Türkiye'nin yaklaşık olarak %10'una tekabül etmektedir. İşgücünün büyük bir bölümünü tarım sektöründe istihdam etmek durumunda olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, pazara yönelik tarımsal üretime geçememenin sıkıntılarını fiilen yaşamaktadır. Tüketim temelli geleneksel tarım işletmeciliği özelliğindeki çoğu küçük aile işletmesi olan bu bölgedeki tarım sektörü, Türkiye'de, tarımda önemli sıçramalar yapamayan illeri bünyesinde barındırmakta ve Türkiye'nin tarımsal katma değer içindeki payı oldukça düşük kalmaktadır (Tatlıdil, 1998: 14). Geçmişi 1970'li yıllara kadar uzanmış olsa da AB uyum süreci gereğince 1980'li yıllardan itibaren bölgesel kalkınma ajansı olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

1980'li yılların sonlarına doğru değişen siyasi ve ekonomik yapı nedeniyle Türkiye, bölgeler arasında var olan sosyo-ekonomik dengesizlikleri bertaraf edebilecek projeler geliştirmeye başlanmıştır. Söz konusu projelerin temeli ise GAP ile atılmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi olarak ifade edilen ve önceki bölümde belirtilen illerin gerek sanayi yapısı gerekse işyeri ve istihdam koşulları bakımından diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında desteklenmesi gerektiği yapılan araştırmalarda görülmüştür. Adil bir gelir dağılımı sağlayabilmek ve katma değer açısından diğer bölgeleri yakalayabilmek adına bu bölgenin desteklenmesi gerekliliği ortaya konmuştur (Paksoy ve Aydoğdu, 2010: 115). Konu bu açıdan ele alındığında GAP'ın genel kalkınma hedefleri belirlenirken, bölgeler arasında var olan kalkınmışlık farkları göz önünde bulundurulmuş ve bölge içindeki sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesi ile bölge halkının refah düzeyinin arttırılması genel olarak istenilmiştir. İlk olarak bölgede yer alan kırsal-tarımsal yapıyı belli orandan dönüştürmek ve daha verimli tarım yapmak için sulama düzeyini geliştirmeyi hedeflemişlerdir (Yıldız, 2008: 289).

3.2.2. Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV) ve Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA)

Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV) ve Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) ise GAP kadar geçmiş bir tarihi olmasa da 1990'lı yıllarda başlayan bölgesel kalkınma hamlelerinin öncülleri olarak karşımıza çıkmıştır. Ege bölgesi ve civarında yer alan bölgelerin dış yatırımcılar için cazip hale getirilmesi için gerekli bilgilendirilmelerin yapılması ve bu durum neticesinde bölgedeki yatırım potansiyelinin arttırılması hedefi ile kurulmuştur. Bu hedefin yanı sıra bölge de zaten var olan pek çok kurum ve kuruluş ile de koordineli çalışma sağlamak ve üretim faaliyetlerinde var olan israfı önlemek gibi başka amaçları da olmuştur. Bu birlikteliği sağlamak ve kalkınma düşüncesini geliştirmek adına İzmir Valiliği başta olmak üzere İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Ticaret Borsası ve İzmir'de yer alan pek çok odadan oluşan bir yapının bir araya gelmesi neticesinde EGEV kurulmuştur. EGEV, kurulmasından kısa bir süre sonra AB'nin Med-Invest projesi ile çalışmış ve

Türkiye'nin ilk kalkınma ajansı Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı'nın (EBKA) kurulmasında öncü olmuştur (Temizocak, 2006: 389- 390).

3.2.3. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOGAKA)

14 Temmuz 2009 tarihindeki Kanun Hükmünde Kararname ile faaliyetine başlayan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı Hatay merkezli bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatay'ın yanı sıra Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini de kapsayan ajans bu bölgelerde yer alan bölgelerin kalkınmasından sorumlu olmak üzere yapılanmıştır. Ajansın öncelikli hedefi; sosyal, ekonomik ve demokratik deneyimlerin arttırılması ve bölgede yer alan doğal ve kültürel çevrenin korunması olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda ticaretin geliştirilmesi, teknolojik yatırımlar, ulaştırma hizmetleri, turizm ve tarım gibi konularda da Türkiye'nin ve Orta Doğu'nun önemli bir merkezi konumuna gelmesi hedeflenmektedir (M. T. Yılmaz, 2016: 119).

3.2.4. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (EGEV) ve Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) ile birlikte sadece İzmir temelli bir kalkınma düşüncesine sahip olarak İzmir'in sürdürülebilir kalkınmasına destek olmak ve öncü nitelikteki faaliyetleri yürütmek amacıyla 2006 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Türkiye'de yer alan pilot kalkınma ajanslarından biri olarak ifade edilmektedir.

3.2.5. Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)

2006 yılında kurulan pek çok kalkınma ajansının faaliyetlerinde görülen olumlu gelişmeler neticesinde yapılan çalışmalarda 2009 yılından itibaren yeni kalkınma ajansları kurulması düşüncesi ortaya atılmıştır. Bu durumdan hareketle Bakanlar Kurulu'nun 2009-15236 sayılı kararı ile 25/07/2009 tarihinde Güney

Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA) kurulmuştur. Kamu tüzel kişiliği statüsüne sahip olan ajans TR22 Düzey 2 olarak ifade edilen Balıkesir ve Çanakkale şehirlerinin bulunduğu alanda faaliyetlerine başlamıştır. Ajansın görev ve sorumlulukları arasında yerel yönetimlerin kalkınması, bu amaçla oluşturulan birimlere teknik destek, kalkınma planlarına paralel olarak da kırsal ve yerel kapsamdaki kapasitenin arttırılmasını sağlamak bulunmaktadır. Bu amaçla oluşturulmuş olan pek çok ulusal veya uluslararası projenin ise desteklenmesi ve geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmak da sorumlulukları arasında yer almaktadır. Son olarak, bu projeler geliştirilirken bölgenin kalkınmasında rol oynayan kamu kesimi, özel kesim ve STK'lar arasındaki eşgüdümü sağlamak ajansın görevleri arasında sayılmaktadır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı [GMKA], 2025).

3.2.6. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)

Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)'da tıpkı GMKA gibi 2009 yılında yayımlanmış olan Bakanları Kurulu kararı ile kurulmuştur. Temel amaçlarından biri yerel potansiyeli harekete geçirerek Ege bölgesindeki kalkınmayı sağlamak olan GEKA şeffaflık misyonu ve yenilikçi bölgesel kalkınma düşüncesi ile ön plana çıkmıştır. Aydın, Muğla ve Denizli gibi görece gelişmiş illerden oluşan Güney Ege Bölgesi içinde faaliyetlerini yürüten GEKA bahsedilen illerdeki merkez belediye başkanları ve aynı illerin sanayi ve ticaret oda başkanlarının bir araya gelmesi ile oluşturulmuş bir kurumdur (Güney Ege Kalkınma Ajansı [GEKA], 2025).

3.2.7. Zafer Kalkınma Ajansı

TR33 olarak sınıflandırılmış olan 2014-2023 Bölge Planı, Kalkınma Bakanlığı'nın 3194 sayılı İmar Kanunundan aldığı yetki doğrultusunda yaptığı görevlendirme üzerine Zafer Kalkınma Ajansı koordinasyonunda hazırlanmıştır. Bölge Planı, Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşmasındaki en kritik dönem olan 2014-2023 yılları arasında Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinden oluşan TR33 Bölgesi'nde uygulanması gereken temel politikaları ortaya koymaktadır.

Afyonkarahisar, Manisa, Kütahya ve Uşak illerini kapsayan TR33 bölge planlaması içerisinde yer alan Zafer Kalkınma Ajansı 14.07.2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. Genel sekreterliği Kütahya ilinde bulunan ajansın, ayrıca TR33 bölgesindeki tüm illerde yatırım destek ofisleri bulunmaktadır (Zafer Kalkınma Ajansı [ZKA], 2025).

3.2.8. Bursa – Eskişehir – Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

14.07.2009 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan diğer bir kalkınma ajansı ise Bursa – Eskişehir – Bilecik Kalkınma Ajansıdır. (BEBKA) Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3. maddesine göre Kalkınma Bakanlığı koordinasyonu ile göreve başlamış daha sonra ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Bursa ve Eskişehir bölgelerinde yer alan kamu, özel sektör ve STK'lar arasında var olan iş birliğini sağlamak ve bu amaçla yerel sorunlara yerel odaklı çözümler sunmak amacıyla bölgesel gelişmeyi hızlandırmak için kurulmuştur. Ajansın diğer bir amacı ise Bursa ve Eskişehir gibi iki sanayi kentinin bölge kalkınmasına katkı sağlaması ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemesi hedefi belirlenmiştir (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı [BEBKA], 2024).

3.2.9. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova'da faaliyet göstermektedir. Sorumluluk alanı içerisindeki kamu ve özel kesim firmaları ile STK'lar arasında olması gereken koordinasyonu sağlayarak bölgenin kalkınmasına yönelik yöntem ve strateji belirleme hedefi bulunmaktadır. Bölgenin kaynaklarının doğru bir şekilde tespit edilmesini ve potansiyellerinin en etkili bir şekilde ortaya konulmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bölgede yer alan söz konusu illerin Valileri, Belediye Başkanları, İl Genel Meclis Başkanları ve Sanayi-Ticaret Odaları Başkanları yönetim kurulunu oluşturmaktadır.

3.2.10. Ankara Kalkınma Ajansı

05.07.2009 tarihli ve 2009-15236 sayılı Bakanlar Kurulu ile Kurulan diğer bir kalkınma Ajansı ise Ankara Kalkınma Ajansıdır. T.C. Kalkınma Bakanlığı eşgüdümü ile Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 3. Maddesine bağlı olarak kurulan kalkınma ajansının temel amacı Ankara içerisinde yer alan kamu ve özel kesim firmalar ile STK'lar arasındaki işbirliğini sağlamaktır. Ankara Kalkınma Ajansı olarak önceliği Ankara ve çevre ilçelerde var olan gelişmişlik farklarının giderilmesi ile yerel potansiyellerin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktır. Sürdürülebilir bir kalkınma hedefinin sağlanması ve gerek bölge içinde gerekse diğer bölgelerle var olan gelişmişlik farkının giderilmesi de hedefleri arasındadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2024).

3.2.11. Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)

Çalışmamızdaki kalkınma ajansları örneklerinden biri olan Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA) diğer ajanslardan farklı olarak 22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olan ve 10.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu ile kurulmuştur.

TR52 Bölgesi içerisinde yer alan Karaman ve Konya illerini kapsayan dar bir bölge içinde yer almasına rağmen yüzölçümü açısından en geniş kalkınma ajanslarından biri olarak kabul edilmektedir. Konya ve Karaman illeri ile çevresindeki bölgelerin sosyal alanlarının kalkınmasını hızlandırarak var olan kaynakların etkili bir şekilde kullanmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bölgede var olan potansiyeli ortaya çıkarmak ve yerel yönetimler ile merkezi otorite arasında bir koordinasyon sağlamak adına çalışmalar yapan Mevlana Kalkınma Ajansı gerek kendi içindeki bölgeler arasındaki eşitsizliği gidermek gerekse TR52 bölgesi ile diğer bölgeler arasında rekabeti arttırmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir (Mevlana Kalkınma Ajansı [MEVKA], 2021).

3.2.12. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA); TR81 olarak kabul edilen ve Zonguldak, Karabük ve Bartın illerini kapsayan bölgede faaliyet gösteren bir kalkınma ajansıdır. Diğer kalkınma ajansları gibi 25.07.2009 tarihli ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış olan 2009-15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile faaliyete geçmiştir. 1 Mart 2010 tarihinde Zonguldak merkezli olarak çalışmaya başlayan Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının temel hedefleri ise bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve ekonomik olarak bölgenin diğer bölgeler seviyesine ulaşabilmesidir. (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı [BAKKA], 2023).

3.2.13. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)'da 2009-15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TR61 düzey bölgesi olan Antalya, Isparta ve Burdur ilçelerini kapsayacak şekilde kurulmuştur. Antalya merkezli bir kuruluş olan Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı bahsedilen bölgelerdeki kamu ve özel kesim ile STK'lar arasındaki iş birliğini geliştirmek ve bölgenin yerel potansiyelini harekete geçirmek gibi hedefleri mevcuttur. Bölgede yer alan söz konusu illerin Valileri, Belediye Başkanları, İl Genel Meclis Başkanları ve Sanayi-Ticaret Odaları Başkanları yönetim kurulunu oluşturmaktadır. Bölgesel kalkınmayı sürdürülebilir ve hızlı hale getirerek bölgeler arası ve bölge içindeki gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla çalışmalarına devam etmektedir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı [BAKA], 2021).

3.2.14. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)

TR62 Düzey 2 bölgesinde yer alan Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı, 2006-10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına istinaden faaliyetlerine başlamıştır. Bölgenin temel istihdam potansiyelini ortaya koyarak, ihracat kapasitesinin arttırılmasını hedefleyen ve bu amaca yönelik çalışmalar yürüten

Çukurova Kalkınma Ajansı Türkiye'deki pilot kalkınma ajanslarından biri olarak kabul edilmektedir. Gerek bölge içinde gerekse bölgesel etki alanındaki bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürekli kalkınmanın sürdürülmesini sağlamak adına bölgedeki STK'lar ile kamu-özel kesim birlikteliğini koordineli bir şekilde sürdürmeyi hedef olarak belirlemiş ve bu amaca yönelik çalışmalar yürütmektedir (Çukurova Kalkınma Ajansı [ÇKA], 2025).

3.2.15. Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)

25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2009 – 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olan Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Düzey 2 Bölgesinde faaliyet gösteren Aksaray, Kırıkkale, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde illerini kapsamaktadır. Merkezi Nevşehir'de bulunan Ahiler Kalkınma Ajansının temel amaçlarından bir tanesi TR71 Düzey 2 Bölgesi içerisinde yer alan bölgeler arasındaki bölgesel ve yerel dengesizliklerin giderilmesi ve yerel kalkınmanın sağlanmasına öncülük etmektir. Bu amaçla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma hedefi ortaya konulmuş ve bölgenin ekonomik ve sosyal potansiyelinin geliştirilmesi için gerekli adımların atılması sağlanmıştır (Ahiler Kalkınma Ajansı [AHİKA], 2025).

3.2.16. İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)

10 Kasım 2008 tarihli 2008-14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olan İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) 2009 yılının aralık ayında faaliyetlerine başlamıştır. Bölgedeki sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve iktisadi aktörler arasındaki uyumluluğun arttırılması amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Hem İstanbul içinde yer alan bölgelerin hem de İstanbul çevresindeki bölgelerin yerel potansiyelini harekete geçirmek ve bölge içindeki gelişmişlik farklarını azaltmak adına belli uygulamalarda bulunmuş ve ihtiyacı olan bölgelere destek sağlamıştır. İnsan odaklı ve çevreye duyarlı bir katılımcılık düşüncesi ile işbirliği ortamlarının merkezinde yer alan kaynakların İstanbul adına etkin bir biçimde kullanımını sağlamaya yönelik hedefleri de bulunmaktadır (İstanbul Kalkınma Ajansı [İSTKA], 2025).

3.2.17. Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN) Kayseri, Sivas ve Yozgat illerini kapsayan bir alanda faaliyetlerine başlamıştır. 25.07.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan ve 2009- 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Orta Anadolu Kalkınma Ajansı da diğer ajanslar gibi bölge içinde yer alan potansiyel yatırım ortamının oluşmasına katkı sağlamak ve bölge içindeki gelişmişlik düzeyini gidermek amacıyla kurulmuştur (Orta Anadolu Kalkınma Ajansı [ORAN], 2025).

3.2.18. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)

25 Temmuz 2009 tarihli ve 2009- 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan diğer bir kalkınma ajansı ise Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı olmuştur. Sanayi ve Teknoloji bakanlığı koordinasyonu ile TR82 bölgesinde yer alan Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinde faaliyet gösteren ajans, kar amacı olmayan bir kurum niteliği taşımaktadır. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansınca söz konusu illere yönelik çeşitli destekler verilmekte ve bölgenin yatırım potansiyelinin ortaya çıkartılmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği, pazarlama ve tanıtım çalışmalarında da bulunmaktadır (Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı [KUZKA], 2025).

3.2.19. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)

Amasya, Çorum, Samsun ve Tokat illerini kapsayan ve 22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan kararname ile kurulmuş olan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) kamu tüzel kişiliğine haiz olarak işlemlerini yapmakla beraber 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmiştir. Özel hukuk hükümlerine tabi olan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı bölgenin yerel potansiyelini harekete geçirmek ve bölge içindeki gelişmişlik farklarını azaltmak adına belli uygulamalarda bulunmaktadır (Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı[OKA], 2024).

3.2.20. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)

TR90 Düzey 2 bölgesinde faaliyet gösteren Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Trabzon, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize ve Ordu illerini içeren bir bölgede kurulmuştur. Doğu Karadeniz bölgesindeki kaynakların etkin kullanımı ve bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla 29 Temmuz 2009 tarihinde Trabzon merkezli kurulan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) yerel programlarda öngörülen ilke ve politikalarla beraber hareket ederek, bölgenin kalkınmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı [DOKA], 2021).

3.2.21. Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)

25 Ocak 2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve 2006-5449 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na bağlı olarak faaliyete geçen Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) merkezi Malatya olmak üzere Elazığ, Bingöl ve Tunceli illerini kapsamaktadır. Fırat bölgesinde yer alan bölgesel farklılıkları gidermek ve kalkınma da öncelikli bölge olarak ifade edilen TRB1 Bölgesi içindeki potansiyel gelişmeyi ortaya çıkarmak ve Türkiye'nin gelişmesine katkı sağlamak gibi hedefleri bulunmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı [FKA], 2025).

3.2.22. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)

Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini içine alan ve kalkınmada öncelikli bölge olarak ifade edilen TRB2 bölgesi içinde faaliyet gösteren Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) bu bölgedeki kamu ve özel sektör temsilcileri ile STK'lar arasındaki birlikteliği sağlayarak bölge kaynaklarının etkin kullanılmasına öncülük etmektedir. 25 Ocak 2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile kurulmuş ve 22.11.2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu karar ile faaliyete başlamıştır (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı [DAKA], 2025).

3.2.23. İpek Yolu Kalkınma Ajansı (İKA)

25 Ocak 2006 tarihli ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 22 Kasım 2008 Resmi Gazetede yayımlanan kararname ile kurulan diğer bir kalkınma ajansı ise İpek Yolu Kalkınma Ajansıdır. Temel amacı bölge dinamiklerini ve insan kaynaklarını harekete geçirerek bölgesel farklılıkların giderilmesi olan kalkınma ajansı bu amaçla proje ve faaliyetler ortaya koymaya çalışmaktadır. Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinden oluşan TRC1 Düzey 2 Bölgesi'ni kapsayan Ajansın merkezi Gaziantep ilindedir ve Ajans'ın faaliyet gösterdiği bu illerde Yatırım Destek Ofisleri (YDO) bulunmaktadır (İpekyolu Kalkınma Ajansı [İKA], 2025).

3.2.24. Karacadağ Kalkınma Ajansı

TRC2 bölgesinde faaliyet gösteren ve 21.11.2008 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2008-14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olan Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır ve Şanlıurfa bölgelerini kapsamaktadır. 20 Ağustos 2009 tarihinde tam olarak faaliyetlerine başlayan Karacadağ Kalkınma Ajansı bu illeri merkez alarak Yatırım Destek Ofisleri kurmuş ve ilçelere yönelik hizmet sunmaya başlamıştır. İş ve yatırım olanakları hakkında tanıtım yapmak ve yatırımcılara ücretsiz danışmanlık hizmeti vermek gibi pek çok konu da girişimcileri teşvik eden ajans aynı zamanda bölge içinde oluşabilecek bürokratik engelleri de asgari düzeye indirmeye gayret göstermektedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, [KKA], 2025).

3.2.25. Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)

Kalkınmada öncelikli diğer bir bölge olan TRC3 Düzey 2 bölgesinde faaliyet gösteren Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerinde faaliyet göstermektedir. 22 Kasım 2008 tarihli 27062 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanması ile birlikte Mardin merkezli olarak kurulan ajans, diğer ajanslar gibi

bölge içinde yer alan potansiyel yatırım ortamının oluşmasına katkı sağlamak ve bölge içindeki gelişmişlik düzeyini gidermek amacıyla kurulmuştur (Dicle Kalkınma Ajansı [DİKA], 2021).

3.2.26. Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3. Maddesine dayanılarak kurulmuş olan ve Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda faaliyet gösteren Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA) Erzurum ili merkezli bir kuruluştur. Bayburt ve Erzincan illerini de içine alan TRA1 Düzey 2 bölgesi içinde çalışmalarını sürdüren ajansın amacı yerel potansiyeli ortaya çıkartarak bölgeler arasında var olan gelişmişlik düzeyi farkını en aza indirmektir. Bu amaçla bölgedeki STK'lar ile kamu-özel kesim birlikteliğini koordineli bir şekilde sürdürmeyi hedef olarak belirlemiş ve bu amaca yönelik çalışmalar yürütmektedir (Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı [KUDAKA], 2025).

3.2.27. Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)

25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ve 14.07.2009 tarih ve 15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olan ve Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA) TRA2 bölgesinde faaliyet göstermektedir. Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerini içeren TRA2 bölgesi içerisinde yer alan kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordineyi geliştirmek ve kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak adına çalışmalar yürütmektedir. Bu anlamda ulusal kalkınma planına katkı sağlayan ve bölgeler arasında oluşabilecek farklılıkları gidermeye yönelik çalışmalar yürüten ajans bölge içi gelişmişlik farklarını da azaltma hedefindedir (Serhat Kalkınma Ajansı [SERKA], 2025).

3.2.28. Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)

Trakya Kalkınma Ajansı ile ilgili detaylar çalışmamızın dördüncü bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TRAKYA KALKINMA AJANSI

4.1.Genel Bilgiler

Trakya Kalkınma Ajansı bölgesi içerisinde yer alan ve TR21 Trakya Bölgesi Düzey 2 olarak ifade edilen Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerini kapsayan alan ülkemizde Trakya bölgesi olarak ifade edilmektedir. Türkiye'nin yüzölçümü bakımından 2,4'ünü kapsayan Bölge ülkenin Avrupa kıtasında yer alan toprakların büyük bir bölümünde yer almaktadır. Türkiye'de bulunan üç deniz Karadeniz, Ege ve Marmara Denizi'ne de kıyısı olan Trakya bölgesi güneyde Ege Denizi kuzey ve kuzeybatısında ise Bulgaristan ve Yunanistan ile sınırdır. Ayrıca Türkiye'nin ekonomik ve sosyal olarak en gelişmiş ili olarak kabul edilen İstanbul ile de komşudur (Dinçsoy, 2016: 66).

TR21 Trakya Bölgesi sanayi olarak D100 karayolunun Çorlu-Lüleburgaz ve Çerkezköy mevkilerinde yoğunlaşmış ve Kapıkule-İstanbul hattında belli oranda çeşitlendiği görülmüştür. Bu durumun yanı sıra sanayi işletmeleri Edirne Süloğlu, Kırklareli Merkez, Tekirdağ Malkara ve Hayrabolu ilçelerinde yer alan OSB'lerde var olduğu görülmektedir. Bu bölgeler dışında kalan tüm alanlarda ise tarımsal faaliyetlerin var olduğu görülmektedir (Dinçsoy, 2015: 93).

TR21 Trakya Bölgesinin 2024 yılı verilerine göre nüfusu toplamda 1.987.440 kişi olup 2022 yılında bu sayı 1.926.512 kişi olarak ölçülmüştür. Bu duruma göre nüfus % 0,31 oranında artış göstermiştir. Edirne ili 2024 verilerine göre 421.247 kişi iken Kırklareli 379.031 kişi Tekirdağ ise 1.187.162 kişidir. 1980'li yıllara kadar benzer bir nüfus oranına sahip 3 il Tekirdağ'ın sanayi varlığındaki artış nedeniyle ivme kazanmış ve günümüzdeki sayılara ulaşmıştır. TUİK tarafından 2022-2025 yıllarını kapsayacak

şekilde gerçekleştirilen bölge ve illerin nüfus projeksiyonu baz alınarak hesaplanan 2023-2028 yılları bölge nüfus projeksiyonuna göre 2028 yılında TR21 Trakya Bölgesinin nüfusunun 2.169.547 olması beklenirken; Tekirdağ'ın 1.350.694 kişi, Edirne'nin 425.155 kişi ve Kırklareli'nin 393.699 kişi nüfusa sahip olması öngörülmektedir (TÜİK, 2025).

Bölgesel kalkınma konusundaki önemli etmenlerden biri olan net göç olgusu TR21 Trakya bölgesi içinde oldukça önemli bir konudur. Net göç bakımından 2024 yılında 15.433 kişi ile en yüksek net göç hızına sahip il Tekirdağ olurken, Edirne ve Kırklareli ortalama 1.000 kişi ile oldukça geri planda kalmıştır. Gayri Safi Hasıla'ya bakıldığında ise sektör payları 2004 yılında 37,8 ile sanayi sektörünün öncülüğünde giderken 2024 yılında bu payın 53,7'ye çıktığı aynı yıllarda ise tarım sektörünün payının 13,9'dan yüzde 6,1'e gerilediği görülmektedir. Hizmet sektörü ise ortalama yüzde 35,8'lerdeyken yüzde 30,3'lere düştüğü görülmektedir. Konu bu açıdan bakıldığında sanayi sektörünün genel sektörler içindeki payının giderek arttığı diğer sektörlerin ise paylarının düştüğü görülmektedir.

Sanayi tesisleri bakımından Organize Sanayi Bölgelerinin kullanılan parsele göre doluluk oranı ise 2021 yılında TR21 Trakya Bölgesinde yüzde 73,64 olarak ölçülmüştür. Üretim yapılan parsel sayısına göre doluluk oranı ise yüzde 56,47 seviyelerindedir. OSB'lerin var olan kapasiteleri tam doluluk oranına ulaşamamış olsa da günümüzde OSB alanlarının genişletilmesi ve yeni OSB'ler kurulması yerel halk tarafından talep edilmektedir. Bu açıdan planlama dönemince sanayi sektörünün gelişmesi sonucu bölgede var olan nüfus artışının da devam edeceği öngörülmektedir (TR21 Trakya Bölgesi Mevcut Durum Analizi, 2022: 21).

2025 yılının son dönemlerinde yapımının tamamlanması düşünülen Halkalı-Kapıkule hızlı tren projesi ise bölge için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Proje 53 kilometrelik Kapıkule-Çerkezköy etabı, 67 kilometrelik Çerkezköy-Ispartakule etabı ve 8,4 kilometrelik Ispartakule-Halkalı etabı olmak üzere toplam 3 etaptan oluşmaktadır. Özellikle yük taşıma kapasitesinin artması Trakya bölgesi için oldukça

önemli bir hal alırken, nüfusun artması ve İstanbul'dan göç alma durumu ile de bölgenin kalkınması durumunu ortaya koymaktadır. Özellikle son yıllardaki nüfus verilerine bakıldığında TR21 Trakya Bölgesinin en fazla göç aldığı bölge TR10 İstanbul Bölgesi olmuştur. İstanbul'dan Bölge illerine 2025 yılında toplam 29.247 kişi göç etmiştir. TR10 İstanbul Bölgesi'nin 2019 yılı hariç son 10 yılda her yıl net göç hızında negatif değerler alarak göç veren bir bölge konumunda olduğu da göz önüne alındığında Halkalı-Kapıkule projesinin önemi çok daha ön plana çıkmış olmaktadır (TR21 Trakya Bölgesi Mevcut Durum Analizi, 2022: 23).

Trakya Bölgesinde sanayi sektörünün ön planda olduğu ve tarımsal üretimin ise bölgenin belli yerlerinde yapıldığı bilinmektedir. Tarım sektöründe hububat ekimi yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Her ne kadar tarım sektörü gelişmiş bir sektör olarak görülse de gayri safi yurtiçi hasıla payı yüzde 6 seviyelerindedir.

Edirne OSB; Avrupa birliğine en yakın OSB, ana yollara ve sınır kapılarına çok yakın, istenilen ölçülerde, uygun fiyat ve şartlarda arsa temini, satışa hazır, her parselde altyapı olanağı, kesintisiz ve ucuz elektrik enerjisi imkânı, tarımsal ve hayvansal hammaddelere kolay ulaşım vardır. Ayrıca üretim mamüllerinin kolay ithalatı, müşterek arıtma tesisi, altyapı ve sosyal tesis kredisi, nitelikli ve bol iş gücü, uygun bir çalışma ortamı, jeolojik yönden ideal bir arazi olmasının etkisiyle avantajlı hale gelmekte ve tercih edilmektedir (Çelik, 2019: 30).

Tarımsal üretime bağlı olarak sanayi, tarıma dayalı bir şekilde gelişmiştir. Bu üretim sektörlerine hizmet eden yan sanayileri de dikkate aldığımızda tarıma dayalı bir sanayi sektörünün Edirne bölgesinde oluştuğu söylenebilir. Tarım sanayinden sonra gelişen diğer bir sektör de tekstil sektörüdür. Bununla beraber linyit kömür rezervleri bakımından zengin olan bölgede yılda 200.000 ton/yıl linyit kömürü üretimi gerçekleşmektedir (Nişancı, 2017: 304).

TR21 Trakya Bölgesi içindeki sektör dinamiği olarak sanayi sektörünün son 10 yılda gelişimi diğer sektörlere göre bölge içindeki sanayiyi çok daha önemli bir

noktaya taşımıştır. İşgücü verileri ile yapılan analizlere bakıldığında sanayi sektöründe bu son 10 yıllık dönemde rekabette öne çıkan sektörler; elektrikli ev aletleri, tekstil, eczacılığa yönelik ilaç üretimi ve plastik imalatı olmuştur. Bölge ihracatı ise yüzde 98 gibi bir payla tamamına yakın imalat sektörü sayesinde gerçekleştirmektedir. Özellikle de makine-teçhizat, gıda, tekstil, plastik ve kauçuk ürünleri bölgenin ihracatında öne çıkan ürünler olmuştur (TR21 Trakya Bölgesi Mevcut Durum Analizi, 2022: 24).

Tablo 1: TR21 Trakya-Türkiye Kişi Başına Gelir Karşılaştırması

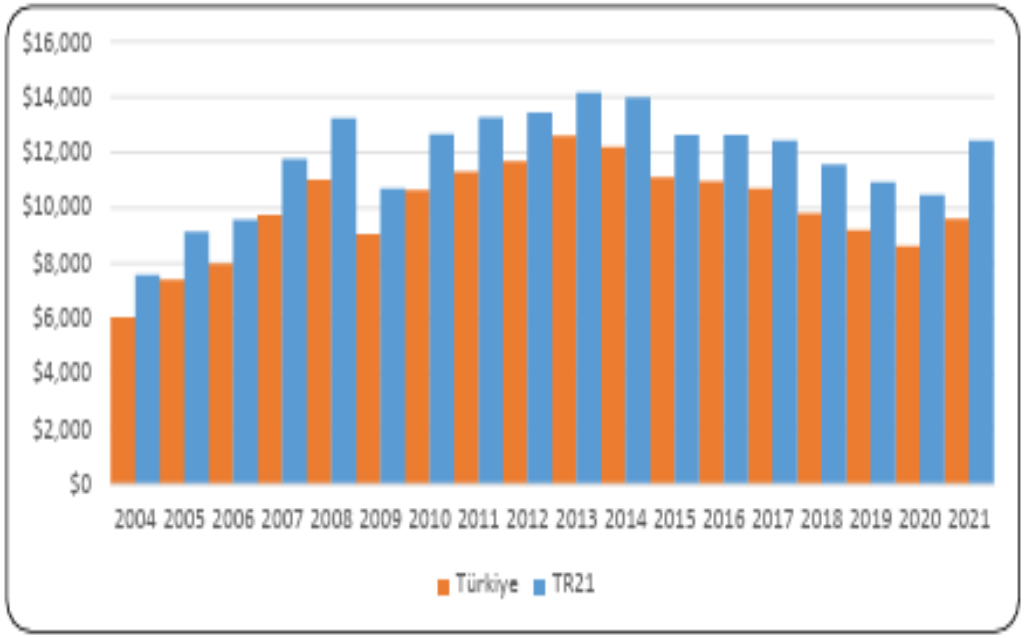

Kaynak: TÜİK, 2022

Kişi başına gelir TR21 Trakya Bölgesi için oldukça önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Pandemi dönemi önemli ölçüde düşüş göstermiş olsa da 1-2 yıl haricinde genellikle Türkiye ortalamasının üzerinde olmuştur. En yüksek verinin kaydedildiği 2013-2014 döneminde kişi başı 14.000$ seviyelerinde olan kişi başı gelir, 2022 yılı itibariyle 12.000$ seviyelerindedir.

Tablo 2: Yıllara Göre İş Gücüne Katılma Oranı (%)

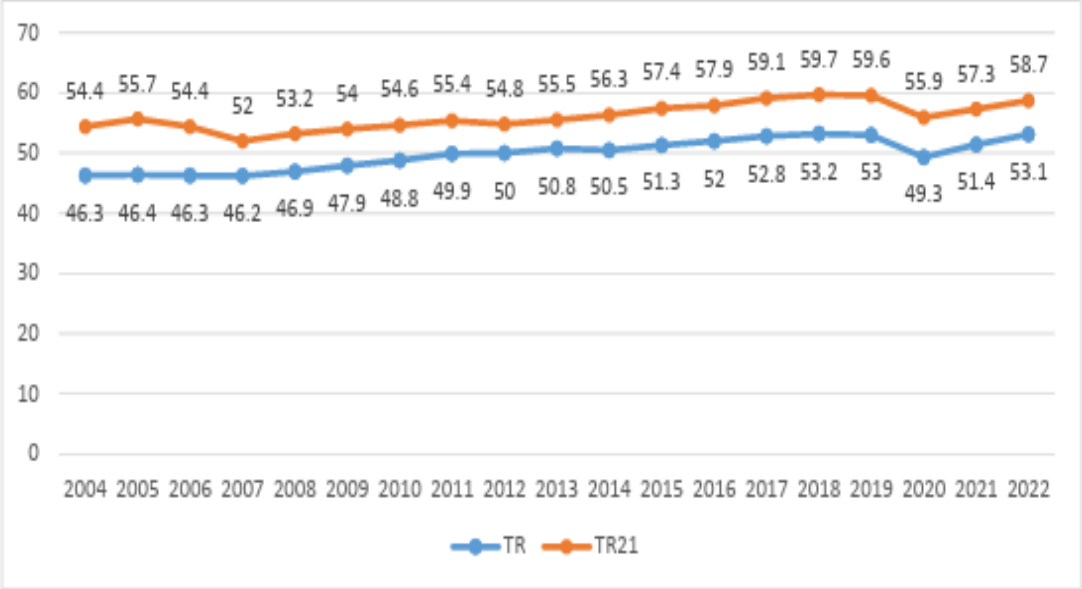

Kaynak : TÜİK, 2022.

Yapılan araştırmalar neticesinde TR21 Trakya Bölgesinde 2022 yılında kurumsal olmayan çalışma çağındaki 15 yaş ve üzerinde yer alan nüfus yaklaşık olarak 1.530.000 kişi olarak belirlenmiştir. Söz konusu sayıdan 900.000'i iş gücüne aktif olarak dahildir. Bölge içinde 2022 yılında yapılan araştırmalarda iş gücüne katılma oranı da yüzde 58,7 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'nin ortalamasının 53,1 olduğu düşünüldüğünde ise oranın Türkiye ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Bölge diğer bölgeler ile kıyaslandığında yüksek oran da iş gücüne katılma oranına ve yine yüksek oranda istihdam oranına sahiptir. Her ne kadar pandemi döneminin etkisi ile azalsa da daha sonra tekrardan artış eğilimine girdiği görülmektedir.

Tablo 3: Yıllara Göre İşsizlik Oranı (%)

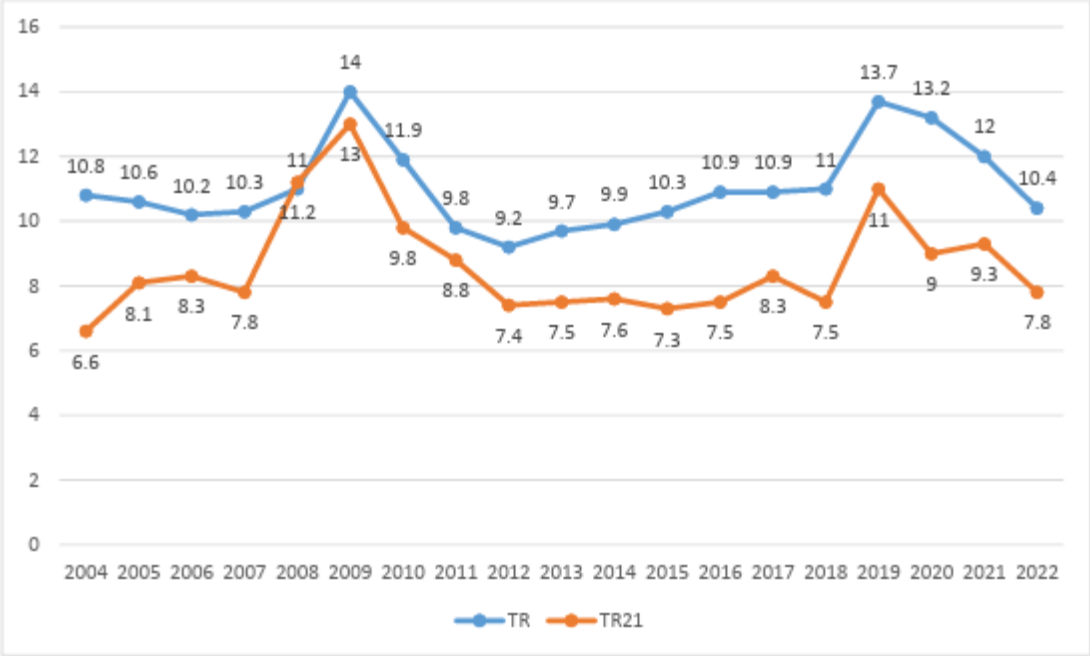

Kaynak : TÜİK, 2022.

İşsizlik oranları ile ilgili genel bir araştırma yapıldığında TR21 Trakya Bölgesinde yer alan işsizlik verileri yıllar itibariyle Türkiye ortalamasına benzer bir grafik sergilemiştir. 2012 yılı ile 2018 yılları arasında işsizlik oranları ortalama yüzde 7 civarlarında seyrederken tarım dışı işsizlik yüzde 9 civarlarındadır. Bununla beraber 2019 ve 2020 yılları pandeminin etkisi ile artmış fakat sonraki dönemde normal seviyelerine gerilemiştir. İşsizlik oranı ve tarım dışı işsizlik ise 2020 yılından itibaren düşüşe geçmiş ve 2022 yılı itibariyle de bu yöndeki seyrini devam ettirmiştir. Genel olarak işsizlik verileri kontrol edildiğinde ise 2022 yılında işsizlik bir önceki yıla nazaran yüzde 7,8 olarak yaklaşık olarak yüzde 15'e yakın bir azalma yaşamıştır (TÜİK, 2022).

25 Temmuz 2009 tarih ve 27299 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmış olan 2009-15236 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuş olan Trakya Kalkınma Ajansı faaliyetlerine 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 184. Maddesi çerçevesinde belirlenmiş olan görev ve sorumluluklar dâhilinde yerine getirmektedir. Tekirdağ, Edirne, Kırklareli illerini kapsayan TR21 Trakya Bölgesinde 2010 yılından itibaren

sürdürmekte olan Trakya Kalkınma Ajansı görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, yapılan tüm proje ve faaliyetleri mevzuat ile belirlenmiş şekilde gerçekleştirmektedir. Güvenirlilik, tarafsızlık, şeffaflık, katılımcılık, tarafsızlık gibi değerleri esas alarak, çevreye ve kültüre duyarlı bir şekilde, toplumsal sorumluluk gibi ana ilke ve değerler doğrultusunda yerine getirmektedir. Ayrıca güncel kalkınma dinamiklerini dikkate alarak "Dijital Dönüşüm Odağında Yeşil Ekonomi ile Gelişen Trakya" vizyonu doğrultusunda diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği içerisinde çalışmalarını yürütmeye devam edecektir (Trakya Kalkınma Ajansı, 2025).

Trakya Kalkınma Ajansı hazırladığı 2010-2013, 2014-2023 ve 2024-2028 dönemini kapsayan Bölge Planlarının yanı sıra birçok araştırmaya da öncülük etmiştir. Bölgenin kalkınmasına katkı sağlayabilmek adına;

- Rekabetçilik Analizi
- Turizm Master Planı
- İlçe Vizyon Belirleme Çalışmaları
- Trakya Lojistik Master Planı
- Sosyal Yapı ve Beşeri Sermaye Analizi
- Girişimcilik Analizi
- Göç Analizi
- Süt ve Süt Ürünleri Sektör Araştırması
- TR21 Trakya Bölgesi İş Gücü Analizi
- Mevcut Durum Analizi
- TR21 Trakya Bölgesi Döngüsel Ekonomi Potansiyeli

Gibi pek çok çalışma yürütmüştür. Bu çalışmalar, Bölge Planı ve Ajansın çalışma alanlarının belirlenmesinde bir girdi olmakla beraber diğer kurum ve kuruluşlara ve araştırmacılara yapacakları çalışmalarda başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır (Trakya Kalkınma Ajansı, 2025).

Trakya Kalkınma Ajansı'nın görev ve yetkileri şunlardır:

a) Planlama yapan yerel yönetimleri teknik olarak desteklemek.

b) Bölge içinde yapılan programların uygulanmasını sağlamak için faaliyet ve proje üretmek ve üretilen projelere destek olmak. Bu amaçla belirlenen faaliyetlerin ve projelerin süreçleri hakkında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bilgi vermek.

c) Bölgelerde yer alan kırsal ve yerel kalkınma kapasitesinin genişletilerek kapsamını arttıracak projeleri desteklemek.

d) Belirlenmiş olan bölge içindeki kamu ve özel sektörün bir araya gelmesini sağlayarak sivil toplum kuruluşları ile bunların birlikteliğini sağlamaya yardımcı olmak.

e) Bölge içinde yer alan gelişme hedeflerine yönelik çalışma yapan kurumlar arasında iş birliği sağlamak.

f) Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

g) Bölge içindeki yeraltı ve yerüstü kaynaklarını tespit edip, ekonomik ve sosyal olarak gelişmeyi arttırıcı araştırmalara destek vermek.

h) Bölge içinde yer alan iş ve yatırım imkânlarını ortaya çıkartıp ulusal ve uluslararası düzeyde bölgenin tanıtımına yardımcı olmak.

i) Bölge içinde yer alan illerin kamu kuruluşu niteliğindeki kurumlarının vermiş olduğu izin ve ruhsatlar ile idari işlemlerin mevzuatta belirtilen şekilde ve sürece verilmesine yardımcı olmak.

j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.2.Teşkilat Yapısı

4 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 190. maddesine göre Trakya Kalkınma Ajansının teşkilat yapısı Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu ve Genel Sekreterlik'ten oluşmaktadır. Aynı kararnamenin ilgili maddelerine göre Yönetim Kurulu karar organı, Kalkınma Kurulu danışma organı, Genel Sekreterlik ise icra organıdır.

Ajansın bölge illerindeki Yatırım Destek Ofisleri 2010 yılı sonuna doğru faaliyete geçmiş olup Ajans içerisinde 2011 yılı itibarıyla "Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi", "Program Yönetimi Birimi", "İzleme ve Değerlendirme Birimi" ve "Destek Hizmetleri Birimi" adlı 4 merkezi çalışma birimi kurulmuştur. 01.01.2016 tarihi sonrasında Halkla İlişkiler, Tanıtım ve İş Birliği Birimi kurulmuş, Destek Hizmetleri Biriminin ismi de İdari ve Mali İşler Birimi olarak değiştirilmiştir.

01.08.2021 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Halkla İlişkiler, Tanıtım ve İş birliği Birimi ile İdari ve Mali İşler Birimi birleştirilerek Kurumsal Yönetim Birimi kurulmuştur. Program Yönetim Birimi'nin adı ise Program Yönetim ve Proje Geliştirme Birimi olarak değiştirilmiştir.

Şekil 2: Organizasyon Şeması

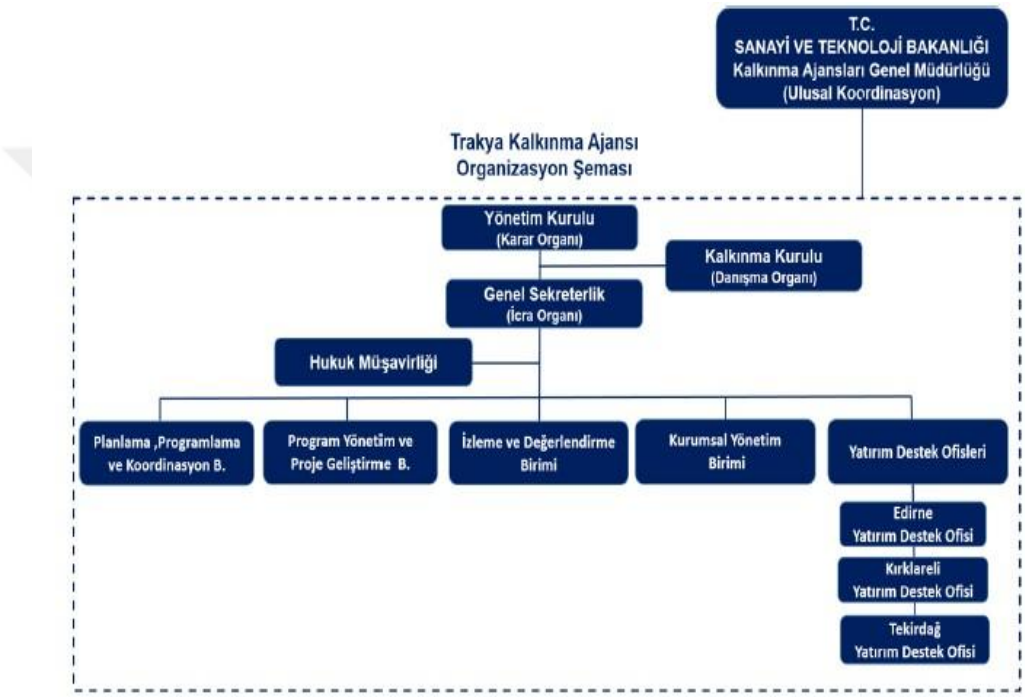

Kaynak: Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu

4.3.Sunulan Hizmetler

Trakya Kalkınma Ajansının sunduğu hizmetler Genel Sekreterlik bünyesinde oluşturulan Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetim ve Proje Geliştirme Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Kurumsal Yönetim Birimi ile Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ Yatırım Destek Ofisleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ajansımız bünyesinde oluşturulan birimlerin sağladığı hizmetler ve görevleri aşağıda belirtilmiştir.

4.3.1. Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi

Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi (PPKB), bölgesel kalkınma yapılacak olan illerin ekonomik ve sosyal gelişmesi ile kültür faaliyetlerinin hızlı bir şekilde rekabete dayalı olarak arttırılması için yapılan araştırmaları destekleme görevi bulunmaktadır. Sektörel bazlı pek çok plan ve programın hazır hale getirilmesi ile ulusal ve uluslararası kurumların belirli alanda iş birliği yapmasını planlama görevi de bulunmaktadır. Ayrıca bu çalışmalar ile bölge içinde var olan rekabetin kapasitesini geliştirmeye yönelikte çalışmalar yapmaktadır.

PPKB'nin destek yönetimine ilişkin görevleri aşağıda sıralanmaktadır:

- Bölge planı ve programları ile uyumlu olarak sağlanacak desteklerin çerçevesini oluşturmak, zamanlamasını ve mali desteklerin bütçe dağılımını planlamak,

- Yıllık çalışma programı ve bütçe içinde verilmesi planlanan destekler için ayrılacak tutarların belirlenmesine ilişkin çalışma yapmak,

- Destek programları ile ilgili değerlendirme raporlarının hazırlanmasına ve etki analizi çalışmalarına katkı sağlamak (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.3.2. Program Yönetimi ve Proje Geliştirme Birimi

Program Yönetim ve Proje Geliştirme Birimi (PYPGB) ise Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi tarafından belirlenmiş olan bölge plan ve programlarının yönetimini planlayarak düzgün bir şekilde çalışmasından sorumlu olmaktadır. PYPGB, bu kapsamda bütün başvuruların yönetilmesini ve başvuru sahipleri ile sözleşme imzalanma sürecini yönetmektedir.

PYPGB'nin destek yönetimi kapsamındaki görevleri aşağıda sıralanmaktadır:

- Sağlanacak desteklerin uygulama mekanizmasının genel çerçevesini oluşturmak ve güncellemek,

- Destek programları kapsamında, Destek Yönetim Kılavuzunda belirlenen çerçeve içerisinde başvuru koşullarını ve değerlendirme kriterlerini belirlemek,

- Potansiyel yararlanıcılara yönelik başvuru rehberlerini hazırlamak ve dağıtmak, fizibilite desteği uygulamalarına yönelik başvuru rehberini Ajans internet sitesinde devamlı surette bulundurmak,

- Destek programlarının bölgede tanıtımı için gerekli tedbirleri almak,

- Potansiyel başvuru sahiplerine yönelik proje hazırlama eğitimleri düzenlemek ve gerçekleştirmek,

- Potansiyel başvuru sahipleri tarafından yöneltilen soruları cevaplarıyla birlikte; Ajans internet sayfasında "Sıkça Sorulan Sorular (SSS)" bölümünde yayınlayarak herkesin aynı anda ve eşit düzeyde bilgi edinebilmesini sağlamak,

- Proje desteği başvurularını kabul etmek ve kayıtlarını yapmak,

- Gerekli durumlarda, teklif çağrısına ilişkin düzeltmeler yapmak ve bunları yayımlamak,

- Başvuruların değerlendirilmesinde görevlendirilecek bağımsız değerlendiricilerin seçim kriterlerini belirlemek, bağımsız değerlendiricilere ve değerlendirme komitesi üyelerine yönelik proje değerlendirme süreçleri ve işlemleri,

proje değerlendirmeye esas belgeler ve gerekli gördüğü diğer hususlar hakkında eğitimler düzenlemek,

- Bağımsız değerlendiricilerin ve değerlendirme komitesi üyelerinin performanslarını değerlendirmek,

- Proje seçim ve değerlendirme süreçlerini planlamak ve yönetmek,

- Genel Sekreterin talebiyle, destek almaya hak kazanan projelerin bütçelerini yapılan değerlendirmeler ışığında revize etmek; proje sahiplerini sözleşme sürecinden önce konu ile ilgili olarak bilgilendirmek,

- Değerlendirme komitesince yapılan nihai değerlendirmeler sonucu belirlenen ve Yönetim Kurulunca onaylanan "destek almaya hak kazananların listesini" kamuoyuna ilan etmek,

- Proje teklifinde bulunan başvuru sahiplerine, yapılan değerlendirme sonucunda verilen kararları gerekçeleriyle birlikte bildirmek,

- Teknik destek projelerine ilişkin genel ilke ve kuralları belirlemek ve başvuruların değerlendirilmesini koordine etmek,

- İDB ile destek almaya hak kazanan projelerin sahipleri ile imzalanacak sözleşmeleri hazırlamak ve sözleşme imzalamaya davet etmek,

- Proje başvuruları, değerlendirme süreci ve seçilen projelerle ilgili temel verilerin Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS)'nde tutulmasını temin etmek,

- Destek almaya hak kazanan projelere ilişkin gerekli bilgi ve belgeleri İDB'ye devretmek,

- PPKB/İDB ile destek programları ile ilgili değerlendirme raporları (altı aylık ve yıllık) hazırlamak etki analizi çalışmalarına katkı sağlamak (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.3.3. İzleme ve Değerlendirme Birimi

İzleme ve Değerlendirme Birimi (İDB), kalkınma ajansı tarafından hazırlanmış olan planların ve programların değerlendirilmesini ayrıca kalkınma ajansı tarafından desteklenmiş olan projelerin izlenmesi ile analiz yapılarak veri toplanması konularında çalışmalar yapmakta elde ettiği verileri ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na sunmak görevlerini yerine getirmektedir (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

İDB'nin destek yönetimi kapsamındaki görevleri aşağıda sıralanmaktadır:

- Bölge planı ve programları ile destek programlarının değerlendirilmesine yönelik program düzeyinde performans göstergelerinin belirlenmesine katkı sağlamak,

- Proje düzeyinde yararlanıcılar tarafından kullanılacak, sektörel bazda hazırlanmış geniş göstergeler setini belirlemek,

- Genel Sekreterin talep ettiği projelere, sözleşme öncesi ön izleme ziyaretlerini ve bu ziyaretlerde yapılacak projenin risk ve ihtiyaç analizlerini yapmak,

- PYPGB ile destek almaya hak kazanan projelerin sahipleri ile imzalanacak sözleşmeleri hazırlamak ve sözleşme imzalamaya davet etmek,

- Sözleşmelerin imzalanmasını müteakip, sözleşme bilgilerinin doğruluğunu teyit etmek, yararlanıcının uygulama kapasitesini değerlendirmek ve yararlanıcı ile

birlikte proje uygulamasına ilişkin bir yol haritası hazırlamak, bunların sonuçlarını ön ödemenin yapılabilmesi için Kurumsal Yönetim Birimine bildirmek,

- Projelerin uygulama ve izleme sürecine ilişkin olarak yararlanıcılara eğitimler vermek,

- Proje ve program kapsamında ihtiyaç duyulan verilerin KAYS'a aktarılmasının genel koordinasyonunu sağlamak,

- Yararlanıcıları projenin uygulanması ve KAYS'ın etkin kullanımına yönelik bilgilendirmek,

- Proje uygulama ve izleme faaliyetleri kapsamında elde edilen verilerin KAYS'a aktarılmasını sağlamak,

- Yararlanıcıların projelerin uygulama aşamasındaki sorularını yanıtlamak, Sıkça Sorulan Sorulardan (SSS) oluşan bir listeyi cevapları ile birlikte Ajansın internet sitesinde yayınlamak,

- Sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamak ve projelerin sözleşmelerde belirtilen kural ve usullere göre uygulanmasını temin etmek,

- Sözleşme değişikliği, durdurma, fesih, erken uyarı raporları ile düzeltici tedbirler ve usulsüzlük hakkında işlemleri gerçekleştirmek ve geri ödemelerin temini için gerekli durumlarda Kurumsal Yönetim Birimini bilgilendirmek,

- Yararlanıcıların ara ve nihai raporları ile ödeme taleplerini teknik ve mali açıdan değerlendirmek ve uygun bulunması durumunda ödemelerin zamanında yapılabilmesi için Kurumsal Yönetim Birimine görüşünü iletmek,

- Projelere izleme ziyaretleri gerçekleştirmek,

- Yararlanıcılara, uygulamada karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik destek vermek,

- Program ve projelere ilişkin düzenli risk analizleri yapmak ve riskleri önceden tespit ederek, düzeltici ve önleyici tedbirleri almak,

- Destek programları ile ilgili değerlendirme raporlarının hazırlanmasına katkı sağlamak, Etki analizi çalışmalarının koordinasyonunu sağlamak,

- Proje ve faaliyet uygulamalarının yoğun olduğu dönemlerde, Ajans uzmanlarının yeterli olmadığı durumlarda, Yönetim Kurulu Başkanının talebi ve ilgili kurumların uygun görmesiyle, yararlanıcı konumunda olmayan kamu kurum ve kuruluşlarından izleme faaliyetlerinde görev yapmak üzere ilave personel görevlendirilmesini temin etmek,

- Tamamlanan projelerin ve programların sonuçlarını ve etkilerini değerlendirmek,

- Destek programlarının ve projelerin değerlendirilmesine yönelik performans/başarı gösterge setinin belirlenmesine katkı sağlamak ile program ve projelerin performansını ölçmek,

- Önceki destek programları uygulamalarından elde edilen deneyimler ışığında başvuru rehberlerinin hazırlığına destek vermek,

- Çeşitli kaynaklardan elde edilecek verileri ve değerlendirme anketleri sonuçlarını kullanarak, programların ara dönem, nihai ve etki değerlendirmelerini

yapmak, bu değerlendirme sonuçlarını Yönetim Kuruluna ve Bakanlığa sunulmak üzere Genel Sekretere raporlamak,

- Teknik destek faaliyetlerinin izlemesini gerçekleştirmek (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.3.4. Kurumsal Yönetim Birimi

Kurumsal Yönetim Birimi, Ajansın idari ve mali işleri ile birlikte halkla ilişkiler faaliyetlerinin tümünün yürütülmesinden sorumludur (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

Kurumsal Yönetim Biriminin görev ve yetkileri şunlardır:

- Ajansın her tür ödeme evrakını hazırlamak, kontrol etmek, arşivlemek, ödemeleri gerçekleştirmek, bütçe çalışmalarına katılmak,

- İDB tarafından uygunluğu bildirilen projelerin yararlanıcılarına ön ödeme yapmak,

- Desteklenen projelerin mali yönetimini kontrol etmek,

- Yararlanıcıların İDB'nin teknik açıdan uygun bulduğu ödeme taleplerini mali açıdan değerlendirmek ve uygun bulunması durumunda gerekli ödemeleri zamanında yapmak,

- Sözleşme feshi, usulsüzlük vb. sebeplerden kaynaklanan geri ödemelerin takibini yapmak,

- Ajansın sağladığı desteklerle ilgili mali açıdan yasal takip gerektiren işlemleri hukuk müşavirliği ile koordineli şekilde Ajans adına yürütmek.

- Ajansın sağladığı desteklerin proje/faaliyet düzeyinde mali denetimini yapmak.

- Ajansın araç gereç ihtiyaçlarını tespit etmek ve teminini sağlamak,

- Ajansın insan kaynakları politikasını belirlemek, uygulamak, izlemek ve geliştirilmesini sağlamak,

- Hizmet içi eğitim programlarını belirlemek ve uygulamak,

- Ajansın personel alımı ile ilgili işleri yürütmek,

- Ajans Genel Sekreterinin randevu ve ziyaret programını düzenlemek, gerekli iş takibini yapmak,

- Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu toplantılarının ön hazırlıklarını yapmak,

- Genel Sekreterin gezi ve toplantı organizasyonlarını düzenlemek,

- Ajansta birimler arası iletişimi ve koordinasyonu sağlamak (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

Halkla ilişkiler ve tanıtım konularında ise birim Ajansın iletişim faaliyetlerinin yürütülmesi, iletişim ve tanıtım konusunda kurumun paydaşlarıyla yapacağı iş birliklerinin koordine edilmesi ve Bölgenin tanıtılması alanında ilgili diğer birimler ile ortaklaşa stratejiler belirlenmesi ve bu stratejilerin yürütülmesini takip etmektedir (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

Halkla ilişkiler ve tanıtım konularında birimin görev ve yetkileri şunlardır:

- Ajansın kurumsal iletişim stratejisini hazırlamak ve yürütmek,
- Yerel, ulusal ve uluslararası basın ve halkla ilişkiler faaliyetlerini yürütmek,
- Ajans faaliyetlerinin web-siteleri, çevrim içi araçlar ve sosyal medya üzerinden tanıtımını yapmak,
- Ajansın sosyal medya hesaplarını yönetmek (YDO hesapları hariç),
- Bölgenin ve Ajansın tanıtım filmlerinin çekilmesini sağlamak ve bu süreçleri yönetmek,
- Görünürlük faaliyetleri çerçevesinde broşür, dosya, ajanda ve diğer görsel materyalin hazırlanmasında ve tasarımında ilgili birimlere talepleri doğrultusunda destek sağlamak,
- Ajansın faaliyetleri ile ilgili kurumsal dergi, gazete, broşür ve katalog düzenlemek ve güncellemek,
- Basın bültenlerini hazırlamak,
- Genel sekreterin konuşma metinlerini hazırlamak,
- Basın toplantılarını organize etmek,
- Ajansın yazılı, görsel ve sosyal medyada temsil edilmesi amacıyla araştırmalar yapmak, öneriler hazırlamak ve gerekli çalışmaları organize etmek,

- Bölgesel ve ulusal ölçekte yayın yapan yerel ve yaygın basın organlarının günlük olarak takip edilmesini sağlamak,

- Ulusal ve uluslararası basın temsilcileriyle ilişkileri yönetmek,

- Ajansın internet sitesine ilişkin içerikleri ilgili birimlerle iş birliği içinde oluşturmak ve sitenin güncelliğini (Türkçe ve İngilizce) sağlamak,

- Bölgenin tanıtım ve markalaşması konusunda ilgili birimler ile birlikte stratejik hedefler koymak ve bu hedefler doğrultusunda çalışmalar yapmak,

- Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki bölge tanıtım ve markalaşma faaliyetlerini organize etmek ve yürütmek,

- Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek amacıyla ulusal ve uluslararası turizm çalışmalarını (turizm fuarları vb. organizasyonlar) organize etmek ve katılım sağlamak

- Bölgenin tanıtımına yönelik yurtiçi ve yurtdışındaki kurum, kuruluş veya ilgili profesyonellerle iş birliği yapmak,

- Trakya Turizm Master Planı hedeflerine ulaşım kapsamında PPKB ile koordinasyon halinde çalışmak,

- Ajansın uluslararası kuruluşlarla gerçekleştireceği tanıtım odaklı iş birliği mekanizmalarını iletişim stratejisi çerçevesinde belirlemek ve yönetmek,

- Sektörel, kültürel, iktisadî ve sosyal alanlardaki gelişmeleri ve iş birliği yapılan kurum ve kuruluşların yayınlarını takip etmek ve bu konularda çıkan çeşitli yayınların temin edilerek Ajans kütüphanesine eklenmesini sağlamak,

- Ajansın ofis araç gereç ihtiyaçlarını tespit etmek ve teminini sağlamak,

- Ajansın resmi ve özel kurumlara giden ve gelen yazışmalarının tasnifini ve havalesini yapmak, arşivini oluşturmak,

- Ajansın bilgi işlem ihtiyaçlarının tespit etmek ve tedarik etmek,

- Ajansın kuruluşundan itibaren gerçekleştirdiği her türlü faaliyete ilişkin kayıt altına alınmış olan video ve fotoğraf görüntülerini istenildiği anda ulaşılabilecek şekilde belirli bir düzen ve sistematik içerisinde arşivlemek ve arşivi güncellemek,

- Ajansın tüm bilgisayar, yazıcı ve diğer donanım birimlerinin sorunsuz çalışmasını kontrol etmek, güncelliğini sağlamak ve bakımlarını yapmak (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.3.5. Yatırım Destek Ofisleri

Yatırım destek ofisleri, bölge içinde yatırım yapmak isteyen yatırımcıların bölgenin illeri içinde yapacakları yatırımlara ilişkin olarak belli bir danışma merci konumunda olmalar ayrıca bu yatırımlara yönelik kamu tarafınca verilecek olan izin, ruhsat ve diğer işlemler konusunda kamu ile özel kesim arasında bir koordinasyon oluşturma görevleri mevcuttur (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır:

- Bölge illerinde özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek,

- İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek,

- Yatırımcıların başvuruları hakkında ön incelemeler yapmak, bu başvuruları ilgili makamlara intikal ettirmek,

- Bölgenin yatırım imkânları ve yatırım ortamına ilişkin gerekli bilgilendirme faaliyetleri yapmak,

- Yapacağı iş ve işlemlerle ilgili olarak Genel Sekreterliğe ve Genel Sekreterlik aracılığıyla ilgili il valiliğine bilgi vermek (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.3.6. Tamamlanan ve Tasarlanan Programlar

2010 yılından itibaren faaliyetlerini sürdüren Trakya Kalkınma Ajansı bu süre içerisinde kendi kanun ve yönetmelikleri doğrultusunda şeffaf, katılımcı ve iş birlikçi bir anlayışla Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'ni içine alan TR21 Trakya bölgesinde pek çok programı tamamlamış birçoğunun da projesini yapmıştır.

Faaliyete geçtiği 2010 yılından beri kurumsal çalışmalara önem gösteren Trakya Kalkınma Ajansı 2010-2013 bölge planı ile başladığı sürece 2014-2023 yılları arasında tasarladığı ve tamamladığı birçok program ile devam etmektedir. Bölgenin kalkınmasına yönelik olarak gerçekleştirilen projelerden bazıları ise şu şekildedir:

- Rekabetçilik Analizi,

- Turizm Master Planı

- İlçe Vizyon Belirleme Çalışmaları

- Trakya Lojistik Master Planı
- Sosyal Yapı ve Beşeri Sermaye Analizi
- Girişimcilik Analizi
- Göç Analizi
- Süt ve Süt Ürünleri Sektör Araştırması
- TR21 Trakya Bölgesi İşgücü Analizi gibi birçok araştırma yürütmüştür (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

2018 yılında yayınladığı Çalışma Programı ile bölge planları ile sektörel stratejilere uygun tercihler belirlenerek Sonuç Odaklı Programlar (SOP) yapacaklarını ifade etmişlerdir. Bu amaçla Bölge Planı hazırlığı kapsamında gerçekleştirilmiş olan çalıştay ve toplantılarda daha önceden hazırlanmış olan pek çok rapor ve yürütülen faaliyetler dikkate alınmıştır. Tüm bu görüşmeler Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, Kalkınma Planları ve Trakya Bölge Planı'na (2014-2023) uygun şekilde gerçekleştirilmiş ve strateji ve politikalara uygun olacak şekilde tercihler yapılarak Sonuç Odaklı Program Oluşturulmuştur.

Programın temel amaçları ise;

- Bölgede bitkisel ve hayvansal tarımda katma değerin artırılması
- Bölgenin turizm potansiyelinin bütüncül bir şekilde değerlendirilerek turizmden alınan payın artırılması
- Trakya Bölgesinde girişimcilik ve yenilikçilik kültürünün geliştirilmesi

- Bölgede genç nüfusun istihdama geçişinin kolaylaştırılması, yenilikçilik kültürünün geliştirilmesi olmuştur (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

Söz konusu 4 ana strateji göz önüne alındığında 2018 yılı Çalışma Programı Usul ve Esaslarında var olan değerler dizisi değişimi ile TKA'nın kaynaklarının göz önünde bulundurularak 2018 ile 2021 yılları arasında uygulanacak olan sonuç odaklı programın temeli oluşturulmuştur.

Daha sonraki süreçte ise sonuç odaklı programlar çeşitlendirilmiş ve pek çok alanda Trakya Kalkınma Ajansının hedeflerine yönelik programlar meydana getirilmiştir. Bunlardan bazıları ise şu şekildedir:

- Tohumculuk Sektörünün Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı
- Turizm Sonuç Odaklı Programı
- Süt ve Süt Ürünleri Sektörünün Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı
- Yeni İşim Girişim Sonuç Odaklı Programı
- Yaratıcı Trakya Sonuç Odaklı Programı
- İhracatın ve Elektronik Ticaretin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı

4.4.Faaliyetlere İlişkin Bilgi ve Değerlendirmeler

4.4.1. Turizm Sonuç Odaklı Programı

Trakya Kalkınma Ajansı Turizm SOP kapsamında ürün çeşitliliği sağlamak ve bölgede var olan turizm ürünlerinin tanınırlığını arttırmak ve bölgenin turizm

gelirlerini yükseltmek adına belli tanıtım çalışmaları gerçekleştirmiş ve program kapsamında mali destek programı tasarımı çalışması gerçekleştirmiştir.

4.4.2. Coğrafi İşaret Çalışmaları

Trakya Kalkınma Ajansı olarak Trakya bölgesinde yer alan yöresel değerlerin ön plana çıkabilmesi adına coğrafi işaret çalışmaları gerçekleştirilmiş ve 2018 yılının ilk döneminde konu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Karaca kılavuz Dimi Dokuması ve Veli meşe Bozası gibi yerel ürünlerin coğrafi işaret alabilmesi adına Çorlu TSO ile protokol imzalanmıştır.

2018 yılının başlarından itibaren ortaya çıkan ve bölgelerin kendi yerel zenginliklerini ön plana çıkarma amacı güden yöresel değerler konusu coğrafi işaret alma noktasında önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmıştır. Trakya Kalkınma Ajansı da diğer bölgeler gibi coğrafi işaret konusu üzerinde çalışmalar yapmış ve Trakya bölgesinde yer alan ve coğrafi işaret alabilecek yeterliliğe sahip ürünlerin araştırmasını yapmıştır. Konu ile ilgili olarak yapılan analizler neticesinde ise şu ürünlerin coğrafi işaret alabilmeleri öngörülmüştür:

- Karaca kılavuz Dimi Dokuması
- Veli meşe Bozası
- Tekirdağ Yapıncak Asma Yaprağı
- Poyralı Pancar Pekmezi
- Keşan siğilli Bamyası gibi pek çok ürün tüketicilere coğrafi işaret özellikleri gerçekleştirilerek sunulmuştur.

4.4.3. Sağlık Turizmi Çalışmaları

Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ İl Sağlık Müdürlükleri ile beraber üniversitelerle özel hastanelerin ortaklaşa yaptıkları çalışmalar neticesinde pek çok fuar düzenlenmiş ve iş görüşmeleri yapılarak sağlık turizmi adına yeni bağlantılar kurulmuştur. Özellikle 2. Dünya Sağlık, Spor ve Alternatif Turizm Kongre Fuarına katılım sağlanması ve sağlık turizmi adına gelişim gösterilecek etkinliklerde Trakya Kalkınma Ajansı olarak yer alınması da önemli çalışmalar arasında yer alır.

4.4.4. Tohumculuk Sektörünün Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı

Tohum ve tohumculuk sektörünün gelişimi için gerçekleştirilmiş olan pek çok faaliyetin de içerisinde yer alan Trakya Kalkınma Ajansı TR21 Bölgesi Tohumculuk Sektör Analizi çalışmasını başlatarak kamu ve özel sektörde yer alan tarım faaliyetlerinin tek bir paydadan yararlanmasına olanak sağlamıştır. Tohumculuk Sektör Analizi ile neticesinde tohumculuk şirketlerinin tamamına yakınının Ar-Ge merkezini bir ihtiyaç olarak tanımladığı ve çoğunluğunun da böyle bir merkezin üniversite ve özel sektörün dâhil olduğu bir şirket tüzel kişiliğinde yapılanmasını tercih ettiği görülmektedir. Çalışmalar neticesinde ise önerilmiş olan modelin ne şekilde uygulanabileceğini değerlendirmek adına bölgede yer alan üniversite, ticaret borsası, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve özel pek çok şirketin temsilcilerinin yer aldığı geniş kapsamlı bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda TR21 Bölgesi Genetik Kaynakların Kayıt Altına Alınmasına yönelik olarak Türkiye Gen Merkezi ile de protokol imzalanmıştır.

4.5.Planlama Programlama ve Koordinasyon Faaliyetleri

4.5.1. Makine Sektörü Analizi

Planlama, programlama ve koordinasyon faaliyetlerine ilişkin olarak pek çok sektörde analizler yapılmış ve yapılan analizlerin sonuca ulaşabilmesi adına pek çok veri ortaya konulmuştur. Bu açıdan bakıldığında yapılan faaliyetler ise şu şekilde sıralanabilmektedir.

- **Makine Sektör Analizi**: Trakya Bölgesi'ndeki mevcut durum da bölgesel veriler ışığında irdelenmiş ve raporlanmıştır. Bölgedeki Ticaret ve Sanayi Odalarının ilgili meslek komite toplantılarına katılım sağlanmış sektörün uluslararası, ulusal ve bölgesel durumunun işletmeleri nasıl etkilediği konusu tartışılmış, anketler uygulanmış ve raporlanmıştır.

- **Bölge Rekabet Analizleri ve Güncellenmesi**: Trakya Kalkınma Ajansı bölgesi içinde yer alan TR21 Trakya bölgesindeki rekabetçiliği arttırmak ve potansiyeli olan sektörleri belirlemek için "Üç Yıldız Analizi", "Dış Ticaret Karneleri" ve "Kümelenme Temelli Analiz" yapılmıştır. Bu analizler neticesinde ise rekabet potansiyeli olan sektörler belirlenmiştir.

- **Tekirdağ Ekolojik Endüstri Bölgesi ve Lojistik Merkez Raporu:** Edirne ve Kırklareli'ne nazaran görece daha geri kalmış bir merkez olan Tekirdağ'ın merkezinde yer alan liman ve karayollarının yeniden tasarlanarak lojistik avantajlarını ön plana çıkarmak için yeni öneri ve modeller geliştirilmesi hedeflenmiştir.

- **Trakya Kariyer Çalışmaları:** Özellikle gençlerin çabalarının karşılık bulabilmesi adına, potansiyelli gençleri keşfederek özel sektör çalışmalarında bu potansiyellerinden faydalanmak amacıyla "TrakyaKAriyer-Çok Paydaşlı Ortaklık Modeli ile Kariyer Hizmetlerinin Verilmesi" projesi gerçekleştirilmiştir.

- **Kobi Verimliliği:** Ekonominin temel direklerinden biri olan KOBİ'lerin hayatlarını devam ettirmelerini sağlamak ve rekabet ortamında rekabet güçlerini arttırmak adına KOBİ'lere çeşitli destekler sunulmuş ve enerji verimliliklerini arttırma hedefine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Program Otoritesi olduğu Rekabetçi Sektörler Programı'na "Verimli Bölge, Verimli Merkez" proje başvurusu yapılmıştır.

- **Temel Coğrafi Bilgi Sistemi Altyapısının Kurulması:** 2014 yılında başlayan ve halen çalışmaların devam ettiği Coğrafi Bilgi Sistemi veri tabanı çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler gerekli çalışmalar yapılmak üzere kullanılmıştır.

- **TR21 Trakya Bölgesinde Katma Değeri Yüksek Tarımsal Ürünlerin Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi:** Trakya Kalkınma Ajansı faaliyet alanı içerisinde yer alan TR21 bölgesinde katma değeri yüksek tarımsal ürünlerin tespit edilerek geliştirilmesini sağlamak ama çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla bölgede lavanta çeşitlerinin yetiştiriciliğinin olumlu katkı sağlayacağı düşüncesi belirlenmiş ve Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Bölgede lavantacılığın geliştirilmesi ile ilgili çalışma yapan özel sektör temsilcileri ile görüşülmüştür (Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu).

4.6.SOP 1: Katma Değerli İhracat Sonuç Odaklı Programları:

2020-2025 tarih aralığı ele alındığında katma değerli ihracat sonuç odaklı pek çok programın devam ettiği 2024 yılı temel mali tablolar incelendiğinde ise hem gelir hem de gider yönünden dengeli bir bütçe gerçekleştiği görülmektedir.

Türkiye mal ve hizmet ihracatında potansiyelini tam olarak hayata geçirmek ve ihracat gelirini artırmak amacıyla birçok çalışmayı eş zamanlı olarak yürütmektedir. Katma Değerli İhracat Sonuç Odaklı Programının temel amacı bölgenin katma değerli ürün ve hizmet ihracatından elde ettiği gelirin artırılmasıdır. Program kapsamında

hizmet ihracatında katma değer üreten sağlık turizmi ile yüksek ve orta yüksek teknolojili sektörlerin ihracatına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda Trakya Bölgesi'nde katma değerli ihracatın artırılması amacıyla paydaşlar arasında iş birliğinin tesis edilmesi, kurulan iş birliklerinin devamlılığının sağlanması, katma değerli üretim ve ihracat alanlarında destekleyici faaliyetlerin geliştirilmesi planlanmaktadır.

Bu kapsamda yapılacak analiz ve koordinasyonlar ise şu şekildedir:

- Girdi Tedarik Analizi
- Dış Ticaret İstihbarat Merkezinin (DTİM) Veri Tabanları Üzerinden Birim İhracat Değeri Yüksek Sektörlere Hedef Ülke ve Potansiyel Müşteri Analizi
- Trakya Sağlık Turizmini Geliştirme Derneği'nin Koordinasyonu
- Dış Ticaret İstihbarat Merkezinin Yönetilmesi
- Yönetim Danışmanlığı Faaliyetleri
- Sağlık Turizmi Geliştirme Faaliyetleri
- Balkanlar Masası Faaliyetleri
- Üreten Şehirler-Tematik Teknik Destek Programı/İhracat Danışmanlık Programı (Ajans Geçmiş Yıl Mali ve Teknik Destek Uygulamaları).

4.7.SOP 2: Katma Değerli İhracat Sonuç Odaklı Programları:

İmalat Sanayinde Verimlilik ve Yeşil Dönüşüm Sonuç Odaklı Programı, 2024 yılından başlayarak gelecek üç yıllık süreçte, öngörülen faaliyetler ile Trakya Bölgesi'nde imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmaların, yeşil ekonomi ve verimlilik odağında rekabet güçlerini geliştirmeyi; işletmeleri günümüz dünyasının

değişen ekonomik koşullarına hazırlamayı hedeflemektedir. Bu programlar ise şu şekildedir:

- Ekonomik Kompleksite Analizi
- SELEB Teknik Fizibilitesinin Hazırlık Çalışmaları
- OSB'lerin Altyapı İhtiyaç Analizlerinin Yapılması
- Atık Su Arıtma Tesislerinde Arıtma Çamurlarının Bertaraf Edilmesi Fizibilite Çalışması
- Ajans Destekleri Yeşil Mutabakat ve Verimlilik Teknik Destek Programı
- Üreten Şehirler Temiz Üretim Tematik Teknik Destek Programı
- "MESS Dijital Dönüşüm ve Yetkinlik Gelişim Merkezi Yönümüz Yarın" Projesi

4.8.SOP 3: Tarım ve Kırsal Kalkınma Sonuç Odaklı Programları:

Tarım ve Kırsal Kalkınma Sonuç Odaklı Programının ana amacı geçmişten günümüze kalkınmanın önemli unsurlarından olan tarımın bölgenin yaşam refahına olan katkısını artırmak amacıyla kırsal ve kentsel yerleşimlerin etkileşimi de dikkate alınarak kırsalda ekonominin güçlendirilmesidir. Program kapsamında genel olarak tarımda katma değerin ve rekabetçiliğin artırılması için tohumculuğun geliştirilmesine; tarım dışı sektörlerde istihdamın ve üretimin artırılması, yerel halka tarımın ötesinde bir geçim imkânı sunulabilmesi için kırsal turizm ve yerel ürünlerin ticarileştirilmesi gibi alternatif gelir kaynaklarının oluşturulmasına odaklanılmaktadır. Aynı zamanda üzerinde bölgenin kültürüne ait izler taşıyan coğrafi işaretli ve yöresel ürünlerin kooperatifler başta olmak üzere üretici örgütlerinin girişimleriyle değerlendirilebilmesine katkı sunacak çalışmalara da yer verilmiştir. Buna yönelik yapılan çalışmaların kırsalda ekonominin güçlendirilmesine katkı sağlaması

beklenmektedir. Tarım ve Kırsal Kalkınma Sonuç Odaklı Programı (2024-2026) ile Tohumculuk sektörünün bitki ıslahı (Ar-Ge) ve ihracat odaklı büyümesi ve Kırsal alanlarda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması hedeflenmektedir. Bu programlar ise şu şekildedir:

- Tohumculuk Paydaşları İletişim ve Koordinasyon Çalışmaları
- Ülke Bazlı İhracat Ortamı Araştırması
- "Trakyalı Tohum" Markalaşma ve Tanıtım Girişimi
- Coğrafi İşaretli ve Yerel Ürünlerin Pazarlama ve Tanıtım Çalışmaları
- Alternatif Turizm Tanıtım ve Pazarlama Faaliyetleri
- 2023 Yılı Tohumculuk Sektörünün Geliştirilmesi Mali Destek Programı (Ajans Geçmiş Yıl Mali ve Teknik Destek Uygulamaları)
- Milli Hibrit Tohum Geliştirilmesi Güdümlü Projesi
- Tohumculuk Sektörü Mali Destek Programı (Kar Amacı Gütmeyen)
- 2023 Yılı Teknik Destek Programı-02-Tarımda Dijitalleşme (Ajans Geçmiş Yıl Mali ve Teknik Destek Uygulamaları).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. METODOLOJİ

5.1.Yöntem

Bu araştırma, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Türkiye ekonomisine etkilerini incelemek amacıyla hazırlanmış olup, çalışma nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma bir araştırma tasarımına sahiptir.

5.2.Araştırma Modeli

Çalışma, betimleyici ve karşılaştırmalı analiz yaklaşımı temel alınarak yürütülmüştür. Öncelikle konuya ilişkin teorik altyapıyı oluşturmak amacıyla kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş; ardından Trakya Kalkınma Ajansı örneği üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

5.3.Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada hem birincil hem de ikincil verilerden yararlanılmıştır:

- Birincil Veriler: Trakya Kalkınma Ajansı'nın stratejik planları, yıllık faaliyet raporları, projelere ilişkin nihai raporlar ve değerlendirme dokümanları incelenmiştir.
- İkincil Veriler: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistikleri, Kalkınma Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı raporları, akademik makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri ile ulusal ve uluslararası kuruluşların yayımladığı dokümanlar değerlendirilmiştir.

5.4.Veri Analizi Yöntemi

Toplanan nicel veriler, betimsel istatistik ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir. TR21 bölgesine ait ekonomik göstergeler (GSYH, kişi başına gelir, istihdam ve işsizlik oranları vb.) Türkiye geneli ile karşılaştırılmıştır. Nitel veriler ise içerik analizi yöntemi ile yorumlanmış, ajans faaliyetlerinin bölgesel kalkınma hedefleriyle uyumu değerlendirilmiştir.

5.5.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma yalnızca Türkiye'deki kalkınma ajansları ve özel olarak Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA) ile sınırlıdır. Analizde kullanılan veriler kamuya açık kaynaklardan temin edilmiştir. Bazı yıllara ait eksik veya güncellenmemiş veriler, araştırma sonuçlarını etkileyebilecek potansiyel sınırlılıklar arasında yer almaktadır.

5.6.Etik İlkeler

Araştırmada kullanılan tüm kaynaklar, bilimsel atıf kurallarına uygun şekilde belirtilmiş; kişisel veri içeren herhangi bir bilgi kullanılmamıştır. Çalışma, intihalden kaçınılarak özgün bir şekilde hazırlanmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kalkınma Ajansları görev ve sorumluluklarını daha etkin ve verimli şekilde uygulayabilmek adına, daha önce yapılmış olan uygulamaları göz önünde bulundurarak yeni bir vizyon ortaya koymuş ve gerek işlevsel gerekse kurumsal anlamda bir dönüşüm gerçekleştirmişlerdir. Bu maksatla yapılan çalışmalar daha önceki dönemlere kıyasla daha gelişmiş roller üstlenerek bölgelerin kalkınmaları için lider konumda olmaya başlamışlardır. Özellikle merkezi ve yerel paydaşlarla bir araya gelinerek, bölgenin kalkınma gündemini oluşturarak, öncelikli hedeflerin belirlenmesi için ortak program yapmaya başlamışlardır. Bu amaçla ilk olarak kalkınma ajansları bölge planları ve sektörel stratejiler ile uyumlu stratejik tercihler ortaya koymaya başlamışlardır. Bu projeleri desteklemek amacıyla Sonuç Odaklı Programlar (SOP) ortaya koymaya ve bölgesel olarak gerçekleştirilecek olan stratejik tercihlerinde bu SOP'lar aracılığı ile yapılmasına olanak sağlamaya başlamışlardır.

Bu amaçla, çalışma programlarının hazırlanarak sistemleri ve yöntemleri değiştirecek planlar yapılması ve stratejik tercihler yapılarak SOP'ları da içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi sağlanmıştır. Genel çalışma programları usul ve esasları çerçevesinde hazırlanmış olan SOP'lar Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde belirtilmiş olan bölgesel programların tanımına uygun olarak nitelikli bölge analizine dayalı bir şekilde gerçekleşmektedir. Özellikle TR21 Trakya Bölge Planı (2014-2023) kapsamında başlayan süreç Trakya Kalkınma Ajansı olarak Bölge Planının hazırlanması ve bu konuda çalıştaylar düzenlenmesi neticesinde pek çok rapor hazırlanmış ve yürütülen faaliyetler dikkate alınarak 10. Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi belirlenmiştir.

2024-2028 Trakya Bölge Plan ise kamu kurumlarından yatırımcılara çeşitlilik gösteren Bölge paydaşları tarafından, beş yıllık süreç içerisinde kalkınma amacıyla planlanacak ve uygulanacak müdahaleler için referans kaynak niteliğinde bir strateji belgesidir. Katılımcılık esasları çerçevesinde paydaşları ile istişare edilerek hazırlanmış, araştırma ve bilimsel verilerle güçlendirilmiştir. Bölgenin kimliğinin,

gelişim alanlarının ve geleceğe yönelik ihtiyaçlarının gözden geçirildiği, olası tedbirlerin tanımlandığı ve bölge paydaşları ile gerçekleştirilen toplantılar sonucunda 2024-2028 Trakya Bölge Planı'nın Vizyonu ve Stratejik Öncelikleri belirlenmiştir.

Trakya Bölge Planı, TR21 bölgesi için var olan ürünlerden katma değeri yüksel olanların değerlerini koruyarak gelişen, yenilikçi ve işbirlikçi bir kültürün hakim olduğu, refah seviyesi yüksek bir Trakya vizyonu ile çalışmalarını sürdürmektedir. Bu amaçla belirlenmiş olan vizyona ulaşabilmek için "İnsan ve Toplum", "Yaşam ve Çevre" ve "Üretim ve Ekonomi" bünyesinde öncelikli olarak yirmi bir adet, toplam ise doksan dört adet politika üretilmiştir.

"Dijital Dönüşüm Odağında Yeşil Ekonomi ile Gelişen Trakya" vizyonu ile yola çıkan Bölge, "Tarım", "Turizm ve Kültür", "Sanayi ve Teknoloji" ile "Kent ve Çevre" temaları odağında stratejik önceliklerini tanımlamıştır. 2024-2028 Trakya Bölge Planı ile Bölgenin doğusunda yoğunlaşan ve gün geçtikçe bölgenin iç kesimlerine uzanan sanayi üretimini, iç ve batı bölgelerinde yoğunlaşan tarımsal üretimi, kıyılarında yoğunlaşan doğal ve kültürel mirasın yarattığı turizm cazibesini ve aynı zamanda bu sektörlerin kent ve çevre üzerindeki etkisini yönetme kaygısı güdülmüştür.

TR21 Trakya Bölgesi'nde Türkiye geneline benzer bir şekilde sanayi sektör hasılasının GSYH içindeki payı artarken tarımın payı azalmıştır. 2004 yılında sanayinin yüzde 37,8 olan payı 2021'de yüzde 52,6'ya çıkarken, tarım sektörünün payı yüzde 13,9'dan 6,3'e gerilemiştir. Başta Tekirdağ ili olmak üzere, Trakya Bölgesi illerinin tarım sektörü hasılasının Türkiye geneline kıyasla daha yüksek oranda bir düşüş gerçekleştirdiği görülmektedir.

2021 verilerine göre TR21 Trakya Bölgesinin GSYH içerisinde ormancılık ve balıkçılık dâhil tarım sektörünün Türkiye geneli içerisinde payı yüzde 3,3'tür ve bu oran ile Trakya Bölgesi 26 istatistiki bölge içerisinde 15. sırada yer almaktadır. TR21 Trakya Bölgesi, tarım alanı büyüklüğü açısından Türkiye genelinde 8. sıradadır.

Bölgenin kimliğinin, gelişim alanlarının ve geleceğe yönelik ihtiyaçlarının gözden geçirildiği, olası tedbirlerin tanımlandığı ve önceliklendirildiği bölge paydaşları ile gerçekleştirilen toplantılar sonucunda 2024-2028 Trakya Bölge Planı'nın Vizyonu ve Stratejik Öncelikleri belirlenmiştir.

"Dijital Dönüşüm Odağında Yeşil Ekonomi ile Gelişen Trakya" vizyonu ile yola çıkan Bölge, "Tarım", "Turizm ve Kültür", "Sanayi ve Teknoloji" ile "Kent ve Çevre" temaları odağında stratejik önceliklerini tanımlamıştır. 2024-2028 Trakya Bölge Planı ile Bölgenin doğusunda yoğunlaşan ve gün geçtikçe bölgenin iç kesimlerine uzanan sanayi üretimini, iç ve batı bölgelerinde yoğunlaşan tarımsal üretimi, kıyılarında yoğunlaşan doğal ve kültürel mirasın yarattığı turizm cazibesini ve aynı zamanda bu sektörlerin kent ve çevre üzerindeki etkisini yönetme kaygısı güdülmüştür.

Belirlenen bu stratejik önceliklerin neler olduğu ve geleceğe yönelik olarak ne gibi hamleler yapılması gerektiğinin maddeler halinde belirtilmesi gerekirse;

- **Kent ve Çevre:**

Son yirmi yıllık süreçte Trakya Kalkınma Ajansı'nın katkıları ile pek çok proje hayata geçirilmiş olmakla beraber önümüzdeki süreçte ise pek çok mega proje Trakya Kalkınma Ajansı'nın katkıları ve destekleriyle hayata geçirilmeye çalışılacaktır. Bu projelerden bazıları ise Trakya Bölgesi ve doğal olarak Trakya Kalkınma Ajansı ile doğrudan ilişkilidir. Halkalı-Kapıkule Tren Hattı, Marmara Ring ve Kuzey Marmara Otoyolu, Çanakkale Köprüsü, İstanbul Havalimanı, TANAP, Türk Akımı, Tap gibi pek çok proje ya hayata geçirilmiş ya da çalışmalara başlanmış bir şekilde yapımına devam edilmektedir. Ayrıca, pandemi sonrasında tarım üretiminin küresel çapta önem kazanması ve gıda arzındaki sorunların ortaya çıkardığı yeni konjonktür, tarımsal üretim ve tohum merkezi olan Trakya'yı bir adım daha öne çıkarmıştır. Trakya Kalkınma Ajansı bu çalışmalara yardımcı olacak gerekli alt yapıyı ve desteği ilgililere sunmaktadır.

Özellikle 2024-2028 yıllarını kapsayan planlar dahilinde Trakya Bölgesini ekonomik olarak geliştirecek pek çok yatırım planı Trakya Kalkınma Ajansı ile de desteklenmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC), Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (SCP), Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonnektörü (ITG), Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve TürkAkım bu kapsamdaki enerji projelerinden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa için oldukça önemli bir konumda olan Trakya Bölgesi Güney Gaz Koridoru sayesinde Azerbaycan Gazı'nı Avrupa'ya taşıyan ayaklardan biri olarak ifade edilmektedir. Söz konusu proje için yapılan çalışmalar gerek Trakya Kalkınma Ajansı gerekse yerel paydaşlar sayesinde ilerleme kaydetmiş ve 2020 sonunda tamamlanan Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) sayesinde hayata geçmiştir. Güney Gaz Koridoru'nun belkemiği Türkiye'den geçen TANAP'tır. Resmi rakamlara göre, TANAP'ın 2026 yılında 31 milyar metreküp yıllık kapasiteye ulaşması hedeflenmektedir.

2053 yılına kadar planlanmış olan diğer bir alt yapı düzenlemesi ise 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planında (2053 ULAP) belirlenmiş olan ve özellikle Trakya bölgesini oldukça etkileyecek olan hızlı tren projesidir. Bunlardan ilki Halkalı-Kapıkule Hızlı Tren Projesidir. Halkalı Kapıkule Hızlı Tren Projesinin Kapıkule-Çerkezköy kesiminin 2025 yılında, Çerkezköy- Halkalı kesiminin ise 2026 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Proje, Edirne ve hat güzergâhındaki duraklar olan Çerkezköy, Büyükkarıştıran, Lüleburgaz, Babaeski ve çevresinde yaşam kalitesini, sektörel stratejileri, yerel ekonomiyi, turizmi ve bölge üniversitelerinin geleceğini etkileyecektir. Projenin tamamlanması ile birlikte Trakya ekonomisinin yaklaşık olarak 10 kat büyüyeceği öngörülmektedir. Özellikle bölgeye İstanbul'dan hâlihazırda var olan göçü daha da yoğunlaştıracak ve kentlerin nüfusunu artıracaktır. Hızlı trenin oluşturacağı imkânların avantaja çevrilmesi için proje bitmeden gerekli planlama faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Projede var olan diğer kesim ise Kınalı-Tekirdağ-Çanakkale-Savaştepe Otoyolunun Malkara-Kınalı kesiminin 2029 yılında, Çanakkale-Savaştepe kesiminin ise 2035 yılında bitirilmesi öngörülmektedir. Söz konusu yolun tamamlanması sonucunda Marmara Denizi çevresindeki tüm iller

otoyol ile birbirine bağlanmış olacak, Ege Bölgesi illerinin Trakya Bölgesi ve Avrupa ile erişimi geliştirilecektir.

- **Tarım;**

29 Eylül 2022 tarihinde yayımlanmış olan "Küresel Gıda Kriziyle Mücadele: Etki, Politika Yanıtı ve IMF'nin Rolü" isimli IMF raporunda 2008 sonrası dünyayı genel bir gıda krizinin beklediği ve bu krizle başa çıkabilmek adına belirli yatırımlar yapılması gerekliliği ortaya konulmuştur. Anılan raporda Trakya Kalkınma Ajansı ve Trakya Bölgesi de tarımsal üretim ve tohumculuk konuları ile gündeme gelmiş ve bu konularda küresel gelişmelerin takip edilmesi ve milli tohumculuğun desteklenmesi ön plana çıkartılmıştır. Bu amaçla çalışmalarını sürdüren Trakya Kalkınma Ajansı 2018 yılında tohumculuk projesi başlatmıştır. Özel sektör, kamu ve üniversiteyi bir araya getiren ve birleşme modeli açısından Türkiye'de bir ilk olan Tohum A.Ş. kurulmuş ve sektöre destek sağlamıştır. Milli ve yerli tohum konusunda çalışmalarını sürdüren Tohum A.Ş. Ayçiçek hibrit tohumunu piyasaya süren üç firmadan biri olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca Trakya Tohumcular Derneği üzerinden Trakya Bölgesi'nin ilk URGE Projesi Ajans tarafından hayata geçirilmiş, Trakyalı tohumcular küresel rekabette yer almak için uluslararası pazarlara açılmıştır.

Kimliğinin unsuru niteliğindeki verimli toprakları ile yüzyıllardır Bölgedeki en temel ekonomik faaliyet olan tarımın bölge hasılasındaki payı, gelişen sanayi ve hizmet sektörünün etkisi ile giderek küçülmesine rağmen, tarımsal üretim kırsal alanlarda halen ana geçim kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca Bölgedeki tarımsal üretimin, ülkemizin tahıl ve yağlı tohum üretimindeki en büyük payı oluşturması sebebi ile stratejik önemi büyüktür. Söz konusu stratejik önemin farkındalığı ile tahıl ve yağlı tohum üretiminin ağırlığını koruyarak verimliliğini artırırken, sınırlı alanlarda üretilen değerin artırılması için çeşitliliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede belirlenen hedeflerin temel araçları olarak ise; tarımsal üretime yönelik altyapı, dijital dünyanın sunduğu imkânlar, bilgi ve iş birliği ortamının yarattığı sinerji ele alınmaktadır.

Tarım konusunda Trakya Kalkınma Ajansının gerekli çalışmaları olabildiğince yapmaktadır. Fakat bu çalışmaların yanı sıra su verimliliğinde sağlanması gerekmektedir. Çakmak ve Hamzadere baraj ve sulama kanallarına yapılacak olan yatırımlar sayesinde tarımsal sulama amaçlı yeni baraj ve göller oluşacağından sulama kooperatifleri de daha aktif olacak ve var olan sistemler basınçlı kapalı kanal sistemlerine dönüştürülecek, mevcut sistemlerin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Tarım toprağının rehabilitasyonunun yapılması amacıyla toprak özelliklerinin araştırılması ve gerekli çalışmaların yapılabilmesi adına Trakya Kalkınma Ajansının özellikle üniversite ile ortaklaşa çalışmalar yapması öngörülmektedir. İl ve ilçe bazında yapılacak olan toprak analizi sonuçlarına göre organik madde artırımına yönelik çalışmalar yapılabilir ve planlı bir şekilde toprak rehabilitasyonu gerçekleştirilebilir. Meriç, İpsala, Uzunköprü, Keşan, Enez ovalarında artan sodyum ve tuzluluk oranının azaltılması için tarımsal jips kullanımı, Tekirdağ'da baklagiller içeren ekim nöbeti gibi Bölge genelinde toprağın iyileştirilmesine yönelik müdahaleler gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Planlı tarımsal üretime geçilerek, akıllı tarım farkındalığı ortaya konmalı ve bu konuda belli çalışmalar yapılmalıdır. Lavanta, adaçayı gibi marjinal tarım arazileri için uygun olan ürünlerin verimli tarım arazilerinde ekimini azaltarak verimli alanların dağılımı düzgün yapılmalı ve alt-havza niteliğinde tarımsal üretim alanları belirlenecek, bu alanlarda arıcılık faaliyetleri de dikkate alınarak ürün deseni planlaması yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşları ve meslek kuruluşları ile iş birliği içerisinde model çiftçiler belirlenerek, akıllı tarım uygulamaları kayıt altına alınmalıdır.

- **Turizm ve Kültür;**

2014-2023 Trakya Bölge Planı'nda "Turizmin Bölgesel işbirlikleri çerçevesinde sürdürülebilir gelişimi sağlanacaktır" önceliği altında incelenen turizm sektörü, öngörülen dört farklı politika ile ele alınmış ve söz konusu politikalar, 2013

ve 2014 yıllarında uzun çalışmalar neticesinde hazırlanan Trakya Turizm Master Planında da yer almıştı. Pandemi dönemi ile başlayan ve sonrası içinde devam eden Turizmde durgunluk dönemi ise 2024-2028 Trakya Bölge Planında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Seyahat kısıtlamaları, değişen trendler, dijital dönüşüm unsuru ve gelirlerdeki ani düşüş sektör oyuncularını alternatif turizm yaklaşımları geliştirmeye itmiştir. Süreç sadece ülkeleri değil bölgeleri ve alt destinasyonları da dönüştürmeye başlamıştır. 2021 yılının ortasından itibaren toparlanma emareleri gösteren sektörün 2022 yılında pandemi öncesi döneme döndürülmesi çalışmaları devam etmektedir. Economist dergisi tarafından yapılan araştırmaya göre toparlanma çalışmalarının 2025'e kadar sürebileceği, ancak tüm dinamiklerin yeniden ele alınacağı ve turizmde artık yeni trendlerin hakim olduğu ifade edilmektedir. Buradan hareketle, turizmin iklim değişikliği, kalkınma, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, yoksullukla mücadele, kültürel iş birlikleri üzerindeki etkileri öne çıkmaya başlamıştır.

Turizm konusu bölge için oldukça önemli bir konu olduğundan koruma ve kullanma dengesi gözetilerek bölgesel turizm planlaması yapılmalıdır. Edirne Saroz Körfezi Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi planlanarak Kırklareli Vize ve Demirköy ilçesi ile İğneada ve Kıyıköy beldelerinin Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda Trakya Kalkınma Ajansı olarak her ölçekte planlarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar desteklenmelidir. Bu amaçla her türlü alternatif turizm temalarına yönelik olarak altyapı ve üstyapılar geliştirilmelidir. Kırklareli Pınarhisar, Vize, Demirköy; Tekirdağ Şarköy, Saray, Süleymanpaşa ve Çorlu; Edirne Keşan ve merkez ilçelerinde yer alan kamp alanlarının gelişmesi gerekmektedir. Çorlu Atatürk Havalimanı'ndan iç ve dış hatlara uçuşların başlatılması için çalışmalar yürütülmeli. Havalimanının Avrupa ülkelerinden düşük bütçeli olarak tabir edilen havayolu şirketlerinin (Ryanair, Easyjet, Eurowings vb.) kullanımına açılması hususunda çalışmalar yapılmalıdır. Tekirdağ-İstanbul, Tekirdağ-Balıkesir arası deniz taşımacılığı her ne kadar maliyetli olsa da gerekli çalışmalar yapılarak faaliyete geçirilmelidir.

Bölgede sağlık turizmini geliştirmeye yönelik çalışmalar desteklenmelidir. Edirne Merkez, Tekirdağ Çorlu, Çerkezköy ve Süleymanpaşa ilçelerinde yoğunlaşan medikal turizmin yanı sıra Kırklareli Kofçaz, Demirköy ve Merkez ilçelerinde wellness turizmi, yaşlı yaşam merkezi, rehabilitasyon merkezleri ve ileri yaş (senior) turizmine yönelik yatırımlar desteklenerek Trakya Kalkınma Ajansı ile Sağlık Bakanlığı arasında gerekli koordinasyonun sağlanması gerekmektedir.

Bu sürece doğrudan veya dolaylı taraf olan ve Avrupa'yla önemli ticari bağları olan birçok ekonomi, yeşil mutabakatın ilanının akabinde kendi iklim değişikliği ve sürdürülebilir üretime geçiş stratejisini ilan etmiştir. 2020 yılında Güney Kore, Japonya ve Çin gibi uluslararası ticaretin önde gelen diğer aktörleri, sonrasında İsveç, Norveç, Kanada, Şili, Güney Afrika gibi ülkelerde net sıfır emisyon hedeflerini beyan eden ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye de Ticaret Bakanlığı tarafından 2021 yılında hazırlanan "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" ile uyum sürecine katılacağını beyan eden ülkelerden birisi olmuştur.

- **Sanayi ve Teknoloji;**

Enerji ihtiyacının giderek artması ve bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çalışmalar yapılması Trakya Kalkınma Ajansı ile Trakya bölgesi için önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amaçla enerji güvenliğinin sağlanabilmesi için "Saros Yüzer LNG Depolama ve Gazlaştırma Ünitesi" (FSRU) 2022 yılı Aralık ayı itibariyle devreye alınmıştır. Bu projenin tasarlanması ve yapım aşamasına getirilmesi de yine Trakya Kalkınma Ajansının katkıları sayesinde olmuştur. Edirne ilinin Keşan ilçesi içerisinde bulunan Saros Körfezine büyük bir tesis yapılarak depolama alanı için bir liman inşa edilmiş bu durum Saros'un ekonomik olarak gelişmesine yardım etmiştir.

Ülkemiz sanayi yerleşimleri içerisinde önemli bir sanayi üssü olan Trakya Bölgesi, Avrupa Birliğine ve bir dünya metropolü olan İstanbul iline olan sınırı, Karadeniz, Marmara ve Ege denizine olan kıyıları, güçlü ulusal ve uluslararası ulaşım

bağlantıları, hali hazırda kurulu bulunan 22 organize sanayi bölgesi, 1 serbest bölgesi üzerinde barındırdığı planlı sanayi alanları ile ön plana çıkmaktadır.

Bölge içinde planlı sanayi alanları Çorlu-Edirne D100 Karayolu üzerinde yerleşmekte olup, ıslah OSB'lerden dönüşen sanayi bölgeleri ile toplam 13 OSB bu aks üzerinde bulunmaktadır. Söz konusu bu aks, ülkemizin en yoğun sanayi alanlarından birini oluşturmaktadır. Sanayinin dar bir alanda bu denli yüksek yoğunluk göstermesi çevresel ve sosyo-kültürel baskıları Çorlu, Çerkezköy, Ergene, Kapaklı, Muratlı ve Lüleburgaz ilçelerinde Trakya Bölgesinin diğer yerleşim yerlerine kıyasla artırmıştır.

Trakya bölge ekonomisinin ana lokomotifini oluşturan imalat sanayii, sahip olduğu organize sanayi bölgeleri, lojistik avantajları ve iş gücü varlığı ile mevcut durumunun çok ötesinde bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, ekonomik büyümeye döndürülürken çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin de sağlanması Plan'ın ana hedeflerindendir. Plan dönemi içinde imalat sanayiinin dijital ve yeşil dönüşümüne katkı sağlanarak katma değer artışı ile sürdürülebilir bir kalkınma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde; imalat sanayii altyapısının, su kullanımı başta olmak üzere sürdürülebilirlik unsurları çerçevesinde güçlendirilmesi, üretim altyapısı ve insan kaynağının dijital ve yeşil dönüşüm gereksinimleri çerçevesinde geliştirilmesi, bölge içinde yenilik ve iş birliği kültürünün hâkim kılınması imalat sanayiinin gelişiminin ana unsurları olacaktır.

Trakya Kalkınma Ajansının bölge ekonomisine katkı sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirdiği çalışmalardan bazıları ise bölge içindeki sanayi tesislerine yönelik olmuştur. Özellikle planlı sanayi alanları Çorlu-Edirne D100 Karayolu üzerinde yerleşmekte olup, ıslah OSB'lerden dönüşen sanayi bölgeleri ile toplam 13 OSB bu aks üzerinde bulunmaktadır. Söz konusu bu aks, ülkemizin en yoğun sanayi alanlarından birini oluşturmaktadır. Sanayinin dar bir alanda bu denli yüksek yoğunluk göstermesi çevresel ve sosyo-kültürel baskıları Çorlu, Çerkezköy, Ergene, Kapaklı, Muratlı ve Lüleburgaz ilçelerinde Trakya Bölgesinin diğer yerleşim yerlerine kıyasla

artırmıştır. Fakat bu durum bölgeler arasında dengesizliklere neden olmuş ve bazı bölgelerin gelişmesini sağlarken bazı bölgelerin ekonomik olarak geri kalmasına neden olmuştur. Bu anlamda Trakya Kalkınma Ajansı olarak var olan organize sanayi bölgeleri ve Lojistik Merkezlerinin mevcut planlı sanayi alanları içerisinde önemli bir seviyede olduğu ile ilgili çalışma yapılmış ve boş bölgelere yönelik talebin giderek artacağı öngörüsünde bulunulmuştur. İlave OSB bölgeleri yapılması şu aşamada en iyi öneri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekolojik lojistik merkezi olarak kabul edilen Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi içindeki Asyaport ve Ceyport Limanları arkasında yer alan ön fizibilite ve yer seçim çalışmaları yapılan SELEB projesi kapsamı içindeki lojistik merkezin ve organize sanayi bölgesinin yapımı kesinlikle ön planda tutulmalı ve çalışmalar bu duruma göre yapılmalıdır. Ayrıca TCDD tarafından Çerkezköy ilçesinde planlama çalışmaları yürütülen lojistik merkezin yapım sürecini hızlandırılacaktır.

Bölgeler arasında var olan gelişmişlik seviyelerindeki farklar zamanla azaltılarak daha dengeli ve daha sürdürülebilir bir yapı ortaya çıkartılabilmesi için bölgesel ve yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için belirli politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Planlanan ve uygulamaya konulan bu programlar ile birlikte var olan bu farklar azaltılmakta ve ülke genelindeki bölgelerde belli oranda gelişme sağlanabilmektedir. Ajansların bu plan ve programları uygulama konusundaki tutumları ve merkezi otoriteden elde ettiği yardımlar her ne kadar belli bir oranda olmuş olsa da sınırsız değildir. Konu bu açıdan ele alındığında ise destekleme konusunda çabalarının yanı sıra kalkınma ajanslarının diğer bir fonksiyonu ise bölgesel planlama yapma, tanıtım ve işbirliği koordinasyonunu sağlamak gibi pek çok konuda çalışma yapması gerekmektedir.

Genel olarak bölgesel hedeflerin ulaşılmasına yönelik olarak gerçekleştirilen planlamaların birçoğu kalkınma ajansları eliyle gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla ajansın gerçekleştirdiği projeler dışında yapılan uygulamalar ve bu uygulamaları gerçekleştirmeye çalışan paydaşların ajanslarca takip edilmesi ve gerektiğinde bu

paydaşlara destek verilmesi son derece önemlidir. Bölgesel kalkınmaya yönelik olarak yapılan uygulamaların sadece ajanslar eliyle yapılacağına yönelik bir kanun veya yasal düzenleme bulunmamakta fakat izleme ve kamuya bilgi aktarma görevi genellikle ajanslar eliyle gerçekleştirilmektedir. Bu izleme görevi ile kalkınma ajanslarına normal görevlerinin yanı sıra ayrıca farklı sorumluluklar verilmekte ve diğer paydaşlara göre kalkınma ajanslarını merkezi otorite gözünde daha değerli bir noktaya taşımaktadır.

Kalkınma ajansları ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon bölgesel kalkınma ve bölge ekonomisi için son derece önemlidir. Kalkınma ajansları yerel yönetimlerin kalkınma planlarına destek vererek bölgesel kalkınmanın önemli aktörlerinden biri olan yerel yönetimleri de kendi yaptığı planlamalara dahil edebilmektedir. Yerel yönetimlerin sahip olduğu yerel kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla program yapmak ve uygulanmasına yardımcı olmak özellikle az gelişmiş bölgelerde kalkınma ajansları açısından son derece önemlidir. Bu amaçla ajans bölgede yetersiz kapasite sebebi ile planlama konularında kanunla verilen bu görevi yerine getirebilmesi amacı ile gerekli tedbirlerin alınarak uygulamanın sağlanmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yönetimsel bir kurum olarak ifade edilmesinden ziyade kamu kurumları ile özel sektör arasında bir aracı kurum gibi çalışmasını ve bu koordinasyon sonucunda kalkınmanın bütün fonksiyonlarını barındıracak şekilde bir planlama yapılması gerekliliği ortadadır. Ajansların bu şekilde kurgulandıkları zaman görev tanımlarının oldukça geniş tutulduğunu ve bölge planları yapılırken bölgedeki paydaşlar tarafından ortaya atılan sorunlara çözüm bulmak için çaba sarf etmesi gerekliliği bulunmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınmanın odağında yer alan ekonomik hayat, insan hayatının kalitesi ve doğa son yıllarda iklim değişikliği sebebiyle ciddi tehdit altındadır. Özellikle 1990'lı yıllar itibariyle uluslararası alanda gündeme giren iklim değişikliği, bilimsel gerçeklere dayanan ve tüm dünyayı ilgilendiren bir sorundur.

Bölgesel İklim Değişikliği Marmara Bölgesi Planına göre iklim değişikliği projeksiyonlarında ortalama sıcaklıkların yaz ayları daha yoğun olmak üzere 2-3 °C artması, yağış rejimi düzensizliğinin artarak yağışların daha yoğun ve kısa aralıklarda gerçekleşmesi beklenmektedir. Ayrıca yine aynı rapora göre sıcaklık artışının, aşırı hava olaylarının (fırtına, dolu, sel vs.) sayısında ve şiddetinde artış yaşanması öngörülmektedir. Meriç-Ergene Havzası'nda iklim değişikliğinin etkisi ile 2041-2070 döneminde havzanın brüt su potansiyelinde yüzde 60'lara varan azalma meydana gelmesi ve 2071-2100 döneminde yıllık kullanılabilir su miktarının toplam su ihtiyacını karşılamaması beklenmektedir.

Bölgede yer alan su kaynakları yalnızca iklim değişikliğinden değil, artan nüfus, plansız sanayi gibi sebeplerden de olumsuz etkilenmektedir. Bölgedeki su kaynaklarının büyük bir çoğunluğu yer altı suları olmakla birlikte akarsular ve onlara bağlı olan barajlar ve göletler de önemli bir kaynak olarak yer almaktadır. Bölgede içme ve kullanma suyunun yaklaşık yüzde 80'lik bir bölümü kuyular vasıtasıyla yer altından, yüzde 13'ü ise barajlardan temin edilmektedir. Kuyulardaki sular şebekeye herhangi bir arıtmaya tabi tutulmadan verilmekle birlikte baraj suları arıtılarak şebekeye verilmektedir. Bölgedeki sanayinin gelişimi ile artan su ihtiyacının karşılanması amacıyla kontrolsüz kuyu açılımları gerçekleşmektedir.

Kalkınma ajansının görev tanımında da yer alan bazı konular ise mevzuat açısından değerlendirildiğinde bazı olumsuzlar ön plana çıkmaktadır. Bu durum kalkınma ajansının diğer ajanslarla uyum içinde çalışmasına engel olmaktadır. Bu nedenle görev kapsamında yer alan bağlayıcı mevzuat düzenlemelerinin nelerden oluştuğunun tam olarak tespit edilerek; idari ve hukuki düzenlemeler yapılarak kalkınma ajansının etkinliğinin arttırılması gerekmektedir.

Yatırım Destek Ofisleri gelişmekte olan veya az gelişmiş bölgelerdeki yatırım imkânlarını arttırarak bölgenin olumlu yönde tanıtılmasını sağlayan oluşumlardır. Fakat bu görevlerini yerine getirirken belli birtakım sorunlarla karşılaşabilmektedir. İşyeri açma ruhsatı, yerel yönetim izinleri ve teşvik kapama gibi pek çok verimli

olmayan işlerle de uğraşabilmektedir. Kalkınma ajanslarının ekonomiye diğer bir katkıları ise yatırım destek ofislerine verilen ve bu tarz iş ve işlemlere kolaylık sağlayan kurumlar olarak değerlendirilmeleridir.

Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınmaya desteklerinden biri olan faiz ödemesi ve faizsiz kredi desteği oldukça kısıtlı bölgelerde uyguma şansı bulmuştur. Ekonomik yönden yeterince gelişmemiş bölgelerde bu anlamda mali destek yapılması oldukça zordur. KOSGEB ve benzeri destek veren pek çok kurum gerekli düzenlemeler yapılarak ihtiyacı olan KOBİ'lere yeterli mali destek vermekte ve bölgesel kalkınma için bu destekler son derece önemli bir finansman kaynağı olarak gösterilmektedir. Özellikle kısa ve orta dönemli finansman zorluğu çeken KOBİ'ler açısından bu tarz finansal destekler son derece önemlidir. Bölgeler arasında var olan gelişmişlik farklının giderilmesi çalışmaları açısından son derece önemli olan bu mali desteklerin yanı sıra az gelişmiş bölgelerde gerçekleştirilen pek çok proje kalkınma ajansları eliyle geliştirilmektedir. Bu durum ise uzun vadede bölgelerin kalkınmalarına olumlu katkı sağlamaktadır.

KOSGEB benzeri yapıda olan ve bölgesel kalkınmaya destek veren TUBİTAK ve TKDK gibi kurumlarla da kalkınma ajansları arasında yeterli derecede koordinasyon ve işbirliği sağlanması gerekliliği ajansların ülke ekonomisine katkıları için son derece önemlidir. Bu tarz destekleyici kurumlar ile yerel aktörlerin yakın işbirliği çerçevesinde bir araya gelmesi ve bölge için tasarlanmış olan destek mekanizmalarının artırılmaya yönelik çalışmalarında yeterli derecede yapılması bu anlamda önemlidir. Karşılıklı olarak işbirliği ve koordinasyona dayalı birliktelikler hem yerel bölgenin kalkınmasına hem de bölgeler arasında adaletsizliklerin giderilmesine yönelik çalışmaların hızlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle bölgesel potansiyelin harekete geçirilerek kısıtlı olan kaynakların verimli kullanılabilmesi amacıyla kurumların birbirlerini tamamlayıcı ve destekleyici bir çalışma ortamı yaratması da son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

Ahiler Kalkınma Ajansı [AHİKA], (2025). https://ahika.gov.tr. (01.06.2025)

Akpınar, Rasim, Kamil Taşcı, ve Mehmet Emin Özsan. *Teoride ve uygulamada bölgesel kalkınma politikaları*. Ekin Yayınevi, 2011.

Aktürk, Ergün. *Avrupa Birliği'nde Bölgesel Sorun ve Politikalar,* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum 1997, s. 14.

Altınışık, İsa ve Peker, Hasan Sencer *"Bölgesel Kalkınma Ajansları, Ekonomik Önemi, Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Durumları".* Bütçe Dünyası Dergisi, sayı 2(34), 2010 s. 145-156.

Ankara Kalkınma Ajansı, [ANKA], (2025). https://ankaraka.gov.tr. (01.06.2025)

Apan, Dr Ahmet. *"Bölge kavramı ve bölgesel kalkınma ajansları."* Çağdaş Yerel Yönetimler 13.4 (2004): s. 39-58.

Arslan, Kahraman. *"Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları",* İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.4, S.7, İstanbul 2005, s. 275- 294.

Barlın, Hande, (2010). "Bölgesel Iktisat Politikaları ve Türkiye Uygulamaları", PhD, Marmara Universitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2010 s. 22-23

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı [BAKA], (2021). https://baka.gov.tr. 01.06.2025

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı [BAKKA], (2023). https://bakka.gov.tr. 01.06.2025

Bayraktutan, Yusuf, *"Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma*", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:10, Sayı:3-4 Erzurum 1994, s. 188

Behrens, Kristian; Thisse, Jacques-François. Regional economics: A new economic geography perspective. *Regional Science and Urban Economics*, 2007, 37.4: s. 457-465.

Berber, Metin., "İktisadi Büyüme ve Kalkınma", (4. Baskı), Derya Kitabevi, Trabzon 2011 s. 103-104.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı [BEBKA], (2024). https://bebka.gov.tr 01.06.2025

Buyruk, Halil. *"Ekonomik kalkınma hedefinden bin yıl kalkınma hedeflerine: Eğitim-kalkınma ilişkisine dair bir çözümleme." Mülkiye dergisi* 40.1 (2016): 11-142.

Can, Ergüder ve Sibel Ersin. "Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış." *Türk İdare Dergisi* 130. 2007/4, s. 129-136.

Ceylan, Nihat İşık ve Duygu Baysal Onur. *"Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Bir Politika Aracı Olarak Kalkınma Ajansları"*. Niğde Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), Niğde 2010 s. 1-18.

Chisholm, Michael. *Regions in recession and resurgence*. Routledge, 2015.

Çağlar, Esen, ve Ozan Acar. (2013), *"Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirme:* "Plan, 2023 Hedeflerinin Yol Haritası Olabilir Ancak Sahiplenilmesi Şart", Tepav Değerlendirme Notu. S. 12

Çakmak, Hatice Karaçay ve Lütfi Erden. *"Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz"* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 6.3. Ankara 2004 s. 77-96.

ÇATALBAŞ, Nazım. *"Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir Mi?".* Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2007/3, Karaman 2007 s. 90-101.

Çelik, Nesrin ve Dinçsoy, Meltem Okur; *"Kalkınma ve Organize Sanayi Bölgeleri: Edirne OSB Üzerine Bir Araştırma."* Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2019, Edirne 2019.

Çetin, Metin, *"Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış: Çevreci/Yenilikçi Çevre Yaklaşımı",* İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:18, Eylül, Sayı:3-4, 2004 s. 35-49.

Çölkesen, Hürü, Gülşah*., "Türkiye'de bölgesel farklılıklar ve kalkınma ajansları: Türkiye İngiltere kalkınma ajanslarının karşılaştırılması",* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2009, s. 3

Çukurova Kalkınma Ajansı [ÇKA], (2025). https://çka.gov.tr. 01.06.2025

Davis, Duane Tony "*Comparing The Social Housing Sectors Of The Netherlands And The United States"*, Neurus Paper, University of Illinois at Urbana-Champaign, Illinois. 2001.

Dawkins, Casey J. "Regional development theory: Conceptual foundations, classic works, and recent developments." *Journal of planning literature* 18.2, 2003: 131-172.

Deviren Nursen Vatansever, Onur Yıldız. *"Bölgesel Kalkınma Teorileri Ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri,*" Akademik Bakış Dergisi, Sayı:44, Temmuz-Ağustos, 2011, s. 1-35; 242-244.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *"Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı"* (1985-1989); Ankara 1984.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "*Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*" (2007-2013); Ankara 2006a.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "*Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*", DPT Yayınları, Ankara 2008.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "*Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu",* DPT Yayınları, Ankara. 2008.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *"Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı"* (1979-1983); Ankara 1979.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "O*n birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*" (2007-2013); Ankara 2025

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *"Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı"* (2007-2013); Ankara 2010

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *"Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı"* (2001-2005), Ankara 2000.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *"Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi*", Ankara 2006b.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *"Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*" (1973-1977); Ankara 1973.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), "Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü", Haziran 2007.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967); Ankara 1963

Dicle Kalkınma Ajansı [DİKA], (2021). https://dika.gov.tr. :01.06.2025

Dinçsoy, Erdinç Enver, *"Environmental, Social and Economic Factors of Development Axes in terms of Spatial Planning: An Analysis of Thrace Region in Turkey"* Bulletin of Statistics and Economics, 2016-17/2; Edirne, 2016.

Dinçsoy, Erdinç Enver, *"The Spatial Dimension of Development: Entrepreneurship Analysis of Nuts Level-3 TR212 Region"* Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Kasım 2015. Edirne 2015.

Dinçsoy, Meltem Okur; Dinçsoy, Enver Erdinç; Taşdemir Özgür, *"Local Awareness on Regional Development Agencies: a Case Study on Trakya Developmnet*

Agency" Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Nisan-Mayıs-Haziran 2016. Edirne 2016.

Dinler, Zeynel *"Bölgesel İktisat"*, 9.Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2012 s: 79-271

Dinler, Zeynel. *"Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze izlenen bölgesel kalkınma politikaları ve kalkınma ajansları."* Birol Akgül & Nısfet Uzay. Bursa: Ekin Yayınevi Bursa 2010: 53. s. 53-67.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı [FKA], (2025). https://fka.gov. 01.06.2025

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı [DOKA], (2021). https://doka.gov.tr. 01.06.2025

Dolun, Leyla ve A. Hakan Atik. *"Kalkınma teorileri ve modern kalkınma bankacılığı uygulamaları."* Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. 2006 Ankara 2006, s. 8

Dulupçu, Murat Ali ve Bekir Gövdere. "*Bölgesel Gelişme Stratejileri için Bir Perspektif: Yerel Bilgi Ağbağları Yaklaşımı*." No. 2012/57. Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi, Türkiye Ekonomi Kurumu, İmaj Yayınevi, Ankara 2012.

Ecarat, Tanyel Özelçi. *"Bölgesel Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri."* Ekonomik Yaklaşım 16.55: 89-106.Cilt:16, Sayı:55, 2005, s. 89- 106.

Elmas, Gülen. *"Cumhuriyetin ilanından günümüze Türkiye'de bölgesel politikalar."* Ekonomik Yaklaşım 15.50, 2004: s. 115-136.

Erkal, E. Mustafa. *"Bölge Açısından Azgelişmişlik, 101 soru, 101 Cevap",* İstanbul, Der Yayınları İstanbul, 2010.

Erkan, Birol, "Türkiye'de Nedenleri ve Boyutlarıyla Bölgesel Düalizm", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2, Afyon 1999, s. 119-136.

Fawn, Rick (2009) "Regions" and their Study: Wherefrom, What for and Whereto? Review of International Studies 35:5-34.

Fırat Kalkınma Ajansı [FKA], (2025). https://fka.gov.tr. 01.06.2025

Gamble, Andrew. "Economic governance." *Debating governance* 2000 s. 110-137.

Gorb Charles, Regions In Question, Space, Development Theory and Regional Policy, Methuen and Co. Ltd., New York,1984 s .92-93.

Gündüz, Ali Yılmaz. *Bölgesel kalkınma politikası*. Ekin Kitabevi, Bursa 2006, s.115.

Güney Ege Kalkınma Ajansı [GEKA], (2025). https://geka.gov.tr. 01.06.2025

Güney Marmara Kalkınma Ajansı [GMKA], (2025). https://gmka.gov.tr. 01.06.2025

Hasanoğlu, Mürteza ve Aliyev, Ziya "*Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları",* Sayıştay Dergisi Sayı: 60, 2006 s.82-94. http://www.sayistay.gov.tr/yayin/dergi/icerik/der60m5.pdf, Erişim Tarihi: 26.02.2015

Hayter, Roger. "*The Dynamics of İndustrial Location: The Factory, The Firm And The Production System",* Wiley, New York. 1997.

Hoover, Edgar Malone, and Frank Giarratani *"An Introduction to Regional Economics, New York*", Knopf. Ildırar, 2004: s. 11.

Ildırar, Mustafa., Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Stratejileri, Nobel Yayınevi, Ankara 2004. S.7-8

İmga, Orçun,"*Türkiye'deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri*", Türk İdare Dergisi, 2003, (440), s. 231-253.

İpekyolu Kalkınma Ajansı [İKA], (2025). https://ika.gov.tr 01.06.2025

İstanbul Kalkınma Ajansı [İSTKA], (2025). https://istka.gov.tr 01.06.2025

Karacadağ Kalkınma Ajansı, [KKA], (2025). https://kka.gov. 01.06.2025

Kaya, Ayşe *"Türkiye'de bölgesel net mali yansıma"*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara 2009.

Kaya, Kılıç, *"Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model; Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği",* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 6-12

Kazgan, Gülten, "*İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*", Cilt:10. 2002 s. 265-271.

Keleş, Ruşen. *"Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları*." Baskı, Ankara 1997.

Keskin, Hidayet ve Onur Sungur. *"Bölgesel politika ekseninde yaşanan dönüşüm: Türkiye'de kalkınma planlarında bölgesel politikaların değişimi."* Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 2010.21 Isparta- 2010: 271-293

Kızıltan, Alaattin. *"Bölgesel dengesizlikleri gidermede plan ve projeler."* Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi C:10.3-4 Erzurum, 1994, s. 133

Klaassen, Leo Hendrik. Social Amenities in Area Economic Growth. Paris: OECD Publications, Manpower and Social Affairs Committee, 5. Series of Developing Job Opportunities, aktaran Ahmet Tekin, 1967 s. 25

Kulaksız, Yahya. *"Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farkları, istihdam ve kurum hizmetlerinin çeşitlendirilmesi."* T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara 2008.

Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı [KUZKA], (2025). https://kuzka.gov.tr. 01.06.2025

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı [KUDAKA], (2025). https://kudaka.gov.tr. 01.06.2025

Landabaso, Mikel, and Rachel Youds. "Regional Innovation Strategies (RIS): the development of a regional innovation capacity." *SIR-Mitteilungen und Berichte* 27 1999: s. 29-41.

Malecki, Edward J. Technology and Economic Development, Longman Group UK Ltd. 1991

Massey, Doreen. *"Towards a critioue of industrial location theory." Antipode* Cilt:5, Sayı:3 1973 s. 33-39.

Mengi, Ayşegül. "Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler", Ankara 1998 İmaj Yayınevi s. 43

Mevlana Kalkınma Ajansı [MEVKA], (2021). https://mevka.gov.tr. 01.06.2025

Müftüoğlu, Berna. *"Yerel Yönetimin Yeniden Yapılandırılması ve Kobi Temelli Bölgesel/Yerel Dinamikler''*, F. Ercan ve Y. Akkaya (der.)." Kapitalizm ve Türkiye II, Ankara: Dipnot Yayınları Ankara 2005 s. 361-387.

Nişancı, Ensar; İzmen, Ümit; Bostancı, SedaH. *"Trakya Bölgesinde Üniversitelerin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi"* Umuttepe Yayınları, Kasım 2017- İzmit, 2017.

Nurkse, Ragnar "Some International Aspects of the Problem of Economic Development", The American Economic Review, Cilt:42, Sayı:2, 1952, s. 571-583.

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı [ORAN], (2025). https://oran.gov.tr. 01.06.2025

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı [OKA], (2024). https://oka.gov.tr. 01.06.2025

Önen, Anıl, Sami, *"AB Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)"* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2017 s. 17

Özaslan, Ahmet ve Hidayet Ünlü. *"Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Değişim Ve Kalkınma Ajansları" Mehmet* Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi 1.13 (2015): 64-83.

Özdemir, Kerim. *"Bölgesel Kalkınma Politikaları Ve Türkiye'de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi."* Kayseri Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 15, Kayseri 1999 s.121-126.

Özer, Mehmet, Akif ve Akçakaya, Mehmet, "Teorik boyut yerel yönetimler" (1. Basım). Ankara 2017, Gazi Kitabevi.

Özer, Mehmet, Akif ve Önen, Semih, Mustafa, *"200 soruda yönetim kamu yönetimi*" (2. Basım). Ankara: Gazi Kitabevi. Ankara 2017.

Özgür, Hüseyin ve Fuat Erdal. *"Yerel ve bölgesel ekonomik büyüme ve gelişme teorileri."* M. Akif Çukurçayır (Derleyen), Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi içinde, Konya, Çizgi Kitabevi Konya 2003 s. 325-369.

Öztürk, B., (2018). Bölgesel Kalkınmada Aracı Kurumlar Olan Kalkınma Ajanslarının Türk İdari Teşkilatı İçerisindeki Konumu, Ankara, Ekin Basım Yayın.

Öztürk, Lütfi. *"Sürdürülebilir Kalkınma, Ankara: İmaj Yayıncılık."* 2007.

Özyurt, Hasan, "*Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938)"*, Sosyoloji Konferansları, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1981, s.143.

Paksoy, Sadettin ve Aydoğdu, Mustafa H., *"Bölgesel Kalkınmada Girişimciliğin Geliştirilmesi, GAP-GİDEM Örnekleri",* Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, C.5, S.1, 2010, s. 113-134.

Poroy, Hüseyin. *"Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi." Türkiye İktisat Kongresi* 7, İzmir 2004: s. 5-9.

Richardson, Harry Ward, Regional Economics: Location Theory, Urban Structure and Regional Change. Praeger Publishers: New York. 1969

Sakal, Mustafa, "*Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kalkınma Ajansları",* İzmir, Altın Nokta Yayınevi. İzmir 2010.

Savrul, Burcu Kılınç, *"Bölgesel Kalkınma Teorileri Ve Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye*", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.12

Serhat Kalkınma Ajansı [SERKA], (2025). https://serka.gov.tr. 01.06.2025

Sert, Osman, "*Bölge, Türkiye'de Bölge Kavramı ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı",* Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2 (4), 2012 s.119-146.

Sevinç, Haktan, "*Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları,"* Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Sayı:2, 2011 s. 35-54.

Şahin, Buğra Çağrı, *"Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Büyüme ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Analiz"* Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2021 S. 14

Şahin, Hüseyin, "Türkiye Ekonomisi", (12. Baskı), Bursa, Ezgi Kitap Evi Bursa 2012.

Şengül, Rabia. ve Yazkan, Eda., "*Yönetişim modeli olarak kalkınma ajansları".* İçinde A. Yılmaz ve Y. Bozkurt (Ed.), Küresel esintiler ve yerel etkiler sarmalında Türk kamu yönetimi (s. 157-172). Ankara: Gazi Kitabevi. Ankara 2007.

Şenol, Pervin., Kemeç, Abidin., *"Enformasyon Çağı – Zaman – Mekân İlişkisi Bağlamında Bölgesel Kalkınma Kuram ve Süreçleri",* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 2018 s. 108-124.

Şimşek, Ali, *"Kalkınma ajanslarının performans ölçümü"* (1. Basım). Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını. Ankara 2013.

Taban, Sami*, "İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye".* Bursa: Ekin Yayınevi Bursa 2010.

Takım, Abdullah, Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak- Bartın ve Karabük Örneği, 2010

Tatlıdil, Ercan. *"Globalleşme sürecinde insan kaynaklarının değişimi: Türkiye örneği."* Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Firmalar ve Yükselen Ekonomiler Sempozyumu, Sivas: 1998.

Taylor, Jim. *"Geographical Income Disparities within Countries: Is Regional Development Policy the Answer. Promoting Growth and Development in Lagging Regions"* (2002).

Tekeli, İlhan, *"Bölge Planlama Üzerine"*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları: İstanbul 1972

Temizocak, Yılmaz, *"Kalkınma Ajanları'nın Önemi ve EGEV-EBKA Deneyimi. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu"* Odtü Yayınları, Ankara, 2006 s.387-397.

Tezel, Yahya Sezai. *"Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi." (No Title)* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, (5. Baskı), İstanbul 1982.

TIKA, Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, 2025

Tiftikçigil, Burcu Yavuz. *"Bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm ve bölgesel kalkınma ajansları."* Bölgesel Sorunlar ve Türkiye: Sorunlar, Tehditler ve Fırsatlar Sempozyumu, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. Kahramanmaraş 2010, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, s.321- 331.

Tödtling, Florin. "*Spatial differentiation of innovation. Locational and structural factors: results of an Austrian study." Bergman, E., G. Maier ja I. Tödtling (1991) (eds.) Regions reconsidered: economic networks, innovation and local development in industrialized countries. Mansell, London* (1991): 433-455.

Trakya Kalkınma Ajansı 2024 Yılı Faaliyet Raporu. https://trakyaka.gov.tr. 01.06.2025

Trakya Kalkınma Ajansı, (2025). https://trakyaka.gov.tr. 01.06.2025

Turhan, Yunus, Kalkınma kavramının tarihsel süreci ve etimolojik analizi. UİİİD-IJEAS, (29), 2020 s. 149-194.

Tutar, Filiz ve Mehmet Demiral. "Yerel ekonomilerin yerel aktörleri: Bölgesel kalkınma ajansları." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi* 2.1 Eskişehir 2007 s. 65-83.

TÜSİAD *"Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar",* (Yayın No. TÜS ADT/2008-09/471). 2008.

Tütengil, Cavit, "*İstanbul Köyleri ve Köy Kalkınması Komiteleri Çalışmaları".* Istanbul Journal of Sociological Studies(6), 2011 s. 106-118.

Uzay, Nısfet, "Kalkınma ajanslarına genel bakış". İçinde B. Akgül ve N. Uzay (Ed.), "Türkiye'de bölgesel kalkınmanın yeni örgütleri kalkınma ajansları" Bursa: Ekin Yayınları. Bursa 2010. s. 3-21.

Yavan, Nuri, *"Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma",* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Thesis, Ankara 2006.

Yılmaz, Battal, "*Bölgesel Politikaların Tarihsel Gelişimi ve Yeni Bir Model Olarak Kalkınma Ajansları"*, Akademik Fener, 2011, (15), 2011, s. 29-41.

Zengin, Esra Çelebi, *"Bölge kalkınmasında yeni aktörler: Kalkınma ajanslarının performansı (Mevka ve Marka kalkınma ajanslarının karşılaştırmalı analizi)"* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015.

(Zafer Kalkınma Ajansı [ZKA], 2025). https://zka.gov.tr. 01.06.2025